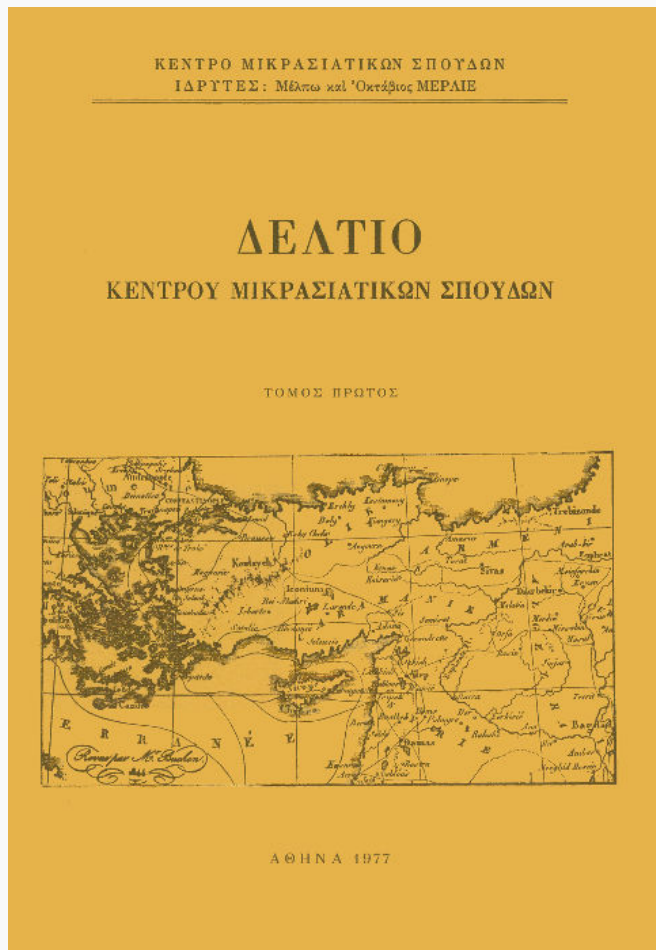

Bulletin of the Centre for Asia Minor Studies

Vol 1 (1977)

Τρία έγγραφα του κώδικα Ταβλουσούν της Καππαδοκίας: 1 Αυτοκρατορικό βεράτι και 2 επιστολές του Παΐσιου, μητροπολίτου Καισαρείας

Φ.Δ. Αποστολόπουλος

doi: [10.12681/deltiokms.177](https://doi.org/10.12681/deltiokms.177)

Copyright © 2015, Φ.Δ. Αποστολόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Αποστολόπουλος Φ. (1977). Τρία έγγραφα του κώδικα Ταβλουσούν της Καππαδοκίας: 1 Αυτοκρατορικό βεράτι και 2 επιστολές του Παΐσιου, μητροπολίτου Καισαρείας. *Bulletin of the Centre for Asia Minor Studies*, 1, 217–265. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.177>

ΤΡΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΤΑΒΛΟΥΣΟΥΝ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ :

1 ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟ ΒΕΡΑΤΙ ΚΑΙ 2 ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ
ΤΟΥ ΠΑ·Ι·ΣΙΟΥ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

τοῦ Φ.Δ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

Α'. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ἀπὸ τὸν Κώδικα τοῦ οἰκισμοῦ Ταβλουσούν¹ τῆς Καισάρειας (Καππαδοκίας), ποὺ ἀπόκειται στὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, (ἀριθ. 42), ἀποσποῦμε καὶ δημοσιεύουμε τρία ἐγγραφα· ἓνα «Ἐψηλὸν Βεράτιον» καὶ δυὸ ἐγκύκλιες ἐπιστολὲς τοῦ Μητροπολίτη Καισαρείας «Ἐπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀνατολῆς» Παΐσιου, ἀπευθυνόμενες στὸ ποιμνιο τῆς ἐπαρχίας του.

Τὸ Βεράτι εἶναι αὐτοκρατορικὸ διάταγμα ποὺ ἐκδίδεται γιὰ νὰ ἐπικυρώσει καὶ ἀναγνωρίσει πράξεις ποὺ ἔγιναν σύμφωνα μὲ τοὺς καθιερωμένους νόμους. Ἡ ἐκλογὴ Πατριάρχῃ σ' ἀντικατάσταση ἄλλου ποὺ πέθανε ἢ παραιτήθηκε, ὅπως καὶ ἡ ἐκλογὴ Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων, ἐπικυρωνόταν κι' ἀναγνωρίζονταν μὲ Βεράτι, ποὺ στὶς διατάξεις του καθορίζονταν μὲ λεπτομέρεια τὰ δικαιώματά τους καὶ τὰ προνόμιά τους. Τὸ πρῶτο τοῦ εἴδους εἶναι τοῦ Μωάμεθ Β'², ποὺ ἐπικύρωνε κι' ἀναγνώριζε τὴν ἐκλογὴ τοῦ Γεωργίου Γενναδίου ἢ Σχο-λαρίου, ὡς πρώτου Πατριάρχῃ τῆς Κων/πολης, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλωση, ἀλλὰ δὲν ἔχει διασωθεῖ, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα³. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ Βεράτι τοῦ Μωάμεθ Β' στάθηκε τὸ πρότυπο γιὰ τὴ σύνταξη τῶν ἄλλων, μὲ τίς ἀνάλογες, βέβαια, προσαρμογὲς στὶς κάθε φορὰ περιστάσεις.

Τὸ Βεράτι τοῦ κώδικα τοῦ Ταβλουσούν, ποὺ δημοσιεύουμε πιὸ πέρα, δὲν εἶναι τὸ πρωτότυπο σὲ τούρκικη γλῶσσα καὶ ἀραβικὴ γραφῇ· ἓνα τέτοιο θὰ

1. Τὸ Ταβλουσούν βρίσκεται 8 χιλιόμε. Α. τῆς Καισάρειας.

2. Κ. Παπαρηγόπουλος, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνικοῦ Ἔθνους, τ. Β' (2ο μέρος) Ἀθήναι, Ἐλευθερουδάκης 1932, σσ. 47 - 48.

3. Τὸ ἀρχαιότερο βεράτι ποὺ ἔχει διασωθεῖ σχετικὸ μὲ ἐπικύρωση καὶ ἀναγνώριση Πατριάρχῃ εἶναι τοῦ 1662· βλ. Α. Βακαλόπουλος, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1964, σ. 142., ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὰ Βεράτια.

πρέπει να βρίσκεται στα Ἀρχεῖα τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου. Ἐμεῖς βρισκόμαστε μπροστά σὲ μιὰ μετάφρασή του στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα (ἀρχαίζουσα), ἐργασία ὅπωςδήποτε τῆς Γραμματείας τοῦ Πατριαρχείου τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἀντίτυπο, λοιπόν, μεταφρασμένο στὴν ἑλληνικὴ, κοινοποιήθηκε καὶ στὴ Μητρόπολη Καισάρειας, γιὰ νὰ καταχωρηθεῖ, ἄγνωστο γιὰ ποιους λόγους, στὸ κώδικα ἐνὸς μικροῦ οἰκισμού μὲ ἀρκετὴ πάντως ἐπιμέλεια. Καταλαμβάνει 7 ἡμίκλαστες σελίδες (0,30 × 0,21), γραμμένες ἀπὸ ἔμπειρο χέρι καὶ μαῦρο μελάνι· στὸ κέντρο τῆς 1ης ἡμίκλαστης σελίδας ἔχει ἀναγραφεῖ καλλιγραφικὰ: «Βεράτια», σὰν νὰ ἀνοίγει ἓνα μέρος τοῦ κώδικα ποὺ θὰ καταχωροῦνταν καὶ ἄλλα. Ἀμέσως ὕστερα ἀναγράφεται: «Μετάφρασις τοῦ Ὑψηλοῦ /Βερατίου/ τοῦ χορηγηθέντος ὑπὸ χρονολογίαν 16 Μουχαρέμ 1302 (28 Ὀκτωβ. 1884) τῆ Α.Θ.Π. Ἰωακείμ τῷ Δ'». Ἀκολουθεῖ μιὰ παράγραφος 6 σειρῶν, στὶς ὁποῖες δίνεται μιὰ σύντομη περιγραφή τοῦ πρωτοτύπου⁴.

Ἡ χρονολογία 16 Μουχαρέμ 1302 (28 Ὀκτωβ. 1884) τοῦ ὑπότιτλου ἀντλεῖται ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ Βερατίου ὅπου ἔχει τοποθετηθεῖ καθαρὰ ἀπὸ τὴ σουλτανικὴ ὑπηρεσία ποὺ τὸ σύνταξε. Ἔτσι δὲν ἔχουμε καμιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὸ Σουλτάνο ποὺ τὸ ἐξέδωσε· εἶναι ὁ Ἀβδούλ-Χαμήτ⁵, ποὺ πρὶν ἀπὸ 8 μῶλις χρόνια εἶχε παραχωρήσει Σύνταγμα (1876), γιὰ νὰ ἀναστρίψει τὴν ἰσχύ του ἀμέσως τὸν ἐπόμενο χρόνο (1877). Τὸ Σύνταγμα αὐτὸ, προῖόν ἐξωτερικῶν πιέσεων περισσότερο παρὰ ἐσωτερικῆς ἀνάγκης τοῦ συνόλου ἢ ἐνὸς μεγάλου καὶ δυναμικοῦ μέρους τῆς τουρκικῆς κοινωνίας, πρόβλεπε μιὰ σειρά μεταρρυθμίσεις καὶ ἰδιαίτερα ἐπιχειροῦσε νὰ κατοχυρώσει τὴν ἰσότητα ὄλων τῶν ὑπηκόων τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνεξάρτητα ἀπὸ φυλὴ καὶ θρησκεία, σὰ συνέχεια ἄλλων προηγούμενων προσπαθειῶν⁶. Κάποιες ἀνταγείες, θαμπές καὶ δίχως καμιὰ κατοχύρωση, τοῦ τουρκικοῦ φιλελευθερισμοῦ τῶν περασμένων δεκαετιῶν τοῦ 19^{ου} αἰ. καθρεφτίζονται καὶ στὸ Βεράτι μας⁷.

4. Ὁ τίτλος «Βεράτια» καὶ ὁ ὑπότιτλος «Μετάφρασις (...) Ἰωακείμ τῷ Δ'» ὀφείλονται στὴν ἔμπνευση τοῦ ἀντιγραφέα τοῦ ὅλου Βερατίου ποὺ δὲν μπορούμε νὰ τὸν ταυτίσουμε· ἡ παράγραφος ὅμως ποὺ περιγράφει τὸ πρωτότυπο τοῦ Σουλτάνου ἀνήκει στὸ μεταφραστὴ τῆς Πατριαρχικῆς Γραμματείας.

5. 1876 - 1909. Γιὰ τὰ σημαντικὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν στὴν ἐποχὴ του καὶ ποὺ ἔχουν διεθνὴ ἀντίτυπο βλ. Σ.Θ. Λάσκαρη, Διπλωματικὴ Ἱστορία τῆς Ἐλλάδος, Ἀθήναι 1947, σ. 145 κ.έ.

6. Τὸ 1856 ἐκδόθηκε τὸ Χάτι-Χουμαγιούμ ποὺ παραχωροῦσε περισσότερα προνόμια στοὺς χριστιανούς, ὑπηκόους τοῦ Τουρκ. Κράτους· ἡ καταλυτικὴ ὅμως κρίση ποὺ περνάει, τὸ Τουρκ. Κράτος βυθίζεται μέσα στὶς ἀδυσώπητες ἀντιφάσεις του, ποὺ θύματά τους εἶναι οἱ ἀλλοεθνεῖς πληθυσμοὶ του. Βλ. Γ. Κοντογιάννη, Ἡ Τουρκία καὶ οἱ Τούρκοι, Ἀθήναι 1974, σ. 190.

7. Ἡ ἐπανερχόμενη ἀπαγόρευση νὰ ἐπεμβαίνουν οἱ τουρκικὲς ἀρχές στὰ δικαιώματα τοῦ Πατριάρχη καὶ τῆς ἄλλης ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, τὸ δικαίωμα ἐπισκευῆς θρησκευτικῶν ἱδρυμάτων, ἡ ἀναγνώριση τῆς μαρτυρίας τῶν Χριστιανῶν στὰ δικαστήρια κλπ. ἀπηχοῦν

Τὸ κείμενο τοῦ Βερατιοῦ τοῦ κώδικα τοῦ Ταβλουσούν περιλαμβάνει ἕνα πρόλογο καὶ 38 διατάξεις. Στὸν πρόλογο ἀναφέρεται ἡ αἰτία τῆς ἐκδόσεως του: ὁ Σουλτάνος Ἄβδούλ Χαμήτ ἐπικυρώνει καὶ ἀναγνωρίζει τὴν ἐκλογή ὡς Πατριάρχη τοῦ Ἰωακείμ Δ' ἀνδρὸς δεδοκιμασμένης συνέσεως, ἰκανότητος καὶ εὐθύτητος» σ' ἀντικατάσταση τοῦ Ἰωακείμ Γ⁸, πού παραιτήθηκε. Οἱ διατάξεις, ἐξέλλου, καλύπτουν ὅλο τὸ φάσμα τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τοῦ Πατριάρχη στὶς συνθήκες τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ 10⁹ αἰ., δικαιώματα καὶ πρόνομια θρησκευτικά, διοικητικά, δικαστικά, καθὼς καὶ τὶς διακριτικὲς ἐξουσίες του πάνω σ' ὀλόκληρο τὸ ὀρθόδοξο χριστιανικὸ ἐκκλησιαστικὸ σύστημα καὶ τὸν ὀρθόδοξο χριστιανικὸ κόσμο.

Ἡ πρώτη στὴ σειρά διατάξη ἀναφέρεται στὴν ἰσοβιότητα⁹ τοῦ Πατριάρχη ὁ ὅρος ὅμως «ἐφ' ὅσον δὲν ἤθελε συμβῆ προδοσία τὶς αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἰψηλοῦ Μου Κράτους» ἀνατρέπει τὴ διατάξη, γιὰτὶ ὁ ὅρισμός τῆς προδοσίας ἀνήκει στὴν αὐθαίρετη θέληση τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν ἀξιωματῶν του. Ἀκολουθοῦν ἄλλες διατάξεις πού κατοχυρώνουν τὰ θρησκευτικὰ δικαιώματα τοῦ Πατριαρχικοῦ ὁρόνου πάνω στὴν ἐσωτερικὴ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὴ διαχείριση τῆς Ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, στὰ δικαστικὰ δικαιώματα καὶ ἰδιαίτερα ὅσα ἀφοροῦν τὸ οἰκογενειακὸ καὶ κληρονομικὸ δίκαιο, καὶ τέλος στὴν ἀναγνώριση ν' ἀσκοῦν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ ὑπῆκοοι τῆς Αὐτοκρατορίας ἀνεμπόδιστα τὰ θρησκευτικὰ τους καθήκοντα καὶ στὴ ρητὴ ἀπαγόρευση τοῦ βίαιου προσηλυτισμοῦ στὸν Ἰσλαμισμό. Ὑπάρχει ἀκόμη διατάξη πού ἀπαγορεύει ὄχι μόνον τὴν ἀπόσπαση ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπλὴ ἀπόπειρα ἀπόσπασης τῶν περιοχῶν τοῦ Ἰπεκίου καὶ Ἀχρίδας¹⁰ ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ κλῆμα τοῦ Οἴκουμενικοῦ

ἀναμφισβήτητα τὸ πνεῦμα τοῦ Φιλελευθερισμοῦ, πού, φυσικά, στὶς περισσότερες περιπτώσεις, ἔχουν θεωρητικὴ ἀξία.

8. Ὁ Ἰωακείμ Γ', εἶναι ἀπὸ τὶς ἐξέχουσες πατριαρχικὲς φυσιογνωμίες πατριάρχους δυὸ φορές· τὴν πρώτη, 1878 - 1884, καὶ τὴ δεύτερη 1901 - 1912. Στὶς ἡμέρες τὸ ἀνακηρύχθηκε αὐτοκέφαλη ἡ ἐκκλησία τῆς Σερβίας καὶ ἐνώθηκαν οἱ μητροπόλεις Θεσσαλίας καὶ Ἄρτας στὴν Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Τὸ 1884 ἀναγκάστηκε νὰ παραιτηθεῖ ἐξαιτίας τῆς διαφορᾶς μεταξὺ Πατριαρχεῖου — Ἰψηλῆς Πύλης γιὰ τὰ πρόνομια. Ἀκριβῶς τὴν παραίτηση αὐτὴ καὶ τὴν ἀντικατάστασή του ἀπῆχέ τὸ Βεράτι μας. Στὴ δεύτερη πατριαρχία του (1901 - 1912) ἐπέφερε μεταρρυθμίσεις στὴ λειτουργία τοῦ Πατριαρχεῖου. Ὁ ἀντικαταστάτης του Ἰωακείμ Δ' ἔμεινε Πατριάρχης ἀπὸ 1884 ὡς 1886.

9. Κατὰ τὸν Γ. Κοντομάνη, ὁ.π., ἡ καθιέρωση τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσοβιότητος τοῦ Πατριάρχη στὸ ὄρονο του ἔγινε μὲ τὸ Χάτι-Χουμαγιούμ τῆς 6 Φεβρ. 1856.

10. Οἱ περιοχὲς τοῦ Ἰπεκίου καὶ τῆς Ἀχρίδας βρίσκονται στὸ σερβικὸ χῶρο. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῶν περιοχῶν αὐτῶν παρουσιάζει ἀπὸ παλιὰ ἀρκετὲς μεταπτώσεις. Ὁ Στεφ. Δουσαν ἐπέβαλε τὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἰπεκίου ὡς Πατριάρχη, ἀλλὰ ὁ οἶκουμ. Πατριάρχης Κων/πόλεως τὸν ἀφόρισε. Στὰ 1459 τὸ Πατριαρχεῖο τοῦ Ἰπεκίου καταργήθηκε καὶ οἱ σερβικὲς ἐπισκοπὲς ὑπῆχθησαν στὴν αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀχρίδας. Τὸ 1766 τὸ Πατριαρχεῖο Κων/πόλεως ἀνακέντησε τὴν πνευματικὴ κυριαρχία πάνω στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀ-

Πατριαρχείου Κων/πολης. Δὲν ἀμφιβάλλουμε ὅτι ἡ διάταξη αὐτή, πού ἐπαναλαμβάνεται, ἀπηχεῖ εἰσήγηση τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὕστερα ἀπὸ τὴς παρατηρούμενες χωριστικές τάσεις τῶν Ἐκκλησιῶν στὸ Βαλκανικὸ χῶρο, τάσεις πού ἐξέφραζαν τὴς βαθύτερες ἐθνικὲς διαθέσεις τῶν λαῶν τοῦ χώρου αὐτοῦ¹¹.

Τὰ δυὸ ἄλλα ἔγγραφα, καταχωρημένα στὸν Κώδικα Ταβλουσούν, εἶναι, ὅπως ἔχουμε κι' ὅλα ἀναφέρει, δυὸ ἐγκύκλιες ἐπιστολὲς τοῦ Μητροπολίτη Καισαρείας Παΐσιου¹², ἀπευθυνόμενες στὸ ποίμνιο τῆς Ἐπαρχίας του. Εἶναι βέβαια γραμμένες στὰ Καραμανλίδικα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Μητροπολίτη κι' ἀντιγραμμένες στὸν κώδικα, ἄγνωστο ἀπὸ ποῦ χέρι — πάντως πολὺ ἔμπειρο, ὅπως κι' ἐκεῖνο τοῦ Βερατιοῦ — στὰ Καραμανλίδικα. Ἡ δημοσίευσή τους ἐδῶ γίνεται σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση πού ἔκανε ὁ μακαρίτης Γεώργιος Μαυροχαλυβίδης, δάσκαλος ἀπὸ τὴν Καππαδοκία καὶ πολῦτιμος συνεργάτης τοῦ Κέντρου. Ἡ δική μας παρέμβαση στὴ μετάφραση ἐκείνη συνίσταται στὴν καλύτερη γλωσσικὴ συμμόρφωσή της, χωρὶς νὰ παραβιάσουμε οὔτε στὸ ἐλάχιστο τὸ νόημα, ὅπως τὸ εἶχε συλλάβει κι' εἶχε ἀποδώσει ὁ μεταφραστής του. Ἐκεῖνο πού ἀνήκει σ' ἐμᾶς εἶναι ἡ παρουσίαση καὶ ὁ σχολιασμός τῶν δυὸ αὐτῶν ἐπιστολῶν.

Ἡ πρώτη ἐπιστολὴ τοῦ Παΐσιου, μὲ τὴ σειρά πού τὴς δημοσιεύουμε¹³, εἶναι καταχωρημένη σὲ 3 σελίδες (recto-verso) ὀλόκληρες καὶ 1/4 τῆς 4ης σελίδας (verso) μὲ μελάνι μαῦρο. Ἡ χρονολογικὴ ἔνδειξη τῆς συγγραφῆς της καὶ τῆς ἀποστολῆς της, 27 Ἰανουαρίου 1839, ἔχει θεθεῖ στὸ τέλος τοῦ κειμένου. Ἡ ἐπιστολὴ κλείνει μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ Μητροπολίτη. Ἡ δεῦτερη, μὲ μαῦρο ἐπίσης μελάνι καὶ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, εἶναι καταχωρημένη σὲ 3 σελίδες· ἡ ἀρχή

χρίδας — Ἰπικίου καὶ τὴ διατήρησε ὡς τὸ 1918. Μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο τὸ ἀνεξάρτητο Πατριαρχεῖο τῆς Σερβίας, πού δημιουργήθηκε τότε, συμπεριέλαβε καὶ τὴς περιοχὲς αὐτές.

11. Γιὰ τὴν ἐποχὴ, ἡ πνευματικὴ Κυριαρχία τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου δὲν ἔβλαπτε τὰ κυριαρχὰ δικαιώματα τοῦ Τουρκ. Κράτους· ἀντίθετα τὰ ἐξυπηρετοῦσε.

12. Ὁ Μητροπολίτης Καισαρείας Παΐσιος (1832 - 1871) στάθηκε ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους πού πέρασαν ἀπὸ τὴ Μητρόπολη αὐτὴ καὶ πού διηύθυναν τὸν ἑλληνορθόδοξο πληθυσμὸ τῆς Ἐπαρχίας τῆς Καππαδοκίας. Ὁ ἴδιος εἶναι γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Καππαδοκίας· γεννήθηκε στὰ Φάρασα στὰ 1778 καὶ μορφώθηκε στὴ Σχολὴ τῆς Καισαρείας πού εἶχε τότε δρῦσι οὗ Γερμανός. Ἐκτὸς ἀπὸ ὀρισμένα στοιχεῖα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσης πού βρίσκονται συνοπτικὰ στὴ 2ῃ ἐπιστολῇ του ἄλλα στοιχεῖα μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ στοῦ: Α. Λεβίδη, Ἰστορία τῆς Καππαδοκίας, Ι. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1885, σ. 205 κ.ἐξ. — Ι. Καλφῶλου, Ἡ Μονὴ Φλαβιανῶν 1898, μεταφ. Γ. Μαυροχαλυβίδη (δαχτυλογραφημένη, στὸ Κ.Μ.Σ.) σ. 125 κ.ἐ. Στις σσ. 221 - 226 ὁ Καλφ. ἔχει καταχωρήσει τὸ Πατριαρχικὸ σιγγίλιο τοῦ διορισμοῦ του (σσ. 313 - 319 τῆς μεταφ.).

13. Ἡ δημοσίευσή γίνεται μὲ βάση τὴ χρονολογικὴν σειράν, ἐνῶ ἡ καταχώρησή τους στὸν κώδικα ἔχει γίνῃ ἀντίστροφα: προηγεῖται ἡ μεταγενέστερη καὶ ἀκολουθεῖ ἡ παλαιότερη.

της είναι σέ σελίδα verso καθώς και τὸ τέλος της, πού ἀφήνει ἓνα μικρὸ κενό. Κλείνει μὲ τὴν χρονολογικὴ ἔνδειξη 3 Σεπτεμβ. 1847 καὶ τὴν ὑπογραφή.

Στὴν πρώτη του ἐπιστολὴ ὁ Παΐσιος, μὲ βάση ἐντολὴ τοῦ Πατριαρχείου ὀπωσδήποτε, πού καὶ τὸ τελευταῖο ἔχει δεχθεῖ ἀνάλογη ἐντολὴ ἀπὸ τὸ Σουλτάνο, ἀσχολεῖται μὲ δυὸ θέματα: τὴν ἀνάγκη, πρῶτο, νὰ τηροῦν ὅλες οἱ ἐκκλησιαστικὲς ἐπιτροπὲς τῶν χωριῶν κ ὠ δ ι κ α, ἓνα βιβλίο δηλ. ὅπου θὰ καταχωροῦν τὶς γεννήσεις-βαπτίσεις καὶ θανάτους. Μὲ βάση αὐτό, πού ἀντίγραφο του θὰ στέλνουν κάθε 1 Σεπτεμβρίου στὸ Μητροπολίτη κ' αὐτὸς στὸ Πατριαρχεῖο, θὰ μπορεῖ ἡ κρατικὴ ἐξουσία νὰ παρακολουθεῖ τὴν πληθυσμιακὴ κίνηση τῶν ἀλλοθινῶν καὶ ἀλλοθρήσκων ὑπὸ κῶδων¹⁴. Ἡ παρακολούθηση τῆς δημογραφικῆς διακυμάνσης ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν ἴδια τὴν ἀσφάλεια τοῦ κράτους. Ὁ Παΐσιος, εἴτε ἀπὸ προσωπικὴ του αἰσθηση γιὰ τὴ σημασία τοῦ γεγονότος εἶτε, ἀκόμη, ἀπὸ ὑπόδειξη τοῦ ἴδιου τοῦ Πατριαρχείου, ὡς ὑπεύθυνου ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνο, ἐπικρίνει τὴν ἀμέλεια πού ὡς τώρα ἔχει ἐπιδειχθεῖ στὸ κεφάλαιο αὐτό, καὶ συνιστᾷ μὲ ἐπιμονὴ καὶ αὐστηρότητα τὴν τήρηση τέτοιων κωδίκων, ἀπειλώντας μὲ σοβαρὲς κυρώσεις τὶς ἐκκλησιαστικὲς ἐπιτροπὲς καὶ ἰδιαίτερα τοὺς ἱερεῖς σὲ περίπτωση πού δὲν θὰ συμμορφωθοῦν. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ἐπικαλεστοῦν ἄγνοια καὶ ἀνικανότητα οἱ ἐπιτροπὲς, δίνει ἀναλυτικὰ ὁδηγίες γιὰ τὸν τρόπο τήρησης τῶν κωδίκων αὐτῶν. Στὸ σημεῖο αὐτὸ βρῖσκει τὴν εὐκαιρία νὰ ὑπογραμμίσει ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν βαπτιζομένων παιδιῶν δὲν πρέπει νὰ εἶναι «τουρκομάνικα» καὶ ἄλλα «βαρβαρικά», ἀλλὰ ὀνόματα «ἀγίων, προφητῶν, ἀγγέλων πού τιμᾷ ἡ Ἐκκλησία μας»¹⁵.

Τὸ δεύτερο θέμα πού πραγματεύεται ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Παΐσιου πρὸς τοὺς Καππαδόκες εἶναι τὸ σχετικὸ μὲ τοὺς ἀρραβῶνες «παρθένων ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν». Φαίνεται ὅτι ἔχουν σημειωθεῖ πολλὲς παραβιάσεις τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαίτερα σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἡλικία καὶ τὸ βαθμὸ συγγένειας ἐξ αἵματος ἢ ἐξ ἀγχιστείας ἢ ἀπὸ βάφτισμα. Ἐχει ἐπίσης παραβιασθεῖ ἡ δικαιοσύνη τῶν ἀρραβίωνων πού εἶναι ὁ μισὸς γάμος. Ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν παραβιάσεων, σημειώνει ὁ Παΐσιος, εἶναι νὰ διαπράττονται ἀσυγχώρητες ἀμαρτίες καὶ οἱ γάμοι νὰ καταλήγουν σὲ οἰκογενειακὲς τραγωδίες.

14. Ἡ δημογραφικὴ παρακολούθηση τοῦ κόσμου τῆς αὐτοκρατορίας γίνεταν, ἀλλὰ μὲ πολὺ μεγάλη ἀπροθυμία. Στὴν ἐποχὴ αὐτῇ, μὲ Σουλτάνο τὸν Ἀβδὺλ Μετζήτ, γίνονται προσπάθειες μεταρρυθμίσεων (Χάτι-Σερῖφ) γιὰ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τοῦ τουρκικοῦ κράτους (1839). Τίποτε φυσικὰ δὲν ἀποκλείει ὥστε ἡ ἐξόρμηση τοῦ κράτους γιὰ τὴν παρακολούθηση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἰδιαίτερα τῶν ξένων μειονοτήτων ν' ἀπηρεῖ τὸ μεταρρυθμιστικὸ πνεῦμα τοῦ Ἀβδὺλ-Μετζήτ.

15. Ἡ ὑπόδειξη αὐτῆ τοῦ Παΐσιου καθρεφτίζει μιὰ πάγια γραμμὴ τῆς Ἐκκλησίας: ὡστόσο σημειώνονται καὶ σοβαρὲς, φάνεται, παρεκκλίσεις, πού θέλει ἡ Ἐκκλησία νὰ τις σταματήσει καὶ οἱ παρεκκλίσεις δὲν ἀναφέρονται μόνο στὸ ὅτι δίνονται ὀνόματα «τούρκικα ἢ βαρβαρικά» ἀλλὰ καὶ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ—εἰδωλολατρικά.

Ἡ δεύτερη ἐπιστολὴ τοῦ Μητροπολίτη Καισάρειας Παΐσιου, γραμμμένη 8 χρόνια ἀργότερα ἀπὸ τὴν πρώτη, εἶναι ἐντελῶς ἄλλου χαραχτήρα. Αὐτὴ γράφτηκε ἐνόψει τῆς ἀναχώρησής του¹⁶ στὴν Πόλη, ὅπου τὸν καλοῦσε ὁ Πατριάρχης ὡς μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Μπροστὰ σ' αὐτὸν τὸν ἀποχωρισμὸ, ποὺ οὐσιαστικὰ δὲν τὸν ἤθελε, ὁ Παΐσιος δείχνει τοὺς βαθύτατους συναισθηματικούς του δεσμούς με τοὺς πατριώτες του Καππαδόκες ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὸ ποίμνιό του. Μιλᾷ γιὰ τὴν ἴδια του τὴ ζωὴ καὶ ἀναφέρει πρόσωπα ποὺ τοῦ στάθηκαν· καὶ πρῶτα-πρῶτα τὸ δάσκαλό του, τὸ Γερμανό, τὸ ἀφῶς τῆς Ἀνατολῆς) ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ, στὴ Σχολὴ τῆς Καισάρειας¹⁷. Πέρα ἀπὸ τὰ πρόσωπα, φίλους καὶ συνεργάτες στὴν προσπάθειά του νὰ ἐξυψώσει τὴν ὕλικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῶν ἑλληνορθόδοξων τῆς Καππαδοκίας, ὁ Παΐσιος ἐντυπωσιάζει στὴν ἐπιστολὴ του αὐτὴν μὲ τὸν πλοῦτο τῆς ἐσωτερικῆς του εὐαισθησίας. Τὸ ταξίδι του, σὲ μιὰ προχωρημένη κάπως ἡλικία (εἶναι 69 χρόνων ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος) δὲν εἶναι εὐκόλο· πειθαρχώντας ὅμως στὴν ἐντολὴ τῆς κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας προετοιμάσθηκε γιὰ τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο νὰ μὴν ξαναγυρίσει· γι' αὐτὸ κι' ὁ ἀποχαιρευτιστῆριος χαραχτήρας τῆς ἐπιστολῆς. Δίνει συγχώρεση σ' ὅσους τὸν δυσάρεστησαν καὶ τὸν ἐπίκραναν μὲ τὴ συμπεριφορὰ τους, ποὺ ὀφειλόταν στὴν ἄγνοια, ἐνῶ ζητᾷ ἀπ' ὅσους ὁ ἴδιος δυσάρεστησε στὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων του νὰ τὸν συχωρέσουν. Θὰ ἤθελε, σημειώνει σὲ ἕνα μέρος τῆς ἐπιστολῆς του, νὰ ἐρχόταν στὶς ἐκκλησίες ὅλων τῶν χωριῶν καὶ τελώντας ἐκεῖ τὴ θεία λειτουργία νὰ τοὺς ἀποχαιρετοῦσε «κατὰ κόσμον καὶ πνεῦμα»· ἀλλὰ ὁ χρόνος δὲν τοῦ τὸ ἐπέτρεπε.

Γιὰ τὸν Παΐσιο, ποὺ γιὰ τὴ δράση του θὰ ἀξίριζε ἰδιαίτερη μελέτη, πάντως, γιὰ τώρα, σημειώνουμε πῶς ἡ μακρόχρονη ζωὴ του (πέθανε στὰ 1871, σὲ ἡλικία 93 χρόνων) ἦταν ἀφιερωμένη στὴν ὀρθόδοξὴ πίστιν καὶ στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἄλλου. Δὲν εἶναι ὁ ἱερομόναχος ποὺ ἀποσύρεται ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια γιὰ νὰ σώσει, ἀπὸ κάποια ἀλλόκοτη φιλαυτία, τὴν ψυχὴ του· εἶναι ὁ ἡγούμενος — πρό-

16. Τὸ ταξίδι αὐτὸ τοῦ Παΐσιου στὴν Πόλη δὲν εἶναι τὸ πρῶτο· εἶναι τὸ 4ο. Τὰ δύο πρῶτα (1807 καὶ 1811) τὰ ἔκανε ὡς ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τοῦ Ζιντζιντερε γιὰ νὰ φροντίσει γιὰ τὰ οικονομικὰ τῆς Σχολῆς ποὺ ἐκεῖ εἶχε ἰδρύσει· οἱ ἐπαφές του ὑπῆρξαν τότε σημαντικὲς καὶ ἡ ἐπιτυχία του ἀπόλυτη. Ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴν Πόλη γιὰ τὴν Καππαδοκία ἐπισκέφτηκε ἐκεῖνὴ τὴν ἐποχὴ κι' ἄλλες περιοχὲς τῆς Μ. Ἀσίας, ἰδιαίτερα τὴ Σμύρνη, Κυθωνίες, ὅπου γνώρισε καὶ συνδέθηκε φιλικὰ μὲ τοὺς Κοῦμα, Οἰκονόμου, Βενιαμὴν Λέβιο κ.ἄ. ἐξέχουσες πνευματικὲς ἑλληνικὲς προσωπικότητες. Τὸ 3ο ταξίδι ἦταν στὰ 1832, ὅπου χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Καισαρείας. Βλ. Ι. Κάλφουλου, Μονὴ Φλαβιανῶν, σσ. 221 κ.ἑ. (σσ. μεταφ. 313 κ.ἑ.).

17. Ὁ Γερμανὸς κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρέττα «τὴν κατ' Ἰσούνην» ἀφοῦ ἀγωνίστηκε, ὅσο κανεὶς ἄλλος, γιὰ τὴ μόρφωσή του, κατέληξε στὴν Καισάρεια, ὅπου ἔβρισε τὴ Σχολὴ τὸ 1792. Μὲ τὸ Γερμανὸ καὶ τὴ Σχολὴ του ξεκινᾷ, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς, ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση τῆς Καππαδοκίας. Τὸ 1795 συγκαταλέχτηκε ἀνάμεσα στοὺς μαθητὲς ὁ 17χρο- νος Παΐσιος (τότε Πέτρος), ποὺ ἀναδείχτηκε ὁ πρωτόσκολός του.

τυπο του μοναχικού βίου — που συνδυάζει την ατομική τελείωση σύμφωνα με το πνεύμα του Χριστιανισμού και τη δράση ανάμεσα στους Χριστιανούς που ή κοσμική τους φύση έχει περισσότερη ανάγκη υλικής και ήθικης βοήθειας. Ο τελευταίος αυτός ρόλος απαιτεί ικανότητες οργανωτή αλλά και πνευματικού άντρα μεγάλης έμβειας¹⁸ και στάθηκε ο Παΐσιος μέσα στα πλαίσια της έπαρχίας του ο οργανωτής-πολιτικός αλλά και ο πνευματικός οδηγός κι αναγεννητής της έπαρχίας του, συνεχίζοντας το έργο του δασκάλου του, του άξιου Γερμανού. Ο Α. Λεβίδης, που έζησε από κοντά την προσωπικότητα του «Υπερτίμου και εξάρου πάσης Ανατολής», του μητροπολίτη Καισάρειας Παΐσιου, δίνει την παρακάτω περιγραφή: «Ἦν δὲ ὁ αἰδίδιμος (...) ἐν τοῖς ἱεροκλήρουξιν ἱεροκλήρουξ, ἐν τοῖς μονάζουσιν μοναστῆς ἐντελέστατος, (...) λόγιος ἐν τοῖς λογίοις, πολιτικός ἐμβριθῆς ἐν τοῖς πολιτικοῖς καὶ πολυπειρος, ὑπομονετικός ἐν ταῖς θλίψεσι, πολύτροπος ἐν τοῖς δεινοῖς, ἀδιαφορῶν περὶ τῶν κατηγορούντων αὐτοῦ, ἐν τοῖς ἐπαίνουις μὴ ἐπαυρόμενος, ζηλωτῆς τῶν πατρῶων, ἀγρυπνος ἐργάτης τῶν θείων, συνεβούλευε, ἤλεγχε, παρεκάλει τὰ πνευματικὰ αὐτοῦ τέκνα· διὰ τῆς πολυπειρίας αὐτοῦ μεγάλως συνέτεινε καὶ εἰς τὰ κοινὰ τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας συμφέροντα, συνωμίλει μετὰ τῶν προκρίτων τοῦ Ἔθνους, εἶχεν ἀλληλογραφίαν μετὰ ὑποκειμένων ὑψηλῆς κοινωνικῆς θέσεως, ἐτίμα τοὺς λογίους καὶ ἀντήλλαττε γνώμην μετ' αὐτῶν περὶ τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας»¹⁹.

18. Ο Παΐσιος εἶχε συνειδητοποιήσει τὴ στενὴ σχέση τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὸ Χριστιανισμό. Ἦξερε ὅτι ὁ ὀρθόδοξος Χριστιανικὸς Λόγος βρίσκεται διατυπωμένος στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐνῶ ἡ τουρκικὴ εἶναι φτωχὴ γιὰ νὰ ἐκφράσει τὶς ὑψηλές του ἰδέες. Κάτω ἀπὸ τὴ συνείδηση αὐτῆ ἱδρσε τὴ Σχολὴ τοῦ Ἁγ. Ἰωάν. τοῦ Προδρόμου στὸ μοναστήρι τοῦ Ζιντζίντερε στὰ 1804 γιὰ νὰ λειτουργήσει ἔτσι ἡ ἀλλοίως ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια, μετὰ μοναδικὴ ἐξαιρέση στὰ χρόνια 1821 - 1826, ἐξαιτίας τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης. Ἀλλὰ ὁ Παΐσιος ταυτόχρονα εἶχε βαθύτατη τὴν αἴσθηση τῆς πραγματικότητος ἡ ἐκμάθηση τῆς ἑλληνικῆς δὲν μποροῦσε νὰ πραγματοποιηθεῖ οὔτε σύντομα οὔτε ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ὀρθοδόξων τῆς Καππαδοκίας. Τὸ γεγονός αὐτὸ τὸν ὤθησε νὰ ἐνισχύει κάθε προσπάθεια μετάφρασης τῶν ἱερῶν ἢ ἄλλων βοθητικῶν τῆς Πίστης βιβλίων στὰ Καρμανλίδικα, τὴ μητρικὴ γλῶσσα τῶν ἀνθρώπων τῆς Καππαδοκίας. Ἔτσι ἐνίσχυσε τὸ διδάσκαλο Θεόκλι ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο στὰ 1817 (βλ. S. Salaville — E. Dalleggio, Karamanlidika, I, 1584 - 1850, Athènes 1958, σσ. 180 - 181). Στὸ μεταφρασμένο «Κυριακοδρόμιον» ο Παΐσιος ἔκανε τὸν πρόλογο. Ο Παΐσιος ἀκόμη μετέφρασε στὰ Καρμανλίδικα καὶ προλόγισε: Τὸ «Βιβλίον Ψυχοφελέστατον» τοῦ Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, Κων/πολη, Ἄδελ. Ἰγνατιάδης 1835, (βλ. S. Salaville — E. Dalleggio, ὁ.π. σσ. 214 - 215)· τὴ «Διδασκαλία τῆς Ὀρθόδοξης Πίστης» τοῦ Μητροπολίτη Μόσχας Πλάτωνος Λέβκιν, (Κων/πολη, τυπ. Παναγίου Τάφου 1839)· τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶχε μεταφράσει στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὰ Γερμανικά ὁ Ἄδ. Κοραῆς (Λειψία 1782) καὶ ἀπὸ τὰ Γαλλικὰ στὰ ἑλληνικὰ ὁ Γ. Βεντότης (Βιέννη 1782).

19. Α. Λεβίδης, Ἱστορία τῆς Καππαδοκίας, I, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1885, σ. 214 - 215 Ὁ Ι. Κάλφογλου, ὁ.π., σσ. 468 κ.έξ. περιγράφει τὴ συγκίνηση τοῦ Καππα-

Β' ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. ΤΟ ΒΕΡΑΤΙ (28' Οκτ. 1884)

Ἐπὶ κεφαλῆς κοσμεῖται διὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μονογράμματος, ἦτοι τοῦ τουγραῖ, τοῦ περιέχοντος, τὸ ὄνομα τῆς Α. Α. Μ. καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ διὰ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ αὐτογράφου Χάπτι-Χουμαγιούμ, διορίζοντος ἐνέργειαν συνωδὰ ταῖς διατάξεις τοῦ αὐτ. Βερατίου²⁰.

«Τοῦ Πατριάρχου Κων)πόλεως κὺρ Ἰωακείμ²¹ παραιτηθέντος, ἡ Σύνοδος τῶν Μητροπολιτῶν καὶ οἱ Πρόκριτοι τοῦ γένους ἐπὶ τῷ Αὐτοκρατ. διατάγματι Μον περὶ ἐκλογῆς ἀντικαταστάτου καταλλήλου, συνελθόντες ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ συνωδὰ τῷ περὶ ἐκλογῆς κανονισμῶ καὶ ἐκλέξαντες τὸν φέροντα τὸ παρὸν Αὐτοκρατορικὸν μου Βεράτιον κὺρ Ἰωακείμ²², τῶς Μητροπολίτην Δέρον, ἄνδρα δεδοκιμασμένης συνέσεως, ἰκανότητος καὶ εὐθύτητος καὶ κεκοσμημένον διὰ τοῦ Ὑψηλοῦ παρασήμου τοῦ Μετζητιέ Α' τάξεως, ἐξητήσατο διὰ κοινῆς ἀναφορᾶς τὴν ἀναγνώρισιν αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ καθυποβληθέντος μοι τοῦ πράγματος, ἐνηργήθησαν τὰ δέοντα συνωδὰ τῷ περὶ τούτου Αὐτοκρατορικῷ Διατάγματι Μον, διὰ ταῦτα κατ' αἴτησιν τοῦ διαλειφθέντος Πατριάρχου ἔδωκα αὐτῷ τὸ παρὸν Αὐτοκρατορικὸν μου Βεράτιον, περιέχον τὰς κατωτέρω ἐκτιθεμένας διατάξεις καὶ ἐπικεκοσμημένον διὰ τοῦ βασιλικῷ Αὐτογράφου Μον καὶ διατάσσω:

Ἅ ῥηθεῖς Πατριάρχης νὰ μὴ παύηται ἐφ' ὄρον ζωῆς, ἐν ὅσῳ δὲν ἤθελε πράξει τι ἀπᾶνον εἰς τοὺς θρησκευτικούς κανόνας τοῦ λαοῦ, οὐτίως πατριαρχεῖν, ἐνόσῳ παρὰ τοὺς κειμένους νόμους δὲν ἤθελεν ἐξασκήσει καταπίεσιν καὶ τυραννίαν, ἐν ὅσῳ δὲν ἤθελε συμβῆῖ προδοσία τις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ὑψηλοῦ μου Κράτους καὶ ἐνόσῳ ἀφ' ἑαυτοῦ δὲν ἤθελε παραιτηθῆ. Ὅταν δεήσῃ ἡ παῦσις αὐτοῦ ἔνεκεν ἐνὸς τῶν προμνημονευθέντων λόγων, ἐνεργείσθωσαν τὰ δέοντα κατὰ τὰς διατάξεις καὶ τοὺς ὅρους τοῦ Κανονισμοῦ.

Ὅλαι αἱ θρησκευτικαὶ ἐπιθέσεις τῶν ἐν τῇ θεοφοροῦρῳ Αὐτοκρατορίᾳ Μον ρωμαίων ὑπηκόων τῆς βασιλείας Μον ὡς καὶ ἡ διαχείρισις καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπιθέσεις τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν θεωρείσθωσαν καὶ διεξαγέσθωσαν συνωδὰ τῷ νέῳ Κανονισμῷ.

Ἐπειδὴ τὸ ἐνόημειν τοὺς Μητροπολίτας ἐν τῇ βασιλευσῇ καὶ ἀποδομειν

δοκικοῦ κόσμου ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ Μητροπολίτη Παΐσιου καὶ ἀναφέρει τὴν ἐκτίμησιν, ὅχι μόνον τῶν χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ τῶν τούρκων ἀξιωματούχων στὸ πρόσωπό του. Οἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς, σημειῶνει, τοῦ ἔδωσαν τὸν τίτλον «Μέγας Παΐσιος» (σ. 468ε).

20. Πρόκειται γιὰ μιὰ σύντομη περιγραφή τοῦ πρωτοτύπου Βερατίου τοῦ Σουλτάνου Ἀβδὸνλ-Χαμήτ, καμωμένη ἀπὸ τὸ μεταφραστικὸν τῆς Πατριαρχικῆς Γραμματείας. Ὑστερα ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον τοῦ μεταφρασμένου Βερατίου.

21. Εἶναι ὁ Ἰωακείμ Γ' βλ. εἰσαγ. σ. 221 σημ. 8.

22. Ὁ Ἰωακείμ Δ', ὁ.π.

εἴθισται ἀνέκαθεν ἵνα γίνηται τῇ ἀδείᾳ καὶ γνώσει τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου τῶν Μητροπολιτῶν, καὶ τοῦ λοιποῦ μὴ γινέσθω τὸ παράπαν ἐπέμβασις ἢ ἀντίστασις ὡς πρὸς τοῦτο.

Μηδεὶς ἐνοχλεῖτω εἴτε τὸν ρηθέντα Πατριάρχην εἴτε τοὺς Μητροπολίτας καὶ τοὺς λοιποὺς ἱερεῖς ἐπεμβαίνων, παρὰ τὸν ἱερὸν νόμον καὶ ἀδίκως, εἰς τὴν ἐλευθέραν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν ἐξάσκησιν ἐν ταῖς κατοικίαις αὐτῶν, ὡς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς παρομαρτούσας πράξεις αὐτῶν.

Αἱ ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν Μητροπολιτῶν ἐκκλησία καὶ μοναὶ μὴ παραβιάζέσθωσαν καὶ μὴ ὑποβαλλέσθωσαν εἰς πρόστιμον ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων ἄνευ ἱεροῦ ὀρισμοῦ ἐπὶ λόγῳ διατάγματος (Βουγιουρουλιτῆ) καὶ ἐρεῦνης (τεφτίς) καὶ ἔστωσαν ὑπὸ τὴν κατοχὴν αὐτῶν κατὰ τὰς ἀρχαίας διατάξεις.

Οἱ Μητροπολίται, οἱ Ἀρχιεπίσκοποι, οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ Ἡγούμενοι, οἱ Ἱερεῖς, καλόγηροι, αἱ καλογραφαί, καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ ρωμαῖοι ὑπήκοοί Μου, μικροὶ μεγάλοι, οἱ ἐνδισκόμενοι ἐν Κων)πόλει καὶ τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς, ἐν Καισαρείᾳ κλπ. οἱ ἐνδισκόμενοι ἐν τοῖς τόποις τοῖς ἄλλοτε μὲν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου τοῦ Ἰπεκίου διατελοῦσιν, ἐσχάτως δὲ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως προσαρτηθεῖσιν, ἦτοι ἐν Ἰπεκίῳ καὶ τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ ἐν Δουβνίτῃ, ἐν Ραζλίγκ, Ἀχτιμάν κλπ., ἐπίσης οἱ ἐνδισκόμενοι ἐν τοῖς τόποις τοῖς ἄλλοτε μὲν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου διατελοῦσιν, ἐσχάτως δὲ προσαρτηθεῖσιν ὁμοίως εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως, ἦτοι οἱ ἐν Ἀρχαίδος²³ καὶ τῇ περιφερείᾳ αὐτῶν, οἱ ἐν Πελαγονία, Περλεπέ, Βελισσοῖς κλπ. ἀναγνωρίζοντες τὸν εἰρημένον κ. Ἰωακείμ Πατριάρχην αὐτῶν, ἀναφερέσθωσαν, ὡς ἀνέκαθεν, πρὸς αὐτὸν διὰ τὰς ἐμπιπτούσας ὑποθέσεις αὐτῶν τὰς ἀναγομένας τῇ πατριαρχικῇ αὐτοῦ δικαιοδοσίᾳ, πειθέσθωσαν δὲ καὶ ὑποτασέσθωσαν αὐτῷ κατὰ τὰς διακελεύσεις τῆς θρησκείας αὐτῶν μὴ ἀθετοῦντες τοὺς εὐθεῖς λόγους αὐτοῦ.

Μηδεὶς ἄνευ ἱεροῦ ὀρισμοῦ ἀφαιρεῖται ἀπ' αὐτῶν τὰς ἐν τῷ θεοσυντηρήτῳ Κράτει Μου ἀνέκαθεν ὑπὸ τὴν κυριότητα αὐτῶν ἐκκλησίας καὶ μονὰς καὶ μηδεὶς ἐπεμβαίνεται καὶ παρενοχλεῖται εἰς τὴν δι' Ὑψηλῆς Μου ἀδείας ἐπισκενῆν αὐτῶν κατὰ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον.

Μηδενὶ χορηγείσθω μητρόπολις, ἀρχιεπισκοπὴ καὶ ἐπισκοπὴ, ἄνευ ἐνφραγίστου αἰτήσεως τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου τῶν Μητροπολιτῶν, μήτε ἐκ τῶν ξένων τις ἀντιποιείσθω ταύτης δι' οἰουδήποτε τρόπου.

Μηδεὶς ἄλλος ἐκτὸς τοῦ Πατριάρχου ἢ τῶν νομίμων αὐτοῦ Ἐπιτρόπων ἀναμειγνέσθω εἰς τὰς συμφώνως τοῖς θρησκευτικοῖς αὐτῶν ἐθίμοις συζεύξεις καὶ διαζεύξεις τῶν ρωμαίων.

23. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν τῶν περιοχῶν Ἰπεκίου καὶ Ἀρχαίδος βλ. εἰσαγωγὴ σ. 221 σημ. 10.

Μηδεις ἐπεμβαινέτω, ὅταν ὁ Πατριάρχης ἐπιβάλῃ τὴν ἀπαιτουμένην κατὰ τοὺς θρησκευτικούς αὐτῶν νόμους ποιήν εἰς τοὺς ἱερεῖς ἢ τοὺς ἐπιτρόπους αὐτοῦ, τοὺς ἄνευ ἀδείας αὐτοῦ τελέσαντας παράνομα συνοικέσια.

Τὰς μεταξὺ χριστιανῶν περὶ συζεύξεως καὶ διαζεύξεως καὶ ἄλλης θρησκευτικῆς ὑποθέσεως διαφορὰς θεωρεῖται ὁ Πατριάρχης ἢ οἱ ὑπ' αὐτοῦ δι' Ὑψηλοῦ Μου βερατίου διοριζόμενοι Μητροπολίται, Ἀρχιεπίσκοποι, Ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἐπίτροποι²⁴ αὐτῶν· μηδεις δὲ τῶν καθήδων, τῶν ναϊψήδων ἢ καὶ ἄλλοι, παρὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, ἐπεμβαινέτω καὶ παρενοχλείτω καὶ ὑποβαλλέτω εἰς πρόστιμον, ὅταν πρὸς ἐξακριβῶσιν τοῦ πράγματος ἐπιβάλλωσιν ὄρκον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ παιδεύωσι δι' ἀφορισμοῦ.

Οἱ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν Μητροπολιτῶν καὶ τῶν Ἐπιτρόπων αὐτῶν ἱερεῖς ἄνευ τῆς ἀδείας αὐτῶν μὴ τελεῖτωσαν παρανόμους γάμους.

Ἐπειδὴ ἀπάδει τοῖς θρησκευτικοῖς αὐτῶν κανόσι τὸ διαζευγνῆναι γυναῖκα, τὸ λαμβάνειν καὶ δευτέραν ἔχοντα μίαν, τὸ τετράκις συζεύγνυσθαι, καθότι τρεῖς μόνον ἐπιτρέπεται ὁ γάμος μετὰ θάνατον τῆς γυναίκος, καὶ τὸ συζῆν παρανόμως μετὰ γυναίκος, μὴ διδόσθω ἄδεια τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ παιδευέσθωσαν καὶ σωφρονιζέσθωσαν.

Ἐπειδὴ ἀντιβαίνει τῇ θρησκείᾳ αὐτῶν τὸ ἐκκλησιάζεσθαι τοὺς παραβάτας τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν κανόνων, ἐν περιπτώσει θανάτου ἐνὸς τῶν τοιούτων, μηδεις τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων, καθήδων, ναϊψήδων καὶ λοιπῶν ὑπαλλήλων ἢ ἰσχυρὸς παραβιάζεται τοὺς ἱερεῖς λέγων: «ἐνταφιάσατε αὐτόν».

Πᾶν ὅ,τι Μητροπολίται, Ἀρχιεπίσκοποι, Ἐπίσκοποι, Κληρικοί, Καλόγηροι, Καλογραῖαι καὶ λοιποὶ, ἀποθνήσκοντες, ἤθελον διαθέσει κατὰ τὸ θρησκευμα αὐτῶν εἰς ἐκκλησίας, πτωχοῦς, πατριάρχας, μητροπολίτας, ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους αὐτῶν, ἢ διαθήκη αὐτῶν ἔσται ἐκτελεστή καὶ ἔγκυρος· λαμβανέσθω δὲ ὑπ' ὄψει διὰ τοῦ σερεῖ ἢ μαρτυρία τῶν ὁμοεθνῶν αὐτῶν μαρτύρων συνωδὰ τῇ θρησκευτικῇ αὐτῶν τάξει.

Ἐάν τις ζῶν διαθέσῃ τι ὑπὲρ Πατριάρχου, Μητροπολίτου, Ἀρχιεπισκόπου, Ἐπισκόπου, πτωχῶν, ἐκκλησίας, σχολῆς καὶ νοσοκομείου αὐτῶν καὶ ἀκολουθῶντος ἀποθάγη, τὸ διατεθὲν λαμβανέσθω παρὰ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ τῇ ἀδείᾳ τοῦ σερεῖ.

Ἐπίσης λαμβανέσθωσαν παρὰ τῶν κληρονόμων τὰ τέλη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τὰ λεγόμενα «παρηρησία καὶ πρόθεσις».

Ὅταν τις διαθέσῃ τὸ τρίτον τῆς περιουσίας αὐτοῦ εἰς ἐκκλησίας καὶ μονὰς, πατριάρχην καὶ μητροπολίτην, ἀρχιεπισκόπους, ἐπισκόπους σχολὰς καὶ νοσοκομεία, λαμβανέσθω τοῦτο παρὰ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ τῇ ἀδείᾳ τοῦ σερεῖ.

Μηδεις ἐπεμβαινέτω, ὅταν ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος παιδεύωσιν ἕνεκα

24. Στὸ κείμενο «ἐπίσκοποι»· πρόκειται ὅπωςδήποτε γιὰ λάθος τοῦ ἀντιγραφέα.

θρησκευτικού παραπτώματος μητροπολίτην, ἀρχιεπίσκοπον, ἐπίσκοπον, ἡγούμενον, ἱερέα, καλογραΐαν καὶ ἄλλον κληρικὸν ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριάρχου διατελούντων.

Προκειμένον περὶ διορισμοῦ Ἱερῶν εἰς ἀντικατάστασιν ἐτέρων παυθέντων διὰ θρησκευτικῶς λόγους μηδεὶς ἐξωθεν γινέσθω ἐμπόδιον ἢ κώλυμα.

Ὅταν ὁ Πατριάρχης τῆ γνώμῃ τῆς Συνόδου παύσῃ ἢ διορίσῃ μητροπολίτην, ἀρχιεπίσκοπον, ἐπίσκοπον, καλόγηρον καὶ ἡγούμενον, ὅστις ἔπρεπε νὰ παυθῆ ἢ διορισθῆ, ἢ ὅταν τῆ γνώμῃ καὶ ἐκλογῇ τῆς Συνόδου ὑποβληθῆ τῇ Ἐδρᾷ Μου ἀναφορὰ σεσημασμένη τῇ τοῦ πατριαρχείου σφραγίδι περὶ διορισμοῦ μητροπολίτου, ἀρχιεπισκόπου καὶ ἐπισκόπου, κεκτημένον κατὰ τὸ θρήσκευμα αὐτῶν προσόντα, ὅπως διαδεχθῆ τινα ἀποθανόντα, χορηγείσθω τὸ ὑψηλὸν Μου Βεράτιον περὶ ἀναγνωρίσεως τῶν μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων καὶ συνφὰ τούτῳ ἱερὸς ὄρισμός Μου, ὅπως καθέξωσι τὴν θέσιν ταύτην, καὶ μηδεὶς ἄλλος παραβιαζέτω διὰ μεσιτείας καὶ παρακλήσεως λέγων: «ποίησον αὐτὸν τὸν καλόγηρον μητροπολίτην, ἀρχιεπίσκοπον ἢ ἐπίσκοπον».

Ὅταν πασάδες, καθῆδες καὶ ναίτηδες καταγγείλωσι τινα τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριάρχου Μητροπολιτῶν, Ἀρχιεπισκόπων καὶ Ἐπισκόπων καὶ ζητήσωσι τὴν παῦσιν καὶ ἐξορίαν αὐτῶν, ἢ καταμήνους αὐτῶν μὴ λαμβανέσθω ὑπ' ὄψει, ἐνόσφ ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος τῶν μητροπολιτῶν δὲν βεβαιώσωσι τὸ πρᾶγμα. Καὶ Ὑψηλὸν δὲ Φιορμάνιον ἐὰν ἤθελεν ὅπως ὁποῦτε ἐκδοθῆ, τοῦτο εἴτε παλαιὰν χρονολογίαν φέροι εἴτε νέαν, μὴ ἐχέτω κύρος, ἐὰν ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος δὲν ὑποβάλωσιν ἐνσφράγιστον ἀναφορὰν (Ἄρξι). Ἐὰν ἐν τῷ μέλλοντι ἤθελε παρουσιασθῆ ἀναφορὰ περὶ ἀποσπάσεως τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριαρχείου Κων)πόλεως διατελούντων πατριαρχείων Ἰπεκίου καὶ Ἀχρίδος ἢ μιᾶς τῶν μητροπόλεων καὶ παραδόσεως αὐτῶν ἐτέρῳ, ἢ τοιαύτη ἀναφορὰ μὴ λαμβανέσθω ποσῶς ὑπ' ὄψει.

Ἐπειδὴ ἡ τάξις αὕτη ἐθεσπίσθη δι' ὑψηλοῦ φιορμανίου, φέροντος τὸ αυτοκρατορικὸν μὸν χατίριον καὶ κατεχωρίσθη (sic) ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, μὴ ἐπιτρεπέσθω μηδενὶ ἢ ἀθέτησις τοῦ αυτοκρατορικοῦ τούτου χατίριον.

Οἰαδήποτε ἀστική δίκη τοῦ Πατριάρχου, τῶν Μητροπολιτῶν, Ἀρχιεπισκόπων, Ἐπισκόπων, Ἐπιτρόπων καὶ ἀνθρώπων αὐτῶν μηδαμοῦ ἀλλαγῶς ἐκτός τῆς πρωτενοῦσης Μου λαμβανέσθω ὑπ' ὄψει.

Μηδεὶς ρωμαῖος ἐξαναγκασέσθω ὅπως ἐξομώσῃ ἄκων· ἐὰν δὲ ὑπάρχῃ τις ἐπιθυμῶν πράγματι τὸν Ἰσλαμισμὸν, ἐνεργείσθωσαν τὰ δέοντα κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τάξιν.

Χορηγείσθω τῷ Πατριάρχῃ ἢ κατὰ νόμον πατριαρχικῆ ἐπιχορήγησις· πρὸς εἰσπραξίν δὲ τόσον τῆς ἐπιχορηγήσεως ταύτης, ὅσον καὶ τοῦ ὠρισμένου φόρου, ὃν ὁ ἀποτίσωσιν οἱ ἐν τῇ θεοφορορητῷ ἐπικρατεία Μου ρωμαῖοι διὰ τὰς ἄλλας ἐθνικὰς δαπάνας, παρεχέσθω ἐκ μέρους τοῦ Ὑψηλοῦ Κράτους Μου ἢ δέουσα συνδρομή.

“Όταν οί ἄνθρωποι τοῦ Πατριαρχείου μεταφέρωσι τὸ προῖον τῶν ἀμπέλων τοῦ πατριάρχου ἢ τὰ λόγῳ ἐλέους διδόμενα, γλεῦκος, βούτυρον, μέλι καὶ λοιπὰ μὴ παρενοχλείσθωσαν ὑπὸ τῶν τελωνῶν, τῶν ἀνθρώπων ἢ καὶ ἄλλων.

Ἐπειδὴ κατὰ τὸν προλαβόντως δι’ αὐτοκρατορικοῦ χαττίου καθορισθέντα νόμον, ὅταν ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολίται παραλαμβάνωσι διὰ τὸ μερὶ (σημ. δημόσιο) τὰς εἴτε εἰς χρήματα, εἴτε εἰς πράγματα, ἵππους καὶ ὅ,τι ἄλλο συνισταμένας περιουσίας τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, κομποπόλεσι καὶ χωρίοις ταῖς περιλαμβανομέναις ἐν τῷ βερατίῳ τοῦ Πατριάρχου, ἀκλήρων ἀποθηνησκόντων μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἐπισκόπων, καλογήρων, ἱερέων καὶ καλογραῶν δὲν πρέπει νὰ ἐπεμβαίνωσι τὸ δημόσιον (βέιτ-ουλ-μάλ), οἱ κασάμηδες (σ.μ. Ἐπίτροποι), οἱ μουχασήλιδες (σ.μ. εἰσπράκτορες;) καὶ οἱ λοιποὶ ὑπάλληλοι λέγοντες «τὸ BEIT-OYL-MAL, τὸ γενικὸν καὶ τὸ μερικόν, εἶνε ὠρισμένον ἐν τῷ βασιλικῷ κώδικι (δεφτέρι χακκανι) δι’ ἡμᾶς» καὶ ἐπειδὴ εἰς τὰς περιουσίας τῶν ἐχόντων κληρονόμους δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάληται χεῖρ, εἴτε αὐτὰ συνίστανται εἰς χρήματα, εἴτε εἰς ἄλλα πράγματα, διὰ ταῦτα ἐκτελείσθωσαν αἱ διατάξεις τοῦ ρηθέντος νόμου.

Τοὺς θέλοντας παράνομον γάμον, μὴ συζευγνύτωσαν, ἀπεροχόμενους ἀλλοχόσε.

Ἰσχυροὶ τινες μὴ πιεζέτωσαν τοὺς ἱερεῖς πρὸς ἐκτέλεσιν παρανομίας λέγοντες «σῦζεξον τὴν γυναῖκα ταύτην μετὰ τοῦ δεῖνος», μὴ ἐνοχλείτωσαν τὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς Μητροπολίτας λέγοντες «παῦσον τὸν ἱερέα τοῦτον καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ δὸς τούτῳ» καὶ μὴ ἐπεμβαίνέτωσαν εἰς τὰ λεγόμενα ἀφοριστικά, ἅτινα ἐκδίδουσιν, ὅπως παιδεύσωσι τινὰ θρησκευτικῶς.

Μηδεὶς ἐπεμβαίνέτω ὅταν ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολίται ἐξαποστέλωσιν εἰς τὰς οἰκείας μονὰς καλογήρους τινάς, ἐγκαταλιπόντας τὰ ἐγκόσμια καὶ περιφερομένους τῆδε κακεῖσε.

“Όταν οἱ Πατριάρχαι τῶν ἄλλων μερῶν καὶ οἱ Μητροπολίται θέλωσι νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν πρωτεύουσάν Μου χάριν ὑποθέσεων, ἐρχέσθωσαν καὶ θεωρεῖτωσαν τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν ἐν γνώσει τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου.

“Όταν δεῖσῃ νὰ κρατηθῇ τις τῶν Μητροπολιτῶν καὶ κληρικῶν, κρατεῖσθω διὰ τοῦ Πατριάρχου.

“Όταν τινὲς τῶν καλογήρων, μὴ ἔχοντες ἐκκλησίαν καὶ μονὴν περιφέρωνται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ προξενῶσι ταραχάς, τοὺς τοιοῦτους ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολίται παιδεύέτωσαν θρησκευτικῶς καὶ ἐξαποστελλέτωσαν εἰς τὰς μονὰς ἐν αἷς ἀρχῆθεν διέμενον.

“Όταν οἱ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ταῖς μοναῖς ἐπίτροποι αὐτῶν καταχρῶνται τὰς ἐκκλησιαστικὰς προσόδους, ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολίται θεωρεῖτωσαν τοὺς λογ(σ)μοὺς καὶ μηδεὶς ἐπεμβαίνέτω, ὅταν ἐνεργῶσιν οὗτοι τὰ δέοντα.

Ἐνεργείσθωσαν αἱ ἀναφοραὶ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου, αἱ ἐσφραγι-

σμέναι τῇ Πατριαρχικῇ σφραγίδι, καὶ λαμβανέσθω ὑπ' ὄψει καὶ ἐκτελείσθω, ὅ,τι ἤθελον ὑποβάλαι ἀφορῶν τὸ Πατριαρχεῖον.

Ὁ Πατριάρχης μὴ παρενοχλείσθω παρὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ὑπ' οὐδενὸς διὰ τὴν ράβδον, ἣν κρατεῖ καὶ διὰ τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις.

Μηδεὶς βιαζέτω τὸν Πατριάρχην καὶ τὴν Σύνοδον ζητῶν νὰ γίνῃ παρὰ τὴν θέλησιν αὐτῶν δεκτὸς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ των.

Ὁ Πατριάρχης πατριαρχενέτω ἐλευθέρως ἐφ' ὅλων τῶν ὡς ἀνωτέρω μερῶν ἐνεργῶν, ὡς εἴρηται, τῇ γνώμῃ τῆς Συνόδου καὶ μηδεὶς ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ καὶ αἰτία ἐπεμβαινέτω τὸ παρᾶπαν καὶ ἐνοχλείτω αὐτὸν εἰς τὰ τῆς πατριαρχείας.

Ἐξεδόθη τῇ 16 Μουχαρρέμ ἐν ἔτει 1302.— (1884)

II. ΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΠΑ·Ι·ΣΙΟΥ*

1. ΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

Πρὸς ὄλους τοὺς εὐσεβεῖς Ἱερεῖς, Πνευματικοὺς καὶ Ἐξάρχους τῆς Ἐπαρχίας μας, καὶ τοὺς φιλόπονοὺς Ἐπιτρόπους τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν μας.

- Μολονότι σᾶς ἔχουμε παραγγεῖλει ἐπανελημμένα, καὶ στῆ γλώσσα
- 5 μας²⁵ σχετικὰ μὲ τὸν κανονισμό τῆς τέλεσης ἀρραβῶνων, μὲ τὴν εὐχὴ ποὺ θὰ διαβαστεῖ γι' αὐτοὺς καὶ μὲ τὴν ἄμεση καταχώρηση τόσο τῆς πράξης αὐτῆς ὅσο καὶ τῆς πράξης τῶν βαπτίσεων καὶ θανάτων στὸν Κώδικα — τρεῖς μάλιστα φορὲς μέσα σὲ μιὰ πενταετία — ἐντούτοις
- 10 πληροφορηθήκαμε τὶς ἡμέρες αὐτὲς ὅτι σὲ κάποια μέρη οἱ Ἱερεῖς καὶ οἱ Πνευματικοί, εἴτε ἀπὸ ἔλλειψη νοημοσύνης εἴτε, ἅς ποῦμε, ἀπὸ ἔλλειψη εὐλάβειας εἴτε ἀκόμη ἀπὸ ραθυμίας, δὲν ἔδωσαν τὴν ἀπαιτούμενη προσοχὴ καὶ δὲν ἐκτέλεσαν τὶς ἐντολές μας, τὶς σχετικὲς μὲ τὰ δυὸ αὐτὰ θέματα, τὰ ἀπαραίτητα, τὰ σύμφωνα μὲ τὸ Νόμο καὶ ἀρεστά στὴν Ἱερὰ Σύνοδο καὶ στὴν Α. Μεγαλειότητα, τὸν Βασιλέα μας²⁶. Οἱ Ἐξαρχοὶ καὶ οἱ Ἐπίτροποι τῶν μερῶν αὐτῶν, λέγοντας ὅτι γιὰ τὰ ζητήματα
- 15 αὐτὰ θὰ λογοδοτήσουν οἱ Ἱερεῖς, ἔδειξαν μεγάλη ἀδιαφορία, καὶ οἱ ἐπιθέσεις σχετικὰ μὲ τοὺς ἀρραβῶνες στὰ μέρη αὐτὰ καθὼς καὶ οἱ καταχωρήσεις στὸν Κώδικα τῶν γεννήσεων-βαπτίσεων καὶ θανάτων ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν στὴν ἴδιαν ἀνυποληψία μὲ συνέπεια νὰ προκα-

*Τὰ πρωτότυπα τῶν ἐπιστολῶν ὅπως ἔχουν καταχωρηθεῖ στὸν κώδικα εἶναι, ὅπως ἔχει ἄλλοῦ σημειωθεῖ (βλ. εἰς. σ. 222) συνταγμένες στὰ Καραμανλίδικα. Ἐδῶ δημοσιεύονται σὲ μετάφραση τοῦ Γ. Μ α ν ρ ο χ α λ υ β ί δ η.

25. Ἐνοεῖ τὰ Καραμανλίδικα, γιατί αὐτὴ ἦταν ἡ γλώσσα ποὺ καταλάβαιναν καλύτερα ἦταν ἡ μητρικὴ τους γλώσσα.

26. Δηλ. τὸ Σουλτάνο.

- 20 λούνται ζημιές οικονομικές και να δυσαρεστούνται μεταξύ τους οί Χριστιανοί. Καί φαίνεται ότι θά κατακριθούμε πρώτα από το Θεό και ύστερα από την Α. Μεγαλειότητα και την ΄Ιερά Σύνοδο, αν αποδώ και στο έξιης δέν προχωρήσουμε στην εκτέλεσή τους. Γι' αυτό βρισκόμαστε²⁷ στην ανάγκη και πάλι τώρα, με την παρούσα εγκύκλιο έπιστολή μας,
- 25 να γράψουμε τις δυο αυτές έντολές με τις πρέπουσες διατάξεις τους, να σās τις στείλουμε με τόν ΄Επίσκοπό μας και να ζητήσουμε όπως ποτε την εκτέλεσή τους. "Αν στην ένορία οίδυδηποτε ΄Ιερέα σημειωθεί αντίθεση προς τα κανονιζόμενα, στον ΄Ιερέα αυτόν θά καταλογίσουμε έλλειψη αντίληψης και εδλάβειας και ραθυμία, και θεωρώντας τον ανάξιο τής ΄Ιερωσύνης θά τόν απολύσουμε.

- "Η πρώτη μας λοιπόν έντολή: Οι έπίτροποι κάθε έκκλησίας ν' αγοράσουν δυο Κώδικες τών εκατό φύλλον για να καταχωρούν στον ένα τις γεννήσεις και στον άλλο τούς θανάτους²⁸. Οι Κώδικες αυτοί θά βρίσκονται στην κατοχή τών ΄Ιερέων κάθε ΄Ιερέας στην ένορία του, διαβάζοντας την εδχή στο παιδι πού γεννήθηκε να συνιστά να τού δοθεί ένα από τα όνόματα τών Αγίων, τών Προφητών και τών ΄Αγγέλων πού τιμά ή ΄Εκκλησία μας²⁹. αν ο ανάδοχος ή η μαμη ζητήσουν να δοθεί στο παιδι όνομα τουρκομάνικο ή περσικό ή κανενός άλλου από τα βάρβαρα έθνη, ο ΄Ιερέας ας τó άρνηθεί και ας προσπαθήσει να πληροφορηθεί τó όνομα τού αναδόχου και τού πατέρα τού παιδιού. ΄Αμέσως ύστερα ας βγάλει από τόν κόρφο του ένα σημειωματάριο, πού πάντα πρέπει να έχει κι ας καταχωρήσει σ' αυτό την ήμέρα γέννησης τού παιδιού, τó όνομά του, τó όνομα τού πατέρα του, τó όνομα τού αναδόχου πού κατά τη βάφτιση τó πήρε στην άγκαλιά του, και κατά τόν έσπερωό ας καταχωρίσει όλα αυτά τα στοιχεία στον Κώδικα πού βρίσκεται στην κατοχή του.

"Όταν κανείς πεθαίνει, κι αν άκόμη πρόκειται για παιδι ενός έτους,

27. Τó 1ο πληθ. τών ρημ. πού χρησιμοποιεί ο Παΐσιος σ' όλο τó κείμενό του δέν έννοει πολλούς, αλλά τόν εαυτό του μόνο· πρόκειται για τόν πληθ. τής άξιοπρέπειας.

28. Κώδικες χωριστοί για τις γεννήσεις — βαπτίσεις και χωριστοί για τούς θανάτους φαίνεται πώς δέν υπάχουν. Με βάση αυτούς πού βρίσκονται στο Κ.Μ.Σ. διαπιστώνεται ότι ένα βιβλίο με περισσότερες από εκατό σελίδες χρησιμοποιήθηκε ως Κώδικας τόσο για την καταγραφή γεννήσεων και βαπτίσεων όσο και για την καταγραφή θανάτων. Τó φαινόμενο, άλλωστε, τα βιβλία-Κώδικες, στις περισσότερες περιπτώσεις, να αρχίζουν κι από τις δυο μεριές, έτσι πού να δυσκολεύεται ή εύρεση τής πραγματικής άρχής τού Κώδικα, έξηγείται από την πρόθεση τής εκκλησιαστικής έπιτροπής, και ιδιαίτερα τού ΄Ιερέα, να παίξει τó μοναδικό βιβλίο τó διπλό του ρόλο. ΄Αλλά τα πράγματα πάντοτε συγχέονται· όποια κι αν πάρει κανείς ως άρχή θά βρει καταχωρήσεις γεννήσεων-βαπτίσεων και θανάτων, εκτός τού ότι καταχωρούνται και διαθήκες και άγοραπωλησίες και άλλα βραχεία χρονικά.

29. Βλέπ. Εΐσαγ. σ. 223 και σημ. 15.

ἄς καταχωρήσει ὁ Ἱερέας τὸ θάνατο στὸ σημειωματάριο πὸν φέρνει
μαζὶ του ἀμέσως μὲ κάθε λεπτομέρεια (ἡμερομηνία θανάτου, ἡλικία),
50 κι ἔπειτα νὰ τὸν καταχωρήσει μὲ τὸν ἴδιο τρόπο στὸν δεύτερο Κώδικα
πὸν ἐπίσης βρίσκεται στὴν κατοχή του. Ὁ Ἱερέας ὀφείλει νὰ ἐλέγχει
προσεχτικὰ αὐτοὺς πὸν πεθαίνουν στὰ ξένα καὶ τὸ θάνατό τους νὰ τὸν
καταχωρεῖ στὸν ἴδιο Κώδικα.

Ἐντολή Ἱερέας κάθε ἐνορίας ὀφείλει τὴν 1η Σεπτεμβρίου κάθε χρόνου
55 ν' ἀντιγράψει σὲ ἓνα καθαρὸ κατάστιχο, εἴτε ἀπὸ τὸ προσωπικὸ του ση-
μειωματάριο εἴτε ἀπὸ τὸν Κώδικα τῆς Ἐκκλησίας, ὅλους ὅσοι γεννήθη-
καν ἐκεῖνο τὸ ἔτος κι ὅλους ὅσοι πέθαναν, καὶ νὰ τὸ στείλει σὲ Μᾶς,
προκειμένον νὰ καταχωρηθοῦν καὶ στὸ δικό μας τὸν Ἀρχιερατικὸ Κώ-
δικα³⁰, πὸν θὰ σταλεῖ στὴν Ἱερὰ Σύνοδο, στὴν Πόλη.

Ἡ ἐντολή μας αὐτή, σύμφωνη μὲ τίς διαταγές τοῦ Ὑψηλοῦ Δοβλε-
τίου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, εἶναι σύμφωνη καὶ μὲ τοὺς Ἱεροὺς Νόμους
μας· ἔτσι, ἀπὸ πλευρὰ βαπτίσματος, δὲν θὰ γίνονται λάθη γιὰ ὄσους
πρόκειται νὰ παντρευτοῦν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι γεννήθηκαν θὰ ἔχουν τὴν εὐχή
καὶ τὸν αἶνο τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ οἱ πεθαμένοι θὰ συγχωροῦνται ὅταν
65 θὰ καταχωροῦνται στὰ Σιγίλλια τοῦ Ἀρχιερέα καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνό-
δου. Ὅσο γιὰ τὸ Κράτος, πὸν ἡ ὑψηλή του θέληση καθορίζει τὰ δικαιο-
ματά μας, θὰ ξέρει πόσες ψυχές γεννιῶνται καὶ πόσες πεθαίνουν κάθε
χρόνο ἀπὸ κάθε ἔθνος μέσα στὴν περιφερόμενη περιοχὴ του· καὶ τὸ νὰ
ξέρει εἴτε ὀλοκληρωτικὰ εἴτε καθενὸς σαντζακιοῦ τὴν πληθυσμακὴ κί-
70 νηση εἶναι ἀπὸ τὰ πολὺ ἀναγκαῖα πράγματα.

Λεύτερη ἐντολή μας: Τὰ ἄρθρα καὶ ὁ κανονισμὸς πὸν προβλέπουν
τοὺς ἀρραβῶνες τῶν παρθένων ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν ἀκόμη καὶ τῶν
χρηρῶν, ἔχουν ὡς ἐξῆς: Κάθε Ἱερέας ὀφείλει νὰ προσέχει, νὰ ἐπαρρυ-
πνεῖ καὶ νὰ ἐλέγχει ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τὰ ἀνῦπαντρα ἀγόρια καὶ κορί-
75 τια κάθε σπιτιοῦ τῆς ἐνορίας του.

Σὲ περίπτωσι πὸν τὸ ἀγόρι ἢ τὸ κορίτσι ἐνὸς ἐνορίτη του πρόκειται
νὰ ἀρραβωνιαστεῖ, πρέπει νὰ ἐνημερωθεῖ πρῶτα ὁ ἴδιος καὶ νὰ ἐξακρι-
βώσει τὴν ἡλικία τοῦ νέου ἢ τῆς νέας· ἔπειτα νὰ ἐξετάσει τὴν τυχρὸν συγ-
γένεια τόσο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ βαπτίσματος ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ
80 αἵματος καὶ ἀγγιχτείας. Ἐν βρεθεῖ σὲ περίπτωσι περίπλοκη, ὀφείλει,
εἴτε μὲ γράμμα του σὲ μᾶς εἴτε μὲ ἄμεση συνεννόηση μαζὶ μας ἢ μὲ
τοὺς ἀντιπροσώπους μας, νὰ ζητήσει τί ἀκριβῶς ὀρίζει ὁ νόμος³¹ ἀν,

30. Πολύτιμοι πραγματικὰ θὰ ἦσαν οἱ ἀρχιερατικοὶ κώδικες πὸν κρατοῦσαν οἱ μητροπο-
λίτες. Τὸ Κ.Μ.Σ. δὲν διαθέτει δυστυχῶς κανένα.

31. Οἱ βαθμοὶ συγγένειας καθὼς καὶ ἄλλα πράγματα τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου ἔχουν κω-
δικοποιηθεῖ στους λεγόμενους «Νομοκάνονες»· κάθε Μητρόπολις ἢ Ἐπισκοπὴ εἶχε ὁπωσδή-
ποτε ἓνα ἀντίτυπο (χειρόγραφο βέβαια) τέτοιου Νομοκάνονα.

- ὕστερα ἀπ' αὐτό, δειχθεῖ ὅτι ὁ λόγος, πὸν τὸν ἔκανε ν' ἀμφιβάλει δὲν
 ἀντιτίθεται στὸ Νόμο, τότε τοῦ παραχωρεῖται εἴτε ἀπὸ μᾶς εἴτε ἀπὸ
 85 τοὺς ἀντιπροσώπους μας ἐνυπόγραφη βεβαίωση, μέσα στὴν ὁποία πα-
 ρατίθεται τὸ σχετικὸ χωρίο τοῦ Νόμου, γιὰ νὰ προχωρήσει στὴν παρα-
 πέρα διαδικασία: ὁ Ἱερέας πηγαίνει στὸν Ἐξάρχο μας καὶ καλεῖ τοὺς
 νοικοκυραίους καὶ τῶν δυὸ ἐνδιαφερομένων μερῶν, τὸν Πνευματικὸ καὶ
 τὸν Ἐπιτρόπο τῆς Ἐκκλησίας· ὅταν διαπιστώσει ἐκεῖ, μπροστὰ στὸν
 90 Ἐξάρχο καὶ σ' ὄλους τοὺς ἄλλους, ὅτι δὲν ὑπάρχει καμιά ἀντίθεση στὸ
 Νόμο ὡς πρὸς τὴν ἡλικία, τὴ συγγένεια τοῦ βαπτίσματος, τοῦ αἵματος
 καὶ τῆς ἀγγιστείας, τότε ὑποβάλλεται τὸ ἐρώτημα στοὺς νοικοκυραίους
 καὶ τῶν δύο μερῶν ἂν τὸ σνοικῆσίο γίνεται ἐν γνώσει καὶ μὲ τὴ συγκα-
 τάθεσή τους ἢ μὲ τὴ μεσολάβηση γυναικῶν. Ἄν ὁμολογήσουν ὅτι γί-
 95 νεται ἐν γνώσει καὶ μὲ τὴ συγκατάθεσή τους, ὁ Πνευματικὸς τότε πη-
 γαίνει καὶ ἐξετάζει χωριστὰ τὸ νέο καὶ τὴ νέα· ἂν ἡ νέα εἶναι δώδεκα
 χρονῶν καὶ ὁ νέος δεκαπέντε καὶ θέλουν μ' εὐχαρίστησή τους τὸν ἀρ-
 ραβῶνα, τότε καταχωρεῖται στὸν Κώδικα ὅτι τὴν τάδε ἡμέρα τοῦ τάδε
 μῆνα τῆς τάδε χρονιάς, ὁ γνιὸς τοῦ τάδε ἀρραβωνιάστηκε τὴν κόρη τοῦ
 100 δεῖνα, ἀφοῦ ἔγινε ὁ κατάλληλος ἔλεγχος καὶ διαπιστώθηκε ἡ συγκατά-
 θεση καὶ ἡ ἱκανοποίηση καὶ τῶν δυὸ μερῶν. Ἐμεῖς, ὡς ἀμερόληπτοι
 μάρτυρες (γιὰ χάρι τοῦ Θεοῦ), σνιστοῦμε νὰ βεβαιωθεῖ ὁ ἀρραβῶνας
 μὲ τὴν ὑπογραφή πρῶτα τοῦ Ἐξάρχου, ὕστερα τῶν Ἱερέων καὶ τῶν δυὸ
 μερῶν κατόπιν τοῦ Πνευματικοῦ, τοῦ Ἐπιτρόπου καὶ τῶν Νοικοκυραίων,
- 105 ἐνῶ ταυτοχρόνα νὰ ἐγερθοῦν οἱ Ἱερεῖς καὶ νὰ διαβάσουν τὴν εὐχὴ τοῦ
 ἀρραβῶνα, πὸν κατὰ τὸ Νόμο θεωρεῖται μισὸς γάμος καὶ πὸν δὲν μπο-
 ρεῖ νὰ διαλυθεῖ. Ἄν ὁμως ὁ Νέος, ἔχοντας τὴ νόμιμη ἡλικία, βρισκεται
 στὴν ξηνητιά, τότε ὀφείλει νὰ στείλει στὴ Νέα μὲ ιδιόχειρο γράμμα του
 τὴν συγκατάθεσή του στὸν ἀρραβῶνα του μαζί της ἢ τὴν ὁμολογία του
 110 πρὸς τὸν Ἱερέα, ὑπογραμμένη ἀπὸ ἀξιόπιστους μάρτυρες. Ἄν, στὴν τε-
 λευταία αὐτὴ περίπτωση, δὲν τηρηθεῖ ἡ διαδικασία αὐτή, τότε δὲν πραγ-
 ματοποιεῖται ὁ ἀρραβῶνας, ἡ εὐχὴ δὲν διαβάζεται καὶ καταχώρηση
 στὸν Κώδικα δὲν γίνεται.
- Ὁ ἀρραβῶνας, λοιπὸν, πὸν γίνεται σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες αὐτοὺς
 115 καὶ μὲ τὴν εὐχὴ πὸν διαβάζεται σ' ἐφαρμογὴ τοῦ ἱεροῦ μας Νόμου, θεω-
 ρεῖται ἀποδεχτὸς ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς τὸν ἀποδέχονται ὡς νό-
 μμο· ἀκύρωσή του δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ἀπὸ κανένα. Ὁ ἀρραβῶνας ὁ-
 μως, πὸν δὲν ἀκολουθεῖ τὴν προηγούμενη διαδικασία, καὶ ἡ εὐχὴ πὸν
 δὲν διαβάστηκε, ὅπως ἐπίσης ἀναφέραμε προηγούμενα, δὲν ἀναγνωρί-
 120 ζονται οὔτε ἀπὸ τὸ Θεὸ οὔτε ἀπὸ τὸν Ἀρχιερέα. Ἄν, ἐπομένως, ἀπὸ
 δῶ καὶ στὸ ἐξῆς πραγματοποιηθοῦν ἀρραβῶνες παράνομοι, οἱ Ἱερεῖς
 τῆς ἐνορίας τοῦ Νέου καὶ τῆς Νέας, ὅποιοι κι ἂν εἶναι, θὰ χαρακτηρι-

- σθούν ἀνευλαβεῖς καὶ ράθυμοι, θ' ἀπολυθοῦν καὶ θὰ ἀπομακρυνθοῦν.
- 125 "Ὅσοι ἀρραβῶνες πραγματοποιήθηκαν στὴν Ἐπαρχία μας ὡς τὶς ἡμέρες μας, χωρὶς νὰ τηρηθοῦν οἱ διατάξεις πὸν ἀναφέραμε, ἔγιναν πρόξενοι πολλῶν ἁμαρτιῶν, πολλῶν φιλονικιῶν ἀνάμεσα στοὺς χριστιανούς μας καὶ κομματισμοῦ· τὰ πράγματα αὐτὰ εἶναι γνωστὰ σὲ ὅλους σας. Μερικοὶ πὸν πῆραν καὶ ἔδωσαν τὴν ὑπόσχεση ἀρραβῶνα χωρὶς νὰ ἐξετάσουν τὴ νομιμότητά του, ἀποδείχτηκαν κατόπιν ὅτι ἦσαν παράνομοι
- 130 μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γεννηθοῦν πολλὲς διχόνοιες. Ἄλλοι πάλι πὸν ἀρραβωνιάστηκαν χωρὶς μάρτυρες, ἀλλὰ μόνον μὲ τὴ μεσολάβηση γυναικῶν, βρέθηκαν μπροστὰ στὸ φαινόμενο νὰ ἰσχυρίζεται ἢ μὴ πλευρὰ πὸς ὁ ἀρραβῶνας ἔγινε δίχως τὴ συγκατάθεσή της, γιὰ νὰ ζητήσουν τὴ διάλυσή του· συνέπεια, ἢ ἁμαρτία. Κι ἀκόμη πόσοι ἐξεντελισμοὶ σημειώθηκαν ὅταν ἔγινε ἀρραβῶνας ἐνὸς Νέου ξενητεμένου, πὸν οἱ γονεῖς τοῦ βεβαίωσαν, ὅτι δὲν ἔστειλε ὁμολογία κι ἐπομένως δὲν συμφωνοῦσε στὸν ἀρραβῶνα του! Ἄπο τοὺς ἀπερίσκεπτος ἀρραβῶνες, πέρα ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἐνδιαφερόμενοι διέπραξαν ἀναριθμητες ἁμαρτίες, ὑπέπεσαν ἀκόμη καὶ σὲ ἀδικήματα μὲ βαριὲς οἰκονομικὲς συνέπειες καὶ προκάλεσαν διχασμούς ἀνάμεσα στοὺς Χριστιανούς. Ἐδῶσαν ἐπιπλέον ἀφορμὴ νὰ κατηγορηθεῖ τὸ χριστιανικὸ μας Ἔθνος ἀπὸ τοὺς ἄλλοεθνεῖς καὶ πότε-πότε νὰ ἐξοργισθεῖ καὶ τὸ Πατριαρχεῖο ἐκφράζοντας τὴν ἀποδοκιμασία του.
- 135 "Ὅταν, ὡς Ἀρχιερέας, ἤμουν, μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, μέλος τῆς Ἱερᾶ Συνόδου καὶ γινόταν συζήτηση γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ἢ Ἱερὰ Σύνοδος μᾶς κατέκρινε λέγοντας ὅτι, ἐπειδὴ οἱ κατὰ καιρὸν Ἀρχιερεῖς σκέφτονταν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν ἐπαρχία τους ἢ ἐπειδὴ ὑπολόγιζαν τοὺς κόπους γιὰ τὴν τακτοποίηση τέτοιων περιπτώσεων, δὲν λυτήθηκαν τοὺς Χριστιανούς καὶ δὲν προσπάθησαν νὰ διορθώσουν τὰ σφάλματα αὐτὰ
- 140 ἐσεῖς ὁμως — μού ἔλεγον — πὸν τόσα χρόνια βρισκόσαστε ἐκεῖ³², γιατί δὲν ἐνδιαφεροθήκατε; Κι ὅσο μᾶς γίνονταν οἱ κατακρίσεις αὐτές, τόσο πὸν μεγάλη ντροπὴ δοκιμάζαμε· καὶ μόνον τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, ἂν κινούσαμε ἐμεῖς τέτοιες ἀγωγές, θὰ θίγονταν οἱ κατὰ καιροὺς Ἀρχιερεῖς καὶ θὰ προκαλοῦνταν ραδιουργίες, μᾶς ἔδινε κάποια ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴ μομφὴ αὐτή. Ἀλλά, ἂν ἀπὸ δῶ κι ἐξῆς — τονίστηκε — φανοῦμε ἀδιόφοροι, θὰ εἴμαστε ὑπόλογοι πρῶτα μπροστὰ στὸ Θεὸ καὶ ὕστερα μπροστὰ στὴν Ἱερὰ Σύνοδο.

32. Οἱ Μητροπολίτες Καισαρείας πὸν δὲν ἦσαν Καππαδόκες δυσκολεύονταν πολὺ νὰ προσαρμολοῦν γι αὐτὸ δὲ σταμάτησαν νὰ ζητοῦν μετάρθεση. Ὁ Παῖσιος ὁμως, ὅπως ἔχει σημειωθεῖ, εἶναι γέννημα καὶ θερέμμα τῆς Καππαδοκίας καὶ ἡ ἀγάπη του στὸν τόπο του καὶ στοὺς πατριώτες του ἀέραντη.

- 10 χρονα και τὸ Δάσκαλο, ἐγκατέλειπα, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰ ἐγκόσμια καὶ ἀξιώθηκα τὴ χάρη τῆς Ἱεροσῦνης. Καὶ ἐπειδὴ εἶχα μάθει ἀπὸ τὸ σοφὸ Δάσκαλό μου, τὸ μακαριτὴ Γερμανό, πὸν τὸν ὑπηρετοῦσα, τὰ θεῖα καὶ τὰ ἐγκόσμια, οἱ παπποῦδες καὶ πατέρες σας, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1804, ἔκρισαν τὸ Μακαριτὴ Δάσκαλό μου καὶ ἐμένα ἀξιους γιὰ τὴν ἡγουμενία καὶ τὴν προστασία τῆς Ἱερᾶς αὐτῆς Μονῆς· μᾶς συνέστησαν ὁλόφωνα στὸ Δεσπότη τῆς ἐποχῆς πανιερώτατο κὺρ Φιλόθεο³⁵ καὶ μέσω αὐτοῦ στὸν τότε παναγιώτατο Πατριάρχη κὺρ Καλλίνικο³⁶ καὶ στὴν Ἱερὰ Σύνοδο στὴν Ἰσλαμπόλ, πὸν ἀνέθεσαν καὶ στοὺς δύο μας τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἠγουμένου καὶ τοῦ Δασκάλου τῆς
- 20 Μονῆς αὐτῆς. Παρέμεινα μαζί μὲ τὸ μακαριτὴ πανάρετο Δάσκαλό μου Γερμανό δεκατέσσερες καὶ μισὸ μῆνες· ἐπειδὴ ὁμως ἡ Στανροπημακὴ Σχολή, πὸν εἶχε ἰδρυνθεῖ καὶ ἀναπτυχθεῖ μὲ τις προσπάθειες τοῦ Δασκάλου μου³⁷, ἔπαιρνε τὸν κατήφορο τῆς διάλυσης, ἡ Μητρόπολή μας ἐκάλεσε τὸ Γερμανό, ὅστερα ἀπὸ αἴτησή του, στὴ Σχολὴ αὐτὴ γιὰ νὰ τὴ συγκρατήσει ἀπὸ ἀφανισμό τῆς.

Ἔτσι, κατὰ τις 15 Σ)βρη 1805, ὁ Γερμανὸς ἀφῆκεν ἐμένα μὲ μερικὸς μαθητὲς στὴ Μονή, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἀναχώρησε γιὰ τὸ Σχολεῖο τῆς Καισαρείας μὲ σκοπὸ νὰ παραμείνει ἐκεῖ ὡς τὸν Ἀπρίλη (τοῦ 1806) καὶ νὰ τὸ στερεώσει, θεραπεύοντας τις ἀνάγκες του, ὥστε νὰ μὴ ξανακλονιστεῖ ἀπὸ ἔλλειψη μαθητῶν. Ἀλλὰ τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἐξιχνιάσει· στις 8 Νοεμβρίου τῆς χρονιάς ἐκείνης (δηλ. 1805), ὁ Γερμανὸς ἀρρώστησε στὸ Σχολεῖο ἐκεῖνο καὶ στις 15 τοῦ Ἰδίου μῆνα παρέδωσε τὴν ψυχὴ του στὸ Θεό, ἀφήνοντας σ' ὅλη τὴν Ἀνατολὴ θλίψη καὶ πένθος.

- 35 Μολονότι δὲ μᾶς εἶχε μείνει καμιά ἐπιθυμία νὰ ἰδοῦμε τὸν κόσμον καὶ νὰ ζοῦμε σ' αὐτόν, ἐντούτοις οἱ παπποῦδες σας καὶ οἱ πατέρες σας μὲ τὴν ἐπίμονη παράκλησή τους καὶ τὴν εὐλάβειά τους, προκειμένου νὰ στερεώσει καὶ ν' ἀκμάσει ἡ Ἱερὰ αὐτὴ Μονὴ καὶ νὰ πάρει τὴ μορφή πραγματικῆς Μονῆς ἀνάλογη μὲ τὴν ἁγία Ἐκκλησία τῆς καὶ τὰ κτίσματά τῆς καθὼς καὶ νὰ ἀναδειχθεῖ σὲ ἓνα πνευματικὸ ἐργαστήρι, ὅπου οἱ

λεῖο αὐτὸ καὶ μὲ δάσκαλο τὸ Γερμανό, φοίτησε ὁ Παῖσιος. Ὁ Γερμανὸς μετέφρασε στὰ Τούρκικα (Καραμανλίδικα) τις «Παροιμίες Σολομώντος» τοῦ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, πὸν ἐκδόθησαν στὴν Κων)πολη, ἀπὸ τὸ Πατριαρχ. Τυπογρ. 1799. Ε. DALLECCIO, KARAMANLIDIKA, I, Athènes 1958, σ. 105.

33. Πρῶην Τυρνόβον, ἀνεδείχθη μητροπολίτης Καισαρείας τὸ 1803· στὴν περιφέρεια ἔμεινε γνωστός ὡς φιλόλογος. Βλ. Ι. Καλφόγλους, Μονὴ Φλαβιανῶν, ἑλλ. μετάφ. σ. 167 κ.ἑξ.

36. Πρόκειται γιὰ τὸν Καλλίνικο Ε'.

37. Ἐνωσεὶ τὴ σχολὴ τῆς Καισαρείας.

ιερομένοι νὰ αἰνοῦν καὶ νὰ ἐδλογοῦν τὸ Θεὸ καὶ ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ νὰ
 προσεύχονται καὶ νὰ μεσιτεύουν, ὅπως ἀκόμη νὰ καταστῆ τὸπος κατα-
 φυγῆς ὅσων ἔχουν τὴν πρόθεση μετάνοιας ἢ τὴν ἐπιθυμία παρθενίας,
 45 αὐτοί, λοιπόν, οἱ παποῦδες καὶ πατέρες σας, προσφεύγοντας στὸ Θεό,
 μᾶς ἀνάγκασαν ν' ἀφιερῶσουμε ὅλη μας τὴ ζωὴ στὸν Ἱερό αὐτὸν οἶκο,
 γιὰ νὰ τὸν διαφυλάξουμε, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ
 τὸν ὑπόσουμε, κατὰ τὴν ἐπιθυμία ὄλων τους, σὲ ἓνα τόπο ἀκμῆς. Καὶ
 50 πραγματικά, μέσα σὲ 28 χρόνια (ἀπὸ τὰ 1805 ὡς τὸ 1832) ἡ Ἱερά αὐτὴ
 Μονὴ ἀπέκτησε κτιριακά παραρτήματα καὶ διαμερίσματα καὶ πλουτί-
 στηκε μὲ Δασκάλους, Ἱερομονάχους, Ἱεροδιακόνους, Ἱεροφάτες, Ἀ-
 ναργωτῆς καὶ ἄλλους ιερομένους³⁸. Ἐτσι ἀναδείχθηκε ἡ Μονὴ μας γιὰ
 ὄλους τοὺς χριστιανούς εἴτε τῆς ἐπαρχίας μας εἴτε τῶν γειτονικῶν
 ἐπαρχιῶν σὲ ἅγιο Διαμονητήριο, πὸν προσφέρει τὰ ποικίλα εἶδη τῆς
 55 πνευματικῆς ἄνεσης, χαρᾶς καὶ μόρφωσης. Στὸ ἴδιο αὐτὸ διάστημα, ὁ
 Σατανᾶς, ὅση ἐμπάθεια κι ἂν ἔδειξε, ὅσο κι ἂν προσπάθησε μὲ κάθε
 τρόπο ν' ἀχρηστεύσει τὸ ἔργο, νικήθηκε καὶ ἐξουδετερώθηκε μὲ τὴ μεσι-
 τεία τοῦ μέσα στὴ Μονὴ τιμώμενου Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου
 καὶ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τὸ 1832, χωρὶς καμὰ προειδοποίηση τοῦ Ἀρχιερέα μας ἢ δι-
 60 κή του πρόθεση προσκληθῆκαμε ἀπὸ τὸν τότε Πατριάρχη καὶ τὴν Ἱερά
 Σύνοδο στὴν Ἱσλαμπὸλ (Κων|πολη)³⁹. Ὅταν πῆγαμε ἐκεῖ μὲ τὴν ὑψη-
 λὴ βούληση τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ ἐχειροτονήθηκε ἡ ταπεινότητά μου Ἀρ-
 χιερέας τῆς Ἐπαρχίας σὲ συνάρτηση μὲ τὴ Μονή, ὅπως ἐπιθυμοῦσατε
 ὅλοι. Ἀπὸ τότε ὡς σήμερα, δεκαπέντε χρόνια καὶ τρισήμισο μῆνες, ὅσα
 65 καλὰ ἔγιναν σ' ὄλους τοὺς χριστιανούς, εἴτε ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ Μονα-
 στηριοῦ εἴτε ἀπὸ τὴν ἄποψη τὴν ἀρχιερατικῆς, ἔγιναν μὲ τὴ μεσιτεία τοῦ
 ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ μὲ τὴ
 βοήθεια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως ὅλοι μας πιστεύουμε.

Τώρα, τὴν 1 Σ)βρίον (1847) συμπλήρωσα τὰ ἐξήντα ἐννέα χρόνια
 70 κ' ἐνῶ ἔλπιζα νὰ περάσω τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς μου στὴν Ἱερά Μονή
 καὶ στὴν ἐπηρεσία ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἐπαρχίας, ἔφθασε ἐπι-
 στολή, γραμμένη στὶς 16 Μαῖου τρέχοντος ἔτους (1847) ἀπὸ τὸν τῶρα
 Παναγιώτατο Πατριάρχη⁴⁰ καὶ τὴν Ἱερά Σύνοδο, μὲ τὴν ὁποία καλοῦ-

38. Γιὰ τὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, βλ. Καρφόγλου, Ἡ μονὴ Φλαβια-
 νῶν (στὰ Καραμανλίδικα), Κων|πολη 1898· τὸ ἔργο αὐτὸ ἔχει μεταφραστεῖ ἀπὸ τοὺς Χρ.
 Τουροῦτη — Γ. Μανροχαλοβίδη τὸ 1957 σὲ τρεῖς τόμους δαχτυλογραφημένους καὶ βρέ-
 ται στὸ Κ.Μ.Σ.

39. Μᾶς προκαλεῖ ἐντύπωση ὅτι ὁ Παῖσιος ὀνομάζει τὴν Κων|πολη Ἱσλαμπὸλ (βλ. καὶ
 στ. 18 καὶ 74 τῆς ἴδιας ἐπιστολῆς καὶ ὄχι Ἱσταμπὸλ ὅπως μετὰ τὴν ἄλωση τὴν ἔλεραν
 οἱ Τοῦρκοι. Μήπως στὴ συνείδησή του θεωρεῖται ὡς Πόλη τοῦ Ἰσλάμ;

40. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἀνθιμο Γ'.

- 75 *μα στην Ίσλαμπόλ, για να πάρω μέρος επί δυο χρόνια στην Ίερά Σύνοδο. "Όσο κι αν προσπαθήσαμε ν' αποτρέψουμε την αναχώρησή μας, στάθηκε αδύνατο· είναι, όπως καταλαβαίνετε, θέλημα του "Υψιστου Θεού και πρέπει ξέσπαντος να πάμε. Γι' αυτό και καταφεύγοντας στο Θεό, ετοιμαστήκαμε ν' αναχωρήσουμε με τη βοήθεια του Θεού την Τετάρτη της ερχόμενης εβδομάδας στις 10 του μηνός (Σεπτέμβρ. 1847).*
- 80 *Γι' αυτό, πρὶν ἀπὸ πέντε ἡμέρες, καλέσαμε στὸ Μοναστήρι τὰ πνευματικά μας τέκνα, τοὺς προϋχοντες τῆς πόλης καὶ τῶν γύρω κωμοπόλεων καὶ διορίσαμε ὁμόφωνα ὡς προσωρινούς μας ἀντικαταστάτες στὴν ἐπαρχία μας τὸν ἐνάρετο ἀδελφὸ καὶ ἐπίσκοπό μας κὺρ Νεκτάριο⁴¹ καὶ τὸ πνευματικὸ μας τέκνο καὶ ἀρχιδιάκονό μας κὺρ Γεράσιμο⁴². Καὶ γιὰ*
- 85 *ὄλες τὶς ὑποθέσεις τῆς Μονῆς διορίσαμε καθηγνόμενον τὸν εὐσεβῆ πνευματικὸ μας γνὸ κὺρ Κυπριανό⁴³, μὲ βίαση τὴν ἀπόφαση ποὺ πῆρε ἡ Σύνοδος τῆς 27 Αὐγούστου τοῦ περασμένου χρόνου (1846) καὶ τὴν εὐχὴ Ἑγουμένου ποὺ ἀναγνώστηκε πνευματικὰ στὴν Ἐκκλησία. Καὶ εἶναι, βέβαια, χωριστὲς οἱ ἀρχιερατικὲς ὑπηρεσίες καὶ οἱ ὑπηρεσίες τῆς Μονῆς, ὥστόσο ὅμως θὰ συνεργασθοῦν ἀλληλέγγυα, καταφεύγοντας πρῶτα*
- 90 *στὸ Θεὸ καὶ ὕστερα στὴν εὐσέβεια καὶ στὴν ἀγάπη ὅλων μας. Ἐμεῖς, παίροντας μαζί μας τὸ πνευματικὸ μας τέκνο, τὸν Πρωτοσύγγελο Πανάρετο⁴⁴ καὶ τοὺς Ἱεροδιακόνους Ἀθανάσιο καὶ Γερμανό, θ' ἀναχωρήσουμε μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.*
- 95 *Θέλαμε νὰ ἐρχόμαστε στὶς ἐκκλησίες ὄλων σας καὶ νὰ κάναμε μιὰ λειτουργία μὲ τὸ σκοπὸ νὰ σᾶς ἀποχαιρετούσαμε κατὰ κόσμον καὶ πνεύμα· ἐπειδὴ ὅμως ὁ χρόνος εἶναι περιορισμένος, στὶς 8 τοῦ μηνός (Σεπτ. 1847) ἡμέρα τῶν γενεθλίων τῆς Θεομήτορος Παναγίας, θὰ κάνουμε μιὰ λειτουργία μέσα στὴν Ἱερά Μονή, ὅπου θὰ προσευχηθοῦμε, ὅπως*

41. Ὁ Νεκτάριος, ἱερομόναχος στάθηκε πάντα πολύτιμος βοηθὸς τοῦ Παΐσιου. Ὄταν ὁ Παΐσιος χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Καισαρείας, ὁ Νεκτάριος ἀναδείχθηκε ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ καὶ ἀναπληρωτῆς τοῦ Παΐσιου. Διακρινόταν γιὰ τὴν ὑψηλὴ του παιδεία καὶ τὸ ἦθος του καὶ πέθανε στὰ 1847. Βλ. Α. Λεβίδη, Ἱστορία τῆς Καππαδοκίας, Ἀθήνα 1885, σ. 205 κ.ε. καὶ Ι. Κάλφογλου, ὁ.π. σ. 372 κ.εξ.

42. Ὁ Γεράσιμος, συνεργάτης τοῦ Παΐσιου καὶ πρωτοσύγγελλός του. Λίγα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Νεκταρίου, χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ (1852) ἀλλὰ καὶ πρὶν τὴ χειροτονία του ὁ Γεράσιμος στάλθηκε ἀπὸ τὸν Παΐσιο στὴν Καισαρεία ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Νεκταρίου γιὰ νὰ μὴ μείνει ἡ μητρόπολη ἀκεφαλή. Βλ. Ι. Κάλφογλου ὁ.π. σ. 374 - 375.

43. Ὁ Κυπριανὸς ἀνέλαβε ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἀπὸ τὸν Ἀπρ. τοῦ 1834· μὲ τὴν ἐνεργητικότητά του ἀνύψωσε ἀκόμη περισσότερο τὸ μοναστήρι ἀπὸ κάθε ἄποψη, ὕλική καὶ πνευματική. Ι. Κάλφογλου, ὁ.π. σ. 375 κ.ε.

44. Εἶναι ἀπὸ τοὺς παλαιούς μοναχούς τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Ἰωάν. τοῦ Προδρόμου.

100 επιβάλλεται στην πνευματική μας πατρότητα, για όλους τους Χριστιανούς της Έπαρχίας μας.

Πρώτα, λοιπόν, δίνουμε την πατρική μας εδχή, όπως όφειλαμε, σ' όλους σας και σ'ας συγχωρούμε. "Όσοι από σ'ας, άνδρες, γυναίκες, γέροι και νέοι, πλούσιοι και πτωχοί, ιερείς και λαϊκοί, ή όποιοσδήποτε με

105 δικαστική έκκρεμότητα, μ'ας πλήρωσαν με την άσεβειά τους ή μ'ας έκούρασαν και μ'ας δυσαρέστησαν πολύ, όταν τους ζητούσαμε τ'από παράδοση θεωρούμενα τυχερά και φόρους, και βρεθήκαμε αντιμετώπι

110 110 όλους σας σ'ας συγχωρούμε με τή χάρη του Άγιου Πνεύματος πού μ'ας δόθηκε από τ'ο Θεό. Δεύτερο, ζητ'αμε κι εμείς συγχώρηση από όσους δυσαρεστήσαμε, γιατί από ανθρώπινη αδυναμία και από τήν κυριαρχία τ'ης όργης πού θόλωνε τ'ο νοΰ μας τους επιπλήξαμε περισσότερο άπ' ό,τι έπρεπε. Σύμφωνα, λοιπόν, με τήν έντολή του Κυρίου μας Ίησού Χρι

115 115 στού τ'ους συγχωρούμε και δεχόμαστε άφεση. Κι όταν έρθει ή ήμέρα τ'ης Κρίσης από μ'ας σ'ε σ'ας και από σ'ας σ'ε μ'ας, χωρίς κανένα πνεύμα αντιδικίας, ν'α είμαστε σ'ε θέση ν'α ειπούμε: Ίδου έγω και τ'α τέκνα, πού ό Θεός μου παρέδωσε με τέτοια καρδιά σ'ας άποχαιρετώ: ό Θεός ν'α δώσει σ' όλους σας μακροζωία και ύγεια και ν'α σ'ας δέσει με τήν αλυσίδα

120 120 τ'ης αγάπης και ν'α δώσει σ' όλους σας δόξα, τιμή, χαρά κι εντοχία· φωτίζοντας τ'ο νοΰ σας, ν'α σ'ας στερεώσει σ'ις διατάξεις τ'ης πίστης μας και ν'α σ'ας καθοδηγήσει με αγαθές πράξεις και ν'α σ'ας εμπνεύσει έφεση του ίεροΰ παραδείσου και ν'α μ'ας αξιώσει έν καιρώ ν'α συναντηθούμε και ν'α ιδωθούμε με τ'α φυσικά μας μάτια. "Όσο κι άν θ'α είμαστε σωματικά

125 125 μακριά μεταξύ μας, θ'α είμαστε με τήν καρδιά και τήν ψυχή κοντά σας, θ'α χαιρούμαστε τ'ις χαρές σας και θ'α θλιβόμαστε για τ'ις θλίψεις σας· δέν θ'α λησμονήσουμε τ'ο χρέος πού έχουμε για ν'α εδχόμαστε, δέν θ'α είμαστε αδιάφοροι για τ'ις ύλικές και πνευματικές ύποθέσεις και ανάγκες σας.

130 130 "Ό Θεός και ή Έγερ'α Σύνοδος από σ'ας έδλαβεις Έγερ'ις και Πνευματικοί, άπαιτούν πνευματική έξυπνέρτηση τ'ων αναγκών τ'ων Έκκλησιών και τ'ων Χριστιανών μας· από σ'ας, εϋσεβεις Διδάσκαλοι, άπαιτούν καθοδήγηση και νοηθεσία τ'ων μαθητών σας· από Σ'ας φιλότιμοι Έπίτροποι, έπιμέλεια για τήν εξασφάλιση τ'ων έσόδων τ'ων Έκκλησιών μας,

135 135 πού θ'α θεραπεύσουν τ'ις ανάγκες τ'ων σχολείων, τ'ων Έρατικών και τ'ων βιβλίων πού θ'α συντελέσουν σ'τη μόρφωση και σ'την άγωγή τ'ων παιδιών τ'ων χριστιανών μας και πού θ'α ίκανοποιήσουν και θ'α ενχαριστήσουν τ'ους Δασκάλους και Καθηγητές μας. Κι εμείς θ'α ζητήσουμε από σ'ας

140 *νά φροντίσετε γιά τή θεραπεία τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν καί τώρα καί στό μέλλον.*

Σᾶς ἀποχαιρετοῦμε, λοιπόν, καί ἀναχωροῦμε. Μὲ ζέση καρδιᾶς σᾶς δίνουμε καί πάλι συχώρεση, εὐχῆς καί εὐλογίης καί παρακαλοῦμε θεοῦ μὰ τὸ θεὸ νὰ μᾶς ἀξιώσει νὰ συναντηθοῦμε στὸν κατάλληλο καιρὸ. Ἄμην.

*Ὁ Καισαρείας Παῖσιος θερμὸς ἐν Κυρίῳ Εὐχέτης σας
1847 Σ/βρίον 3*

Ο ΕΚΛΟΓΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ 1908 ΣΤΗ ΧΙΟ

ΜΙΑ ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΛΗΣ*

του Άλκ. Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

Μόλις επιβεβαιώθηκε ή είδηση τής ανακήρυξης του Συντάγματος¹ στην Όθωμανική Αυτοκρατορία με τακρίριο που έστειλε ή τουρκική Διοίκηση στις Δημογεροντίες τής νήσου Χίου και στη Μητρόπολη, στις 13 Ίουλίου, ανακοινώθηκε τὸ θέμα ἐκλογῆς τοῦ κατάλληλου προσώπου πὸν θ' ἀντιπροσώπευε τὸ Χιακὸ λαὸ στὸ Ὄθωμανικὸ Κοινοβούλιο. Οἱ ἐκλογές τοῦ 1908 στὴ Χίο, πρῶτες ἐκλογές και στὴν ἱστορία τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἔχουν τοπικὴ μόνον ἀξία. Καὶ τοῦτο ὄχι γιατί ἐπηρεάσαν γενικότερα τὶς πολιτικὲς ἐξελίξεις, εἴτε τὶς τύχες τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ εὐρύτερη σημασία τους ἔγκειται στὸ γεγονός ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἐκλογικῆς-κοινοτικῆς αὐτῆς διαμάχης, ἀποτέλεσμα τοῦ νεοαποκτημένου συνταγματικοῦ πολιτεύματος — γνωρίσματα πὸν τόσο καλά μᾶς παραδίδονται ἀπὸ τὶς εὐσυνειδήτες ἀναφορές τοῦ πρόξενου Κυπραίου —, τὰ συναντᾶ ὁ μελετητῆς

*Ἡ μελέτη αὐτὴ στηρίχθηκε βασικὰ στὶς σχετικὲς ἀναφορές τοῦ Ἑλληνα πρόξενου, στὴν τουρκοκρατούμενη τότε Χίο, Κυπραίου πρὸς τὸν ὑπουργὸ ἐξωτερικῶν Μπαλατζή, καὶ στὸ ἀρχεῖο Μ. Θεοτοκά, κυρίως τὴ σχετικὴ ἀλληλογραφία του μὲ τὴ σύζυγό του Ἀνδρονίκη, πὸν εἶχε παραμείνει στὴν Κ/πολη. Θάθελα νὰ εὐχαριστήσω τὴν κ. Α. Ἀλιβιζάτου-Θεοτοκά, πὸν πρόθυμα καὶ φιλικὰ μοῦ ἐπέτρεψε νὰ κοιτάξω τὴν ἀλληλογραφία τοῦ πατέρα της. Ἐπίσης θάθελα νὰ εὐχαριστήσω τὸ διευθυντὴ τῆς Βιβλιοθήκης «Κοραῆ» Χίου κ. Ἄ. Καλαμπόκη καθὼς καὶ τὸν πρῶην διευθυντὴ της κ. Καβάδα πὸν τόσο διευκόλυναν τὴν ἐργασία μου.

1. Στὶς 10/23 Ίουλίου 1908 τὸ Νεοτουρκικὸ Κομιτάτο «Ἐνωσις καὶ Πρόοδος», ὑποστηριζόμενο ἀπὸ τὰ ἐπαναστατημένα τμήματα τοῦ I καὶ III Σώματος Στρατοῦ, διακήρυξε τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1876, πὸν ὁ Σουλτάνος Abd-ul Hamid εἶχε καταργήσει τὸ 1878. Τὴν ἐπομένη ὁ Σουλτάνος, μὴ μπορώντας ν' ἀντιδράσει, δέχτηκε τὰ αἰτήματα τῶν Νεοτούρκων γιὰ συνταγματικὴ νομιμότητα, διενέργεια γενικῶν ἐκλογῶν καὶ λειτουργία τοῦ Κοινοβουλίου. Τὸ γεγονός αὐτὸ σήμανε τὴν ἀρχὴ τοῦ τέλους τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς σύγχρονης ἐθνικῆς Τουρκίας. Ἀκόμη τότε χαρτερίστηκε ἀπὸ τοὺς συνοίκους λαοὺς ὡς δημοκρατικὴ ἀναγέννησις τῆς Αὐτοκρατορίας. Εἰλικρινεῖς ἐκδηλώσεις συναδέλφωσης καὶ ἀλληλεγγύης γίνονταν καθημερινὰ τὶς πρῶτες ἐκείνες μέρες τῆς εὐφορίας. Γιὰ τὴ Νεοτουρκικὴ ἐπανάστασις βλ. τὸ χρῆσιμο βιβλίου τοῦ Feriz Ahmad, «The Young Turks; the CUP in Turkish politics, 1908 - 1914», Oxford 1969.

σέ μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό και σ' άλλες έλληνικές κοινότητες τής όθωμανικής επικράτειας.

Τά γνωρίσματα αυτά άναφέρονται σέ δύο βασικούς τομείς τής κοινοτικής ζωής: α) 'Αντίδραση πρός τή δεσποτική πολιτική πού έξασκούσαν πολλές φορές οί Μητροπολίτες, ώς εκπρόσωποι του 'Εθνικού Κέντρου — προσπάθεια δηλαδή περιορισμού του έκκλησιαστικού παρεμβατισμού, και β) 'Αγώνας για ουσιαστικότερη συμμετοχή τών μελών τής κοινότητας στή διακυβέρνηση τών κοινών. Οί δύο αυτοί τομείς συνθέτουν τή ζωντανή εικόνα τής ένδοκοινοτικής διαπάλης πού πήρε είτε τή μορφή κατάλυσης τής «νόμιμης» κοινοτικής άρχης τήν έπομένη τής παραχώρησης του Συντάγματος, καθώς είναι λχ. οί περιπτώσεις τών κοινοτήτων τής 'Αττάλειας ή του 'Ελλησπόντου (μητροπολιτικής έπαρχίας Κυζίκου)², είτε τή μορφή όξύτατης διαμάχης, καθώς είναι ή περίπτωση τής Χίου, πού έξετάζουμε παρακάτω.

Ο 'Ελληνας πρόξενος Κυπραίος, άκολουθώντας βέβαια τις οδηγίες πού είχε άπό τήν 'Ελλάδα, άναζήτησε κι αυτός τó ένδεδειγμένο πρόσωπο πού «πρός τῷ άναμφισβητήτῳ έθνισμῷ» έπρεπε «νά τυγχάνη κάτοχος τής Νομοθεσίας, ένήμερος δέ τών τοπικῶν — ειδικῶς και άπό έθνικής άπόψews — άναγκῶν και έν ταύτῳ έγκρατῆς τής 'Οθωμανικής γλώσης και γνώστης τών προσώπων». Αυτός πού συγκέντρωνε τά παραπάνω προσόντα, πού τόν ήθελε όλος ό Χιακός λαός και κατά τόν Κυπραίο, ήταν «φιλόπατρις και φιλογενής», ήταν ό δικηγόρος Μιχαήλ Γ. Τσελεπιδής³. 'Εν τούτοις, ό Κυπραίος δέν κρύβει τήν άνησυχία του μήπως ύποδειχθεῖ ύπό τήν Μητρόπολη άλλος ύποψήφιος έκ «τῶν έπιτηδειῶν, καιτοι ένθικῶς κρινόμενος άκατάλληλος», πράγμα πολύ πιθανό, άν κρίνει κανείς άπό τήν κοινοτική διαπάλη, πού κρατούσε τριάντα σχεδόν χρόνια με τó ίδιο πάθος και ένταση. 'Ο δικηγόρος Μ. Γ. Τσελεπιδής είχε παίξει, τά τελευταία χρόνια, σπουδαίο ρόλο στά κοινοτικά ζητήματα. Κι' έπειδή δέν είναι εύκολο νά άπομονωθεῖ τó περιστατικό του έκλογικού άγώνα του 1908, για τήν άνάδειξη Χιωτή άντιπροσώπου στο Τουρκικό Κοινοβούλιο άπό τó όλο κλίμα πού δημιουργοῦν οί κοινοτικές άντιθέσεις, κρίνουμε άπαραίτητο νά τó εκθέσουμε σύντομα.

'Η διαμάχη ξεκίνησε άπό τόν τρόπο διαχείρισης τής όχι εύκαταφρόνητης κοινοτικής περιουσίας, άποκτημένης άπό ευεργετήματα τών γνωστών εύπορων οικογενειών, Ράλλη, Χωρέμη, Κοραή, Συγγρού, Σκυλίτση⁴, κ.ξ. 'Η δια-

2. Βλ. άντίστοιχες άναφορές ύ/πρόξενου Γ. Καραμερτζάκη, άριθ. 203/11 Αύγούστου και ύ/πρόξενου Ν. Σπεράντσα, άριθ. 26 έμπ./11 Αύγ. 1908.

3. Κυπραίος πρός Μπαλτατζή, άναφορά 654/15 'Ιουλ. 1908.

4. Για τις οικογένειες Ράλλη, Χωρέμη, Συγγρού και Σκυλίτση βλ. Κ. 'Αμαντου, «Χίος και Χίτοι. Σημειώματα», 'Αθήνα 1959. Ειδικότερα για τήν οικογένεια Ράλλη: «A pedigree of the Rallis of Scio, 1700 - 1892» (δέν σημειώνεται τόπος και χρόνος έκδοσης, πιθανόν

χείριση είχε άναθεθεϊ σχεδόν από την άρχή, με τή συγκατάθεση τών ίδιων τών δωρητών και του Μητροπολίτη Κωνστ. Δεληγιάννη, «εις τήν ύγιᾶ μερίδα, τήν και μόνην ύφισταμένην, καθώς μᾶς πληροφορεῖ ἡ «Πρόσδος» Κωνσταντινούπολης, ἧς ἠγεῖτο και ἠγεῖται ὁ ἀξιότιμος συμπολίτης κ. Περικλῆς Καναλλάς». Τά πράγματα πήγαιναν ὁμαλά, πάντα κατά τήν «Πρόσδο», «τῶν διαφόρων ἐκπαιδευτικῶν και φιλανθρωπικῶν σκοπῶν προκοπόντων, και τῶν περιουσιῶν βαθμηδόν αὐξουσῶν»⁵, μέχρι πού ἐμφανίστηκε ὁ Ν. Κουβελάς, ὑπεύθυνος τοῦ Μονοπωλίου Καπνῶν, με τοὺς συμβούλους του Μ.Γ. Τσελεπίδη και τοὺς ἀδελφούς Μιλτιάδη και Ἄνδρέα Πολεμίδη. Ἡ «Κουβελική» παράταξη τοὺς κατηγορήσε πῶς ἡ διαχείριση τῶν λογαριασμῶν ἦταν ἀξιόμημη⁶. Ὁ τελευταῖος σωστὸς ἰσολογισμὸς κυκλοφόρησε τὸ 1879. Μετά, ἀντί κάθε 2 χρόνια, ξανακυκλοφόρησαν λογαριασμοί, ἔλλιπῶς ἐνημερωμένοι, τὸ 1884, τὸ 1889, τὸ 1891 (πρόκειται γιὰ «τέσσεραις μισαῖς γραμμαῖς»), και τὸ 1893.

Ἡ πίεση πού ἀσκούσε συνεχῶς ἡ ἀντιπολίτευση ἀνάγκασε τοὺς κοινοτικούς ἄρχοντες νὰ ὀρίσουν μετὰ ἐπτὰ ὀλόκληρα χρόνια, τὸ 1900, μιὰν ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς ἀξιοπρεπεῖς και τίμιους) κατὰ τὰ ἄλλα, Μ. Καλβοκορέση, Θ. Πετροκόκκινου⁷ και Σ. Μηταράκη, μὰ πού δὲ γνώριζαν τὰ χιώτικα πράγματα και τίς «ἀνατολίτικαις πονηράδαις». Ἐπὶ πλέον τοὺς ἔβαλαν νὰ ἐλέγξουν τὴ διαχείριση κι ὄχι τοὺς λογαριασμοὺς καθὼς ὄφειλαν. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ ἔκανε τόσες παρατηρήσεις πού δὲν τόλμησαν νὰ δημοσιεύσουν τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεών της⁸. Συσπειραμένοι γύρω ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη, λοιπόν, πού τοὺς ἐνίσχυε με τὸ κύρος πού ἀντλοῦσε ἀπὸ τὰ

1896), και Α.Μ. Συριώτη, «Ὁ οἶκος τῶν ἀδελφῶν Ράλλη», στὰ «Χιὰ καὶ Χροινὰ», Α' τεῦχ. 1911.

5. «Πρόσδος» 17 και 19 Σεπτεμβρίου. Εἶναι περιέργο πάντως τὸ γεγονός ὅτι, ἐνῶ ἀναγγέλλει κι ἄλλη συνέχεια τῆς ἱστορίας αὐτῆς, δὲν ἐμφανίζεται ἄλλο ἄρθρο μετὰ τίς 19 Σεπτεμβρίου. Ἀντίθετα, στίς 8 Ὀκτωβρίου τυπώνει ἀναπόκριση ὑπὲρ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ ἀντιμητροπολιτικοῦ Τσελεπίδη.

6. Περιέχεται στὸ φυλλάδιο «Ἀπάντησις εἰς τὴν ἀνοικτὴν ἐπιστολὴν τῆς ἐπιτροπῆς ἡ ὁποία, ὡς λέγει, ἀνέλαβε νὰ διαφωτίσῃ τὸν Χιακὸν Λαόν», πού κυκλοφόρησε ἡ ἀντιμητροπολιτικὴ παράταξη.

7. Οἱ οἰκογένειες Πετροκόκκινου και Καλβοκορέση εἶναι παλαιᾶς Χιακῆς καταγωγῆς. Βλ. «Notice sur la Famille Pétrrocchino de l'île de Chio», Genève 1909, καθὼς και Πετροκοκκίνου, Δημ.: «Οἱ Πετροκοκκίνοι τῆς Χίου (ποῦχαν τὸ παρατσούκλι «Ἀμαρταλοῖ»)», Ἀθήνα 1900. Γιὰ τὴν οἰκογένεια Καλβοκορέση ἀναφέρει πληροφορίες ὁ Δ. Πετροκόκκινος: «Τρεῖς γενεαὶ Χίου εἰς τὸ Ἄμερικανικὸν πολεμικὸν ναυτικόν», στὰ «Χιακὰ Χρονικά», τεῦχ. Β', 1914. Ἐνα σύντομο και διαφωτιστικὸ ἄρθρο γιὰ τίς παλαιᾶς χιακῆς οἰκογένειες εἶναι τό: D.P. Pétrrocchino, «L'ancienne noblesse de l'île de Chio», στὸ Rivista del Collegio Araldico, 1919.

8. Ὅπου παρ. Ἐπίσης βλ. ἐφημ. «Παγγιακὴ», 16 Ὀκτωβρίου.

προνόμια τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, οἱ «Καναλικοὶ» διοικοῦσαν ἀπολυταρχικὰ τὰ κοινοτικά καὶ καθὼς τοὺς συνέφερε, ἀλλάζοντας τὰ ἄρθρα τοῦ Κανονισμοῦ.

Ἡ «Πρόοδος» ὑποστηρίζει πὼς μετὰ τὸ θάνατο τῶν εὐεργετῶν βρῆκαν οἱ Κουβελικοὶ τὴν εὐκαιρία «ὅπως ἀναπηδήσωσιν ἐκ τῆς ἀφανείας» καὶ διεδικήσουσιν τὴν διοίκηση τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων. «Διὰ τὸ δοκιμασθῆ ἢ τιμώτης καὶ ἢ ἰκανότης του», κατὰ τὴν ἐφημερίδα, στὴν οὐσία ὅμως γιὰ τὸ ἀποδυναμωθεῖ ἢ ἀντιπολίτευση, ὁ Κουβελᾶς διορίστηκε Δήμαρχος καὶ ἐκλέχτηκε μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς⁹. Ὁ Κουβελᾶς πάντως δὲν θεώρησε τὸν ἑαυτό του ἀφοπλισμένο: ζητοῦσε πλήρη καὶ λεπτομερῆ ἔλεγχο τῆς κοινοτικῆς περιοχίας ἢ, κατὰ τὴν «Πρόοδο» πάλι, νὰ γίνῃ ἀπόλυτος ρυθμιστὴς τῆς μαζὶ μὲν τοὺς φίλους του. Ἀπευθύνθηκε τότε στὸ Μητροπολίτη, πού ἀρνήθηκε τὸν βοηθῆσαι μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι δὲν εἶχε παράνομα ἀπὸ τὴν πολιτεία τῶν ἄλλων. Ἡ παράταξι Κουβελᾶ τότε, στὰ 1906, προσπάθησε νὰ ἐκμεταλλευτεῖ διὰ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Κανονισμοῦ πού ἐπέτρεπε κάποια μικρὴ λαϊκὴ συμμετοχὴ στὰ κοινοτικά. Ὁμάδα σαράντα ἕως πενήντα ἀτόμων ἐπιστημόνων, κτηματιῶν, ἐμπόρων, βιομηχάνων, πού εἶχαν τὶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ ἐκλεγοῦν, ζήτησαν νὰ ἐγγραφοῦν στοὺς καταλόγους. Ἡ «ἀπολυταρχικὴ ὁμάς κατερράκωσε τὸν κανονισμόν» ὥστε ν' ἀποκλείσει τὸ ἐνδεχόμενο ἐκλογῆς τους.

Τότε οἱ Κουβελικοὶ παραβίασαν τὴν μητρόπολη, σφράγισαν τὰ κοινοτικά βιβλία καὶ θέλησαν νὰ τὰ παραδόσουν στὴν τοπικὴ Διοίκησι γιὰ ἔλεγχο. Τὸ γεγονός αὐτὸ προκάλεσε σάλο. Ὁ Ἰδιος ὁ Μητροπολίτης διαμαρτυρήθηκε στὴν κυβερνήσι τοῦ Abd-ul Hamid, πού μέσω τοῦ πρώην Μεγ. Βεζύρη Φερῆτ-Πασᾶ τοὺς παρέπεμψε στὰ ποινικὰ δικαστήρια «ὡς παραβιάσαντας ἄσυλον, κακοποιήσαντας ὑπαλλήλους καὶ καταπατήσαντας περιοχίας»¹⁰. Οἱ Κουβελικοὶ ἀθώωθηκαν, ὁ κόσμος ὅμως εἶχε κατατρομοκρατηθεῖ πού εἶδε ὅτι «πρόσωπα κοινωνικῆς θέσεως ἐκινδύνευσαν νὰ φυλακισθῶσι διότι ἐζήτησαν νὰ κάμωσι χρῆσιν τῶν ἐκλογικῶν δικαιωμάτων των». Ταυτόχρονα οἱ μητροπολιτικοὶ σύνταξαν ἄλλο Κανονισμό πού ἀπέκλειε κάθε ἀνεπιθύμητο καὶ διοικοῦσαν μόνοι τους, μὲ τὴν ἀνοχή, ἀν ἔχει καὶ τὴν ὑποστήριξι, τῆς τοπικῆς ὀθωμανικῆς διοικήσεως.

9. Δήμαρχος διετέλεσε ἀπὸ τὸ 1905 - 1916. Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ πού ἀπὸ τὸ 1909 ἔπαιξε ρόλο κοινοτικοῦ Συμβουλίου ἦταν 8μελῆς: 2 Δημογέροντες καὶ 6 ἄλλα μέλη.

10. Ἡ «Πρόοδος», πού σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο σταματᾷ τὴ δημοσίευσή τῆς συνέχιας, ὑποστηρίζει πὼς, μὲ τὶς παραπάνω κατηγορίες, καταδικάστηκαν. Ἐπίσης ὑποστηρίζει πὼς ἡ Ὄθωμανικὴ Διοίκησι διέταξε τὴν παύσι τοῦ Κουβελᾶ ἀπὸ τὸ Δημαρχικὸ ἀξίωμα καὶ ἀπὸ τὸ Μονοπώλιο Καπνῶν, καθὼς καὶ τὴ στέρησι τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων (!) του. Δὲν ἔχουμε ὅμως κανένα λόγο νὰ τὸ πιστέψουμε, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι οἱ Κουβελικοὶ σὲ ὑπόμνημα πού ὑποβάλλανε στὸ Νομάρχην Ἐκρέμ Μπέη μιλῶνε γιὰ ἀθώωσι. Βλ. «Υπόμνημα» στὴν ἐφημ. «Παγκιακή», 16 Ὀκτωβρίου 1908.

Οί βαθείες αυτές διαιρέσεις του Χιώτικου λαού, και τὰ πάθη που είχαν προκαλέσει κρυφά ή φανερά, όσο τὸ επέτρεπε ἡ χαμιδική τρομοκρατία, τώρα με τὴν παραχώρηση τοῦ Συντάγματος πήραν ἀνοιχτὸ χαρακτήρα. Πρῶτα-πρῶτα στράφηκαν κατὰ τοῦ Μητροπολίτη, που ἀποτελοῦσε και τὴν προϋσταμένη ἀρχή. "Ἐτσι τὸ μητροπολιτικὸ θέμα ἐμελλε νὰ πάρει και τὴν κύρια θέση στὸν προεκλογικὸ ἀγῶνα. Γιὰ νὰ εἰμαστε περισσότερο ἀκριβεῖς, οἱ σελίδες τῆς «Παγιακῆς», τῆς μόνης τότε χιακῆς ἐφημερίδας που ἄρχισε τὴν κυκλοφορία τῆς στὶς ἀρχές τοῦ 1908 ἐκδιδόμενη στὴν Ἀθήνα, ἦταν γεμάτες ἄρθρα γιὰ τὸ μητροπολιτικόν. Οἱ ἐλάχιστες ἀναφορές που γίνονται στὸ ἐκλογικὸ ζήτημα ἔχουν ἄμεση σχέση κι' ἐξάρτηση με τὴν κοινοτικὴ διαπάλη. Ἡ ὀξύτητα εἶχε φτάσει σὲ τέτοιο σημεῖο ὥστε νὰ κάνει ἀπαισιόδοξο τὸν Κυπραῖο· διαπιστώνει πικρά: «... οὐδεμίαν δὲ σημασίαν οἱ ἐνταῦθα ἡμέτεροι συνείθισαν νὰ ἀποδιδῶσιν εἰς τὰ γενικά ἔθνηκα συμφέροντα ἀπέναντι τῶν ἀτομικῶν παθῶν και συμφερόντων, τῶν ὑποθαλπομένων μάλιστα ὑπὸ κακοβούλων τινῶν ἐπιτηδείως»¹¹. Φυσικά οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς τοῦ Κυπραίου εἶναι ὑπερβολικὲς και ἄδικες. Καλῶς ἢ κακῶς ἡ μητροπολιτικὴ παράταξη εἶχε ταυτιστεῖ με τὸ χαμιδικὸ αὐταρχισμὸ· ἡ ἀνέλπιστη ἐλευθερία, ἡ ἐπαναφορά τοῦ Συντάγματος, ἡ διακηρυσσόμενη σ' ὅλους τοὺς τόνους ἰσοπολιτεία, ἔπρεπε νὰ πάρουν ἓνα συγκεκριμένο περιεχόμενο γιὰ νάχουν νόημα γιὰ τὸν χιακὸ λαό: σημαῖαν γι' αὐτὸν τὴ λύση τῶν κοινοτικῶν προβλημάτων. Τὸ γεγονός δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴ τῶν μητροπολιτικῶν. Χαρακτηριστικὰ ἡ «Πρόσδος» τῆς Κωνσταντινούπολης¹², ἔγραφε γιὰ τὴν ἀντίδραση αὐτῆ τῶν Χίων: «Ἐνόμισαν οἱ ὀλίγοι εὐτυχῶς οὗτοι συνταγματικὴν ἐλευθερίαν πρὸς ἱκανοποίησιν ἀτομικῶν πόθων αὐτῶν τὴν ἀποκλήρουν τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου και, τὸ ἀστειότερον ὄλων, τὴν καταδικήν αὐτοῦ εἰς ἐξορίαν!»

Και ὁ πρόξενος Κυπραῖος τάχθηκε, ἀπὸ τὴ δική του βέβαια πλευρά, με τὴν ἀντιπολιτευόμενη παράταξη. Ἐντούτοις, ὁ Κυπραῖος ἀντιμετώπιζε τὸ δίλημμα ἐὰν ἔπρεπε με κατ'ἀλλῆλες και προσεκτικὲς ἐνέργειες νὰ ὑποδείξει τὸν «πανθομολογουμένως μόνον ἱκανόν» δικηγόρο Μ. Τσελεπίδη ἢ νὰ κρατήσῃ στάση «ἐφεκτικὴ» πρὸς βλάβη προφανῶς τοῦ τόπου¹³. Καμιὰ συγκεκριμένη βλάβη δὲν ἀναφέρεται· μπορούμε ὅμως εὐκόλα νὰ συμπεράνουμε ὅτι φοβόταν, λόγω τῆς διάσπασης τῶν ἐλληνικῶν ψήφων, ἐνδεχόμενη ἐπικράτηση Μουσουλμάνου ὑποψηφίου, ἐνδεχόμενο που ἔπαψε νὰ ὑφίσταται ὅταν λίγο ἀργότερα, τροποποιήθηκε ὁ ἐκλογικὸς νόμος, που ὄριζε τὴν ἐκλογικὴ περιφέρεια κατὰ σαντζάκιο¹⁴. "Ἐτσι ἡ ἐκλογικὴ ἀναμέτρηση κινήθηκε σὲ «ἐνδοελληνικά» πλαίσια.

11. Κυπραῖος πρὸς Μπαλατζή, ἀναφ. 706/2 Αὐγούστου.

12. «Πρόσδος», 17 Σεπτεμβρίου 1908.

13. Κυπραῖος πρὸς Μπαλατζή ἀναφ. 654/15 Ἰουλίου 1908.

14. Κυπραῖος πρὸς Μπαλατζή, ἀναφ. 706/2 Αὐγ. 1908.

Είναι αλήθεια πώς ο Έλληνας Πρόξενος κατέβαλλε φιλότιμες προσπάθειες για να συμφιλιώσει τις δύο αντίπαλες μερίδες που έδιναν την έντύπωση δύο «άλληλοσπαρασσομένων» και «άλληλοκατηγορουμένων» ομάδων. Η άνησυχία του Προξένου ήταν τόσο, ώστε δε δίστασε να ζητήσει τη μεσολάβηση γνωστού του (δεν αναφέρει όνομα) μέλους του ντόπιου Νεότουρκικού Κομιτάτου, που πραγματικά πέτυχε να συμφιλιώσει, πιδ σωστά να φέρει σ' επαφή, τις ηγεσίες των αντιμαχόμενων μερίδων¹⁵. Το ζήτημα όμως ήταν αν στην επιφανειακή αυτή έστω συμφιλίωση θ' ανταποκρίνονταν οι όπαδοι των αντιπάλων μερών, ο άπλος λαός, για να σταματήσει πραγματικά ο σάλος.

Οι εκδότες της «Παγχαϊκής», Άνδρέας και Μιλτιάδης Πολεμίδης, διετύπωναν με διαφορετικό άρθρο ο καθένας τον ίδιο σκεπτικισμό για την κατάληξη της συμφιλιοτικής αυτής προσπάθειας¹⁶. Οι δύο μερίδες δε διαφωνούσαν ως προς την ανάγκη συμφιλίωσης, αλλά ως προς τὰ μέσα με τὰ οποία θά επιτευχθεί: οί Κουβελικοί υποστήριζαν πώς όλα χάλαιναν, ενῶ, αντίθετα, οί μητροπολιτικοί πώς όλα πάνε καλά. Η Έγκριση μάλιστα από τον Πατριάρχη του «κωνονισμοῦ», για τὸν ὅποιο μιλήσαμε παραπάνω, έδινε κοινωνική προέκταση στο μητροπολιτικό άγώνα: «Δι' αὐτοῦ καθιερούται μία προνομιοῦχος τάξις πολιτῶν γαλαζοαίμων, ἡ ὅποια διὰ τοῦ μέσου τούτου δικαιούται νὰ διευθύνῃ τὰ τῆς Κοινοτήτος και μόνον χάριν ἐπιεικειάς δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ και εἰς ἄλλον τινά πολιτήν ἐξ οὐκτου νὰ μετάσχῃ τῆς κοινοτικῆς διευθύνσεως»¹⁷. Τῆ λύση έβλεπε ἡ ἀντιπολίτευση στήν παραίτηση τοῦ Μητροπολίτη. Καί ἐγγύηση πώς ὁ άγώνας θά συνεχιζόταν με συνέπεια πρὸς αὐτή τὴν κατεύθυνση έδινε τὸ πρόσωπο τοῦ Τσελεπίδη.

Στις 9 Αὐγούστου ἡ «Παγχαϊκή» ἀνάγγειλε σὲ ὀξὺ τόνο τὴν ἐκλογική της προτίμηση, τὴν ἴδια με τοῦ Κυπραίου: «Μεθ' ἡμῶν οί φιλοπάτριδες τοῦ Αἰγαίου συνεκλογεῖς, τὸ πρόσωπον ἀποστρέφοντες ἀπὸ τῶν τῶας ἀρχοντίσκων, τῶν τυρανίσκων τῆς χθῆς — τῶν ἀρχολιπάρων τούτων και ἀρχογλυπταδῶν — θά ψηφίσουν ἄνδρας ἐγνωσμένης φιλοπατρίας και εὐθύτητος [. . .] Λόγω [. . .] ἀναμφισβητήτου εὐρύτητος παιδείας και ἀδαμαντίνου χαρακτήρος ὁ μόνος ἐνδεδειγμένος ἀντιπρόσωπος τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν Αἰγαίου τυγχάνει ὁ διακεκριμένος δικηγόρος και ἔγκριτος ἡμῶν συμπολίτης κύριος Μ. Τσελεπίδης».

Στὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Τσελεπίδη ἀπάντησαν οί μητροπολιτικοί με τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Περικλῆ Καναλά. Ἡ ὑποψηφιότητα τοῦ τελευταίου ἤρθε ἀπρόσμενα, γιατί λόγω τῆς θέσης του στὸ Διοικητικό Συμβούλιο¹⁸, ἐπικρατοῦ-

15. Κυπραίος πρὸς Μπαλτατζή, ἀναφ. 709/2 Αὐγ.

16. «Παγχαϊκή», 15 Αὐγούστου.

17. Ὅπου παρ. Τὸ ἄρθρο ὑπογράφει ὁ Ἄνδ. Πολεμίδης.

18. Ὁ Π. Καναλάς, μολοντί ἀγροτικῆς καταγωγῆς, ἀναδείχτηκε ὡς πολιτικός ἀντίπαλος τῶν μαστιχοχωριτῶν στὸν άγώνα τους κατὰ τῆς Δημογεροντίας. Ὅταν ἡ ἰσχύ τῆς τε-

σε ή έντύπωση ότι θ' άπειχε από κάθε ανάμιξη στα έκλογικά¹⁹. Πάντως όλες οι ενέργειες, καθώς θα δούμε, τών μητροπολιτικών έδειχναν πώς ή παράταξη τους δέν αισθανόταν άνετα στο θέμα τής υποψηφιότητας Καναλά. Σε μιá πρώ-τη φάση επιχειρήθηκε συνεννόηση, για να προωθηθεί ένας μόνο υποψήφιος. Ή προσπάθεια τούτη έκ τών προτέρων φαινόταν καταδικασμένη, και όντως δέν καρποφόρησε: ύποχώρηση τών Κουβελικών ύπέρ τής υποψηφιότητας Καναλά θάταν θρίαμβος τού Μητροπολίτη, άνεξάρτητα από την έκβαση τής έκλογής. Έξάλλου, οι αντιπολιτευόμενοι ήταν απόλυτα σίγουροι για την επιτυχία τού Τσελεπίδη, ώστε να τους φαίνεται άδιανόητη κάθε πρόταση ν' άποσύρει ό Τσελεπίδης την υποψηφιότητά του. Έτσι έπακολούθησαν ενέργειες, ώστε να συμφωνήσουν οι δύο αντίπαλες μερίδες για έναν τρίτο υποψήφιο πού να μην κατοικεί στη Χίο, να μη σχετίζεται δηλαδή με την κοινοτική διαμάχη²⁰.

Ό «τρίτος» αυτός υποψήφιος άναζητήθηκε στο πρόσωπο τού Χιακής καταγωγής, ύπουργού Δασών και Μεταλλείων Μαυρογορδάτου²¹. Στην περίπτωση πού ό Μαυρογορδάτος θα άποδεχόταν την υποψηφιότητα, ό Κυπραίος ήταν σχεδόν βέβαιος²² πώς οι δύο Χίοι αντίπαλοι θ' άποσύρονταν με τη συγκρατή-

λευταίες περιόριστηκε, μετά τó 1869, ό Καναλάς έγκατέλειψε τή θέση του ως μέλους τής Δημογεροντίας, για να γίνει μέλος τού Διοικητικού Συμβουλίου. Βλ. σχετικά τά ήχι και πολύ διαφωτιστικά: Μαδιά, Ή. «Ή πολιτική κατάσταση τής Χίου από τού 1864 μέχρι τού 1912 και οι κατά τούτων άναδειχθέντες πολιτικοί άνδρες», Χίος 1927. Μπουρνιά, Α. «Ή Χίος πρò και μετá τήν άπελευθέρωσιν τού 1912», Άθήνα (1948:), Ά Χαροκόπου Άντ. «Ό θεσμός τής Δημογεροντίας εν Χίω επί Τουρκοκρατίας», Χίος 1960.

19. Κυπραίος πρòς Μπαλτατζή, άναφ. 735/12 Αύγ. Φαίνεται πώς ό Καναλάς άρνιόταν κατηγορηματικά στην άρχή να βάλει υποψηφιότητα. Γι' αυτό τó λόγο κατά την «Παγχιακή» τής 27 Αύγούστου, οι μητροπολιτικοί είχαν προκαλέσει στην άρχή την υποψηφιότητα τού Βασ. Βασιλειάδου, δασκάλου τής Τουρκικής, έως ότου πεισθεί ό Καναλάς. Κατά τόν Κυπραίο, ό Καναλάς δέχτηκε τελικά να υποβάλει υποψηφιότητα για λόγους άνταγωνισμού. Ή «Παγχιακή» έγραψε, πώς ή υποψιότητά του μπήκε «απαρά την γνώμη και την θέλησίν του». Βλ. Κυπραίος πρòς Μπαλτατζή, άναφ. 804/2 Σεπτ. και «Παγχιακή», στο ίδιο. Έκτός από τους δύο αυτούς βασικούς αντίπαλους και τόν Β. Βασιλειάδη, υποψηφιότητα είχαν υποβάλει και ό μαωμεθανός Άλή-Μπέης, έμπορος και κάποιος Ζαβλάριος από την Κάλυμνο.

20. Κυπραίος πρòς Μπαλτατζή, άναφ. 747/16 Αύγούστου.

21. Τή λύση Μαυρογορδάτου πρότειναν οι: Μιλτ. Καλβοκορέσης, Παντ. Στάγκαλλος, Σταμ. Κωνσταντινίδης και Λεων. Μυλωνάδης.

22. Κυπραίος πρòς Μπαλτατζή, άναφ. 753/18 Αύγ. Ό Κυπραίος άκόμη ζητάει όδηγίες ρωτώντας αν ή υποψηφιότητα τού Χίου ύπουργού ασυμφέρι άπό έθνικής άπόψεως λόγω τής ιδιότητός του (ύπογρ. Κυπραίου). Ή Άθήνα έμοιο άργεί να στείλει όδηγίες κι' ό Κυπραίος επανέρχεται στο θέμα μετá λίγες μέρες, άναφ. 770/23 Αύγ. Αύτή είναι κι' ή τελευταία φορά πού βρήκαμε ν' αναφέρεται τó όνομα τού Μαυρογορδάτου.

ση μάλιστα τῶν ὑποστηρικτῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν τους. Ἡ περίπτωση Μαυρογορδάτου συζητήθηκε σὲ κοινὴ συνεδρίαση τῶν δύο μερῶν²³. Ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς συμμετεῖχαν οἱ Α. Πασβάνης, Ε. Καραβάς, Χ. Ροδοκανάκης²⁴ καὶ ἀπουσίαζε ὁ Δ. Καναλάς. Ἀπὸ τοὺς ἀντιπολιτευόμενους οἱ Ι. Σουρίας, Στ. Φαφαλιός, Π. Καρδασιλάρης καὶ Δ. Σαρίκας. Ὁ Σουρίας, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς ἀντιπολίτευσης πῆρε τὸ λόγο καὶ ζήτησε τὴ συνεργασία τους γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μητροπολίτη. Ὁ Ροδοκανάκης ἀπαντᾷ πῶς ἄλλο ἦταν τὸ θέμα ποῦ εἶχε ὀρίσει γιὰ τὴ συνάντηση, οἱ ἐκλογές, καὶ ὄχι ὁ Μητροπολίτης. Ἐπειδὴ ἡ ἀντιπολίτευση ἐπέμενε στὸ θέμα Μητροπολίτη, ὁ Ροδοκανάκης κάνει ἀντιπρόταση μὲ θέμα τὶς ἐκλογές, νὰ μὴν ὑποστηριχθεῖ δηλαδή οὔτε ὁ Καναλάς οὔτε ὁ Τσελεπίδης, ἀλλὰ νὰ βρεθεῖ πρόσωπο ἀχρωμάτιστο ἀπὸ τὴν Κων/πολι καὶ συγκεκριμένα πρότειναν τὸν Μαυρογορδάτο. Ὁ Σουρίας ὁμως ἐπέμεινε πεισματικὰ στὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μητροπολίτη. Ἡ συζήτηση μετὰ ἀπ' αὐτὸ πῆρε τὴ κατεύθυνση ποῦ ἐπέδωκαν οἱ ἀντιμητροπολιτικοί: Δὲν συζητήθηκε ἄλλο τὸ ἐκλογικὸ²⁵. Ἀπλούστατα οἱ ἀντιμητροπολιτικοὶ δὲν εἶχαν κανένα συμφέρο νὰ κάνουν συμφωνίες ἀφοῦ ὅλες οἱ ἐνδείξεις πιστοποιοῦσαν πῶς εἶχαν ἐξασφαλισμένη τὴν ἐκλογικὴ ἐπιτυχία.

Ἔτσι λόγος γιὰ ὑποψηφιότητα τοῦ «ὀθωμανίζοντος», καθὼς τοῦ προσάπτουν ἀργότερα κατὰ τὶς ἐκλογές στὴν περιφέρεια Κωνσταντινούπολης, Μαυρογορδάτο δὲν ξαναγίνεται. Γι' αὐτὸ, ὕστερα ἀπὸ μερικὲς μέρες, συγκρίνοντας ὁ Κυπραίος τοὺς δύο ἐπικρατέστερους ἀντιπάλους, τὸ μητροπολιτικὸ Καναλά καὶ τὸν ἀντιμητροπολιτικὸ Τσελεπίδη, κρίνει προτιμότερη τὴν ἐπιτυχία τοῦ δευτέρου «λόγω μορφώσεως καὶ ἡλικίας»²⁶. Ὄντως, ἡ νομικὴ μόρφωση τοῦ Τσελεπίδη²⁷ καθὼς καὶ ἡ γνώση του τῆς Τουρκικῆς, ἀπαραίτητης ἄλλωστε σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα²⁸, ἐμοιαζαν «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ» γιὰ τὴ μελλοντι-

23. «Δευτέρα ἀνοικτὴ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς Συμπολίτας», 15 Σεπτεμβρίου 1908, (τόπος ἐκδοσης δὲν ἀναφέρεται). Ἐκδοση τῆς Καναλικῆς παράταξης.

24. Ὁ Ροδοκανάκης, γυατρός τὸ ἐπάγγελμα, καταγόταν καὶ αὐτὸς ἀπὸ παλαιὰ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια. Βλ. Κ. Ἀμαντου, στὸ ἴδιο ἐπίσης γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες: «I Principi Rhodocanakis di Chio et l'imperiale ordine Costantiniano di S. Giorgio», Pisa 1882, καὶ «Le Prince Rhodocanakis et le Syra», Hermoupolis 1896.

25. Σὰν πολεμικὴ ποῦ εἶναι, τὸ κείμενο αὐτὸ δὲν διεκδικεῖ, βέβαια, καὶ τὸν τίτλο ἀντικειμενικῆς ἐκθεσης τῶν γεγονότων. Ἀπὸ τὴ μιὰ παρουσιάζει τοὺς ἀντιπολιτευόμενους νὰ ἐπιμένουν, χωρὶς σοβαρὴ ἐπιχειρηματολογία καὶ μὲ παιδαριῶδες πείσμα, στὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μητροπολίτη, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη δὲν μπορεῖ νὰ κρύψει τὴν προσπάθεια τῶν μητροπολιτικῶν νὰ προσεταιριστοῦν τὴν ἀντιπολίτευση ἀποφεύγοντας συστηματικὰ ν' ἀπαντήσουν σὲ ὅσα τοὺς καταμαρτυρεῖ ἡ τελευταία.

26. Κυπραίος πρὸς Μπαλτατζή, ἀναφ. 804/2 Σεπτεμβρίου. «Ἄς σημειώσουμε ὅτι κατ'ὸν ὄριο ἡλικίας τῶν ὑποψηφίων ἦταν τὸ 30 ἔτος, καθὼς ὀρίζονταν ἀπὸ τὸ ἀρθρ. 68, παρ. 6 τοῦ Συντάγματος τῆς 7 Ζυλιχτιῆ 1293 (11/23 Δεκ. 1876).

27. Ἄς σημειωθεῖ πῶς στὴν πλειοψηφία τους οἱ Ἕλληνες βουλευτὲς ἦταν νομομαθεῖς.

28. Ἄρθρο 68, παρ. 3 τοῦ Συντάγματος.

κή δραστηριότητα όχι μόνο του Τσελεπίδη αλλά και όλων των 'Ελλήνων βουλευτών. Έκτος όμως από τις παραπάνω προϋποθέσεις ήταν κι' ένας άλλος παράγοντας που έπαιξε καθοριστικό ρόλο για την προτίμηση του Κυπραίου: τὸ έντονο αντιμητροπολιτικό ρεύμα. Ήταν τόσο απόλυτο κι' όρμητικό πού δὲ φαίνεται παρακινδυνευμένο νά συμπεράνουμε πώς θά έβγαζε όποιοιδήποτε για βουλευτή άρκεϊ νάταν σίγουρα αντιμητροπολιτικός. Άφού, λοιπόν, ό Τσελεπίδης δὲν είχε μοναδικό του προσόν τήν αντιμητροπολιτική τοποθέτηση, ό Κυπραίος δὲ δίστασε νά «πριμοδοτήσει» τήν έκλογή του²⁹. Άντίθετα ό Π. Καναλάς για πολλά χρόνια είχε «φθαρεί» πολιτικά στη στενά τοπικιστική κοινοτική διαμάχη. Κάπως έτσι φαίνεται, σύμφωνα με τὰ στοιχεία πού έχουμε υπόψη μας, διαμορφώθηκε και κατακυρώθηκε ή σύμμαχία μεταξύ του 'Ελληνικού Προξενείου και τῆς αντιμητροπολιτικῆς ἢ Κουβελικῆς παράταξης³⁰.

Στις συνθήκες αυτές κάθε συνενόηση ήταν πρακτικά άδύνατη· ή προεκλογική μάχη εξακολουθούσε σκληρή κι' από τὰ δύο μέρη και δὲν έκφραζόταν μόνο με τήν υποστήριξη του ενός ἢ του άλλου υποψηφίου αλλά πρώτα και κύρια περιστρέφονταν γύρω από τὸ πρόσωπο του Μητροπολίτη³¹. Τήν Κυριακή 24 Αύγουστου μάλιστα, οι Χιώτες είχαν σκοπό ν' άποκηρύξουν τὸ Μητροπολίτη. Για τὸ σκοπὸ τούτο οι αντιμητροπολιτικοί κυκλοφόρησαν άκόμη και προκήρυξη, με τήν ύπογραφή «Οί αντιπρόσωποι του λαϊκού φρονήματος». 'Η επίδραση του νεοαποκτημένου συνταγματικού πολιτεύματος είναι καθοριστική στη σύνταξη τῆς προκήρυξης. Θεωρούμε απαραίτητο νά τήν παραθέσουμε όλόκληρη:

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

ΛΑΕ ΤΗΣ ΧΙΟΥ,

Τὸ πολίτευμα τὸ νέον, τὸ Συνταγματικόν, ὑπὸ τὸ ὁποῖον σήμερον τὸ Κράτος τὸ 'Οθωμανικόν κυβερνᾶται, σοὶ παρέχει δικαιώματα νόμιμα, τὰ ὁποῖα ὀ-

29. "Όπου παρ. άναφ. 804. 'Επίσης βλ. άναφ. 929/7 'Οκτωβρίου. 'Ο Κυπραίος διαβεβαιώνει πὸς δὲν παύει «ἐπιδικῶν παντὶ σθένει τήν ἐπίτευξιν ὁμονοίας». «Και σήμερον προσκαλῶ, προσθέτει, διαφόρους τῶν ἐναυθα ἐγκρίτων ἐπὶ προφάσει μὲν ἵνα ἐξ αὐτῶν καταρτισθῆ ἐπιτροπὴ πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐκ Σύρου [...] Χίου, πράγματι δὲ ὅπως [...] ἐπικαλεσθῶ τήν συνδρομὴν τῶν διὰ τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν τῆς συμπνοίας». Σ' ἐκεῖνες τὶς περιστάσεις φαίνεται πιθανότατα νά προσπάθησε τῆ συγκέντρωση ὅλων τῶν ψήφων ὑπὲρ του Τσελεπίδη.

30. Οἱ ὀδηγίες πὸς τελικὰ δόθηκαν ἀπὸ τὸν ὑπουργὸ «περὶ συγκεντρώσεως τῶν ἐκλεκτόρων πρὸς κατάλληλον διάθεσιν αὐτῶν ἐν καιρῷ» εἶναι μᾶλλον γριφώδεις. Βλ. στὸ ἴδιο, άναφ. 804.

31. Δὲ θάταν ἴσως ἄσκοπο νά σημειώσουμε πὸς τὸ ὄνομα του Μητροπολίτη Χίου δὲ συνδέεται μόνο με τήν τοπική κοινοτική διαμάχη. Τὸ συναντοῦμε ἐπίσης, μαζί με του Μητροπολίτη Γρεβενῶν και του, κατόπιν Βουλευτῆ, Δίγκα, στίς προεργασίες για τῆ διατύπωση τῶν πατριαρχικῶν θέσεων κατὰ τὶς συνομιλίες με τὸ Νεοτουρκικὸ Κομιτάτο «Ένωσι και Πρόδοσι».

φεύλεις ὡς λαὸς ἀνεπτυγμένοι καὶ ἔχον συναίσθησιν τῶν δικαίων σου νὰ διεκδικήσῃς!

Ἐν ἐκ τῶν δικαιωμάτων τούτων τὰ ὁποῖα παρέχει τὸ νέον Συνταγματικὸν πολίτευμα εἶναι κατ' ἰδίαν ἢ ἐν κοινῇ Συνελεύσει νὰ ἐκφράσῃς ἐντόνωσ καὶ ἀπεριφρόστως τὸ φρόνημά σου, λαὲ τῆς Χίου, καὶ νὰ πάσης νὰ καταπιέξῃσαι καὶ ἀδικεῖσαι παρὰ τῶν μέχρι σήμερον τυράννων, οἵτινες ποικιλοτρόπως κατήσχυνον τὴν πατρίδα μας καὶ ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν ἀνεκτικότητά σου.

Λαὲ τῆς Χίου,

Ἐχεις τὸ παράδειγμα τόσων καὶ τόσων Ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους, αἵτινες ἀπεκήρυξαν ἤδη τοὺς τυράννους Μητροπολίτας των καὶ ὑπὸ τὰς ἐπιδοκμασίας τῶν Ἐπισήμων Ἀρχῶν, διότι εἶχον δικαίωμα πρὸς τοῦτο νόμιμον δυνάμει τοῦ νέου Συνταγματικοῦ πολιτεύματος.

Λαὲ τῆς Χίου,

Παῦσε πλέον νὰ παρέχῃς εἰς τὸν Κόσμον δλόκληρον τὸ μοναδικὸν παράδειγμα λαοῦ ἀνεκτικοῦ μέχρις ἐγκληματικότητος, λαοῦ αὐτοκτονοῦντος!

Λαὲ τῆς Χίου,

Εἶσαι ἀξίως συγχαρητηρίων ἠγνώσῃς ἐπὶ τέλους ὅτι ἡ νῆσος μας θὰ ἡσυχάσῃ καὶ θὰ εὐημερήσῃ κοινοτικῶς μόνον ἐὰν ἐν πανδήμῳ καὶ σθεναρῶ διαδηλώσει ἀποκηρύξῃς τὸν Μητροπολίτην σου, ὅστις ὡς ἐφιάλτης ἐπικάθηται ἐπὶ τῶν στηθῶν σου ἀπὸ τοσοῦτων ἐτῶν καταστήσας τὸν Μητροπολιτικὸν οἶκον βδέλαν ἐκμυζῶσαν τὸ αἷμα σου!

Ἡ ἱστορία τῆς Μητροπόλεως τῆς Χίου εἶναι γνωστὴ εἰς ὅλον τὸν ὁμογενῆ κόσμον ὡς ἐπίσης εἶναι γνωστὸν εἰς ποῖον ἀξιοθρήνητον σημεῖον ἔφερε τὴν ἀτυχῆ μας πατρίδα ἢ Μητρόπολιν.

Οἱ Ἀντιπρόσωποι τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος.

Ἐτσι, μὲ τὴν παραπάνω προκήρυξιν μιὰ νέα πτυχὴ τῆς ἐνδοκοινοτικῆς διαμάχης ἤρθε στὸ φῶς: ἡ συμμετοχὴ τοῦ χιακοῦ λαοῦ στὴν ἀπόφαση γιὰ τὸ Μητροπολίτη καθὼς καὶ γιὰ τὴ διοίκηση τῶν κοινῶν ἦταν συνταγματικὸ δικαίωμα πιά τῶν πολιτῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἔχι παραχώρηση. Τὸ ξεκάθαρο τοῦτο μήνυμα πού ἡ Κουβελικὴ παράταξι ὑπόσχεονταν θεωρητικῶς νὰ τὸ διακηρύξει τὴν Κυριακὴ 24 Αὐγούστου, ἀνήσυχσε τὸν Κυπραῖο ὅτι θὰ προκαλοῦσε σύρραξιν τῶν ἀντιμαχομένων. Γι' αὐτὸ κανόνισε «διμερῆ» συνάντησιν στὸ Προξενεῖο³². Ἐκπρόσωποι τῆς Μητρόπολης ἦσαν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Γεωργ. Χατζηδάκις καὶ ὁ μεγαλέμπορος Ι. Χωρέμης ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο (καὶ οἱ δυὸ βρίσκονταν τυχαῖα τίς μέρες ἐκεῖνες στὴ Χίο), καθὼς καὶ ὁ ἐγκριτος Χιώτης Λεωνίδας Μυλωνάδης. Καὶ οἱ τρεῖς δὲν εἶχαν ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὴ διαπάλη καὶ ἐπίσης δὲν εἶχαν προσωπικὰ μὲ τοὺς

32. Βλ. ἀναφ. 771/23 Αὐγ.

άντιπάλους. Μαζί τους ήταν και οι συμβιβαστικότεροι από τους μητροπολιτικούς, κατά την κρίση του Κυπραίου, ό Άλ. Πασβάντης, ό γιατρός Δημ. Δεμιτζάκης και ό Μιλτ. Τσουρος. Από τους κουβελικούς ήταν ό ίδιος ό Νικ. Κουβελάς και ό υποψήφιος βουλευτής Μ. Τσελεπίδης. Στη συνάντηση κυρίως μίλησε ό Γ. Χατζηδάκης που φαίνεται συγκινήθηκε «μέχρι δακρύων» και έξόρκισε τήν αντιπολίτευση «όπως χάριν τών Ιερών και πρός πρόληψιν ένδεχομένων απόσχη πάσης έν Έκκλησίαις άποκηρύξεως του Μητροπολίτου και περιορισθή εις άπλουν μόνον και κόσμιον συλλαλητήριον»³³. Με τό λόγο του Χατζηδάκι δημιουργείται διάσταση, φαινομενικά τουλάχιστο, μεταξύ του Τσελεπίδη, που δήλωσε κατηγορηματικά ότι «έξ έθνικου ένδιαφέροντος τάσσεται τή γνώμη του κ. Χατζηδάκι και άποκηρύσσει επίσημως τήν έν τοίς Ναοίς άποκήρυξιν έπαφίσει τήν ευθύνη εις εκείνους τής μερίδος του, οτινες έξ ιδιωτελών όρμώνειν αιτίων άποστρέφουσι τό οϋς άπό τών πατριωτικών λόγων του κ. Χατζηδάκη», και του Κουβελά, που, κατά τόν Κυπραίό, είχε ιδιαίτερες άφορμές και προσωπικούς λόγους κατά του Μητροπολίτη. Η δήλωση αυτή του Τσελεπίδη, άν μεταφέρεται σωστά άπό τόν Κυπραίό — και δέν έχουμε λόγους να τό άμφισβητήσουμε — δείχνει και τις πραγματικές διαστάσεις τής όξύτητας, που δέν ώφείλονταν σε καθαρά ιδεολογικούς λόγους αλλά και σε προσωπικές αντιδικίες. Ευθύνη γι' αυτό του είδους τήν όξύτητα έπιρρίπτει ό Κυπραίος στο δικηγόρο Ίάκ. Σουρία, άναπληρωτή του Έλληνικού Προξενείου, στον έπίτιμο υποπρόξενο τής Γερμανίας γιατρό Όθωνα Όρυσταίν, λόγω επαγγελματικής αντίζηίας (πρός τόν Ροδοκανάκη;), αλλά και σε πολλούς Έλληνες υπηκόους «ταραξίας» που εύκολα θα έπαιρναν μέρος στις ταραχές με τή μιá ή τήν άλλη παράταξη³⁴. Τό γεγονός αυτό άντανακλώσε άσχημα στο γόητρο του Προξενείου «ώς ένδιαφερομένου δθην εις τας κομματικές ταύτας διαμάχας»³⁵. Φυσικά, όπως είδαμε τό ένδιαφέρον υπήρχε αλλά ή προσοχή και αντικειμενικότητα με τήν όποία συμπεριφερόταν ό Κυπραίος δέν τόν βοήθησαν να άποσοβήσει τή σχετική δημοσιότητα. Η «Παγχαική»³⁶ καταγγέλει τόν Κυπραίό πως άναμιγνύεται «φατριαστικώς άνέκαθεν εις τά κοινοτικά του τόπου», επειδή τοιχοκόλλησε στην είσοδο του Προξενείου άνακοίνωση για τους Έλληνες πολίτες που ζούσαν στη Χίο «ότι κατηγορηματικώς άπαγορεύεται αυτοίς ή οιαδήποτε άνάμιξις των, εις τας, ως θρυλείται, γενησομένας διαδηλώσεις περι διαφόρων κοινοτικών ζητημάτων ένταϋθα». Η «Παγχα-

33. Όπου παρ.

34. Ό Κυπραίος άναφέρει ένδεικτικά και τήν περίπτωση του συνταξιούχου καθηγητή Άντ. Πατρόνα, Έλληνα πολίτη, που σχεδίαζε τήν κατάληψη τών Έκπαιδευτηρίων χωρίς να τό γνωρίζει ή ήγείσα τών άντιμητροπολιτικών, βλ. άναφ. 836/13 Σεπτ. 1908.

35. Όπου παρ.

36. «Παγχαική» 27 Αύγουστου. Όλες τις σελίδες τής «Παγχαικής» άπασχολεί τό Μητροπολιτικό.

κή» βέβαια δὲ θὰ μπορούσε νὰ κατηγορήσει τὸν Κυπραῖο γιὰ μητροπολιτικό. Γιὰ τοῦτο ἡ καταγγελία τῆς αὐτῆ ἀναφέρεται καθὼς φαίνεται μᾶλλον στὰ γεγονότα τῆς συνάντησης τοῦ Προξενείου καὶ στῆ διαφορά τῶν ἀπόψεων τοῦ Τσελεπίδη. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ ἡ καταγγελία ἔγινε πρὸ ἔντονα ἀπ' ἐτι ἀπαιτοῦσαν τὰ πράγματα. "Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀποκήρυξη τοῦ Μητροπολίτη φαίνεται πὼς τελικὰ ἐπικράτησε ἡ ἀποψη Κουβελᾶ. Οἱ καναλικιοί, ποὺ τὸ πληροφορήθηκαν ἔσπευσαν νὰ κλείσουν τὴ Μητρόπολη, ἐνῶ οἱ κουβελικοὶ ἄφησαν νὰ κυκλοφορήσει ὅτι θὰ ἔκαναν συνεχῶς συλλαλητήρια ὥσπου νὰ παραιτηθεῖ ὁ Μητροπολίτης³⁷.

Τὶς μέρες ἐκεῖνες εἶχε φθάσει στὴ Χίο ὁ Νομάρχης Ἀρχιπελάγους Ἐκρέμ-μπέης³⁸. Ὁ κόσμος μὲ συλλαλητήρια καὶ διαδηλώσεις τὸν «πολιορκοῦσε» στὸ ξενοδοχεῖο «Κοραχὸς» ὅπου ἔμεινε καὶ ἀπαιτοῦσε τὴν ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων του. Ἐπιτροπὴ τοῦ Λαοῦ, ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς Ν. Κουβελᾶ, Δημ. Νομικό, Στ. Φαφαλιό, Π. Καρδασιλάρη, Α. Σαρίκα καὶ Ι. Σόδη, τὸν ἐπισκέφθηκε γιὰ νὰ ἐξετάσουν μαζὶ τὸ θέμα³⁹. "Ἐτσι τὸ ζήτημα παίρνει νέα τροπὴ. Ὁ Ἐκρέμ-Μπέης, μετὰ ἀπὸ ὑπόδειξη τοῦ Ὁθ. Ὀρνσταῖν καὶ τοῦ βοηθοῦ Διοικητοῦ Πλάτωνα Καβάφη, καθὼς καταγγέλλει ὁ Κυπραῖος⁴⁰, χωρίζει τὸ θέμα σὲ μητροπολιτικό καὶ κοινοτικό. "Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτο δὲν μπορούσε νὰ ἐπέμβει γιὰτι ἦταν ἐκκλησιαστικό θέμα· μπορούσε συνεπῶς ν' ἀσχοληθῆ μόνο μὲ τὸ κοινοτικό. Ὁ χειρισμὸς ποὺ ἔκανε ὁ Νομάρχης ἦταν πραγματικὰ ἔξυπνος: ἀπὸ τὴ μιὰ διαδήλωνε σεβασμὸ πρὸς τὶς θρησκευτικὰ πεποιθήσεις τῶν Χίων καὶ προσέλωσε στὴν ἀρχὴ τῆς μὴ ἐπέμβασης στὰ θρησκευτικὰ ζητήματά του, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀπόδειχνε» πανηγυρικὰ τὴν ἀπόφαση τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, μετὰ τὴ Νεοτουρκικὴ ἐπανάσταση βέβαια, νὰ σεβαστοῦν τὴ λαϊκὴ θέληση, ἀνεξάρτητα ἀπὸ φυλὴ καὶ θρησκείμα, δημιουργώντας ἔτσι ἓνα καλὸ προηγούμενο γιὰ ὅποιαδήποτε μελλοντικὴ ἐπέμβαση. Σὲ ὅποιαδήποτε ἄλλη περίπτωσι κατὶ τέτοιο θὰ προκαλοῦσε τὴν ἀντίδραση τῶν ἑλληνικῶν προξενικῶν ἀρχῶν. Ὁ Μητροπολίτης ὅμως τότε παρακάνει μὲ τὴν αὐταρχικότητά του, κι' οἱ Χιώτες ἦταν τόσο ἐρεθισμένοι, ποὺ βέβαια δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ λόγος γιὰ παραβίαση τῶν μειονοτικῶν προνομίων ἀπὸ τοὺς Νεότουρκους. Ἐξᾶλλου, ἦταν ὀλοφάνερο πὼς τὴν ἐπέμβαση εἶχε ζητήσει ὁ ἴδιος ὁ λαός.

Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Λαοῦ ὑπέβαλε, λοιπόν, ὑπόμνημα⁴¹ στὸ Νομάρχη ὅπου

37. Στὸ ἴδιο, ἀναφ. 778/26 Αὐγ.

38. Κατὰ τὸν Κυπραῖο, τὸ Νομάρχη εἶχαν καλέσει οἱ ἀντιμητροπολιτικοὶ γιὰ νὰ ἐπιλύσει τὶς διαφορὲς. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶχαν ἀναμιχθεῖ καὶ οἱ Τουρκικὲς Ἀρχές, ὁ Κυπραῖος θεωροῦσε πὼς δὲν ἔπρεπε ν' ἀπομακρυνθεῖ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ Μητροπολίτης καὶ νὰ μειωθεῖ τὸ γόητρο τῆς Ἐκκλησίας. Τὴ γνώμη αὐτὴ συμμερίζονταν καὶ πολλοὶ μητροπολιτικοί. Βλ. ἀναφ. 871/20 Σεπτεμβρίου.

39. «Παγκυακὴ», 16 Ὀκτωβρίου.

40. Ἐναφ. 897/30 Σεπτ. 1908.

41. «Παγκυακὴ», 16 Ὀκτωβρίου. Ἐπίσης βλ. ἀναφ. 871/30 Σεπτ. 1908. Ὁ Κυπραῖος

έξέθετε τὸ ἱστορικὸ τοῦ ζητήματος καὶ κατηγοροῦσε τὴν «ἀπολυταρχικὴ ὁμάδα» γιὰ τὰ ἑξῆς: 1) Κακὴ χρῆση τοῦ κληροδοτήματος Δρομοκαίτη, σχετικῶς μὲ ἱατρικὲς σπουδές, 2) Κατάχρηση τῶν οἰκονομικῶν τῶν διαφόρων κοινοτικῶν καταστημάτων⁴² καθὼς καὶ χαριστικὴ προμήθεια ὑλικῶν καὶ τροφίμων ἀπὸ κομματικῶς φίλους διχως προηγούμενο μειοδοτικὸ διαγωνισμό, 3) Δημοσιουργία πρόσθετης φορολογίας ἀπὸ τύπον ἐτησίων ἐπικυρώσεων διορισμῶν διδασκάλων, ἐπιτροπῶν, ἐκκλησιῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἱερέων ἀκόμη! τὰ δὲ οὕτως εἰσπραττόμενα ποσὰ δὲν ἀναγράφονται τοῦλάχιστον οὐδαμῶς ὅτι διατίθενται ὑπὲρ τῶν καταστημάτων», καὶ 4) Εἰσπραξὴ τελῶν στὴ Μητρόπολη ἀπὸ τὸ μιστὸ γραμματέα Βασιλείου καὶ τῶν ὀργάνων τοῦ ἱερέου, μεταλύτερων τοῦ νομίμου γιὰ χαρτόσημα, ἄδειες γάμων, βαφτίσια κλπ. Ἡ εἰσπραξὴ γινόταν κυρίως ἀπὸ τὰ χωριά. Ἐπίσης κατηγοροῦσαν τὸ Βασίλειο γιὰ μονοπωλιακὴ ἔκδοση καὶ πώληση βιβλίων. Ἡ Ἐπιτροπὴ Λαοῦ πρότεινε τὴν προσωρινὴ διοίκηση τῶν κοινοτικῶν ἀπὸ 12μελῆ ἢ 14μελῆ ἐπιτροπῆ, ὅπου νὰ περιλαμβάνονται καὶ οἱ μετριοπαθέστεροι ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς, τὴν παύση τοῦ γραμματέα Βασιλείου καὶ τὴ σύνταξή, ἀπὸ εἰδικούς, νέου κοινοτικοῦ Κανονισμοῦ· καὶ μετὰ τὴν ἔγκρισή του νὰ γίνουν ἐκλογές γιὰ τὴν ὀριστικὴ ἀνάδειξη Ἐφόρων καὶ ἄλλων ἀρχόντων.

Μιὰ ἄλλη ὁμάδα ὅμως ἀντιμητροπολιτικῶν, ἀπὸ τοὺς μετριοπαθέστερους κατὰ τὸν Κυπραῖο⁴³, ἔκανε διαφορετικὴ πρόταση: ζητοῦσε νὰ παραιτηθοῦν 2 μητροπολιτικοὶ ἀπὸ κάθε 4μελῆ ἐφορεία καὶ ν' ἀντικατασταθοῦν μὲ 2 μέλη τῆς ἀντιπολίτευσης. Περισσότερα στοιχεῖα γι' αὐτὴν τὴν ὁμάδα δὲν ἔχουμε, κι ἔτσι δὲν μποροῦμε νὰ κρίνουμε τί βαρύτητα εἶχε. Ἐπίσης δὲν μποροῦμε νὰ κρίνουμε ἂν ὄντως ἦταν μιὰ μετριοπαθέστερη πρόταση ἢ ἀποτελοῦσε προσπάθεια διάσπασης τῆς ἀντιμητροπολιτικῆς μερίδας. Γεγονὸς εἶναι πάντως ὅτι οἱ μητροπολιτικοὶ δὲν τὸ ἐκμεταλλεύθηκαν καθόλου. Δὲν ἔκαναν κἀν ἀντιπροτάσεις.

Ὁ Νομάρχης διέταξε τελικὰ τὸν καταρτισμὸ 16μελοῦς ἐπιτροπῆς (ὁκτώ ἀπὸ κάθε παράταξη) ποὺ θὰ ἀναλάμβανε προσωρινὰ τὴ διοίκηση⁴⁴. Μόλις

ἀναφέρει ὡς αἰτίες τοῦ ἀντιμητροπολιτικοῦ μένους τὰ ἑξῆς: τὴ μεγάλη φιλαργυρία τοῦ Μητροπολίτη, τὴν ὑποτακτικὴ του στάση πρὸς τὶς τουρκικὲς Ἀρχές, τὴ μακροχρόνη ἀπουσία του ἀπὸ τὴ Χίο καὶ τὰ «ἠθικῶς ἐπίμεμπτα» ποὺ κυκλοφοροῦσαν.

42. Πάλι κατὰ τὸν Κυπραῖο, ὅπου παρ., ἡ μητροπολιτικὴ παράταξη, ποὺ συγκέντρωνε καὶ τὰ πῦρ ὑγιαῖ στοιχεῖα, ἦταν ἀνωτέρα πάσης ὑπονομίας. Ὁ ἀγώνας ἦταν μόνο γιὰ τὴ διοίκηση τῶν κοινοτικῶν, ποὺ εἶχαν ἀποκλειστικὰ κρατήσει οἱ μητροπολιτικοὶ, καὶ ἦταν γι' αὐτὸ ἀξιοκατάκριτοι.

43. Ὅπου παραπ. ἀναφ. 836. Ἀπὸ τὴ διχογνωμία τούτῃ ὁ Κυπραῖος συμπεραίνει πῶς, μ' ἐξάιρεση λίγα πρόσωπα, ἡ ἀντιπολίτευση δὲν εἶναι κατάλληλη γιὰ τὴ διοίκηση τῶν κοινῶν.

44. Βλ. ἀναφορὰ 897.

μαθεύτηκε πώς ο Νομάρχης κατέλυσε τις κοινοτικές άρχές, ο Κυπραίος τόν επισκέφθηκε προφασιζόμενος την επίκειμενη άναχώρησή του και ύπέδειξε μετριοπάθεια λόγω του (προνομιακού) χαρακτήρα του ζητήματος. Δέν κατάφερε όμως τίποτα. Τό ίδιο, δέν κατάφερε και ο άναπληρωτής του παραιτηθέντος άρχιερατικού Έπιτρόπου, Ιερέας Κωνστ. Παπαγιαννιδής, πού του έδειξε τηλεγράφημα του Πατριαρχείου πώς ή 'Ι. Σύνοδος μελετάει τό θέμα. Άναγκάστηκε νά εκτελέσει την έντολή του Νομάρχη και άκολουθούμενος από τό πλήθος σφράγισε τά κοινοτικά καταστήματα, Βιβλιοθήκη Κοραή⁴⁵, Συμβολαιογραφείο και Μητροπολιτικό οίκο. Η Έπιτροπή Λαού ήταν πιά κύρια τής κατάστασης μετά μάλιστα τη δήλωση του Νομάρχη πώς έχει πλήρη έμπιστοσύνη στις ενέργειες της⁴⁶ και την άποδυνάμωση τής μητροπολιτικής παράταξης από τά τοπικά της στελέχη. Τό μέτρο ένεκριναν ο ύποπρόξενος τής Γερμανίας Όρνσταϊν, ο Φραγκϊσκος Βρατζαφόλιο προξενικός πράκτορας Γαλλίας και Ρωσίας⁴⁷ και ο ύποπρόξενος τής Άγγλίας, πού διαβεβαίωσε τόν Κυπραίο πώς βρέθηκε πρό τετελεσμένου γεγονότος. Ο 'Ιταλός ύποπρόξενος δέν ρωτήθηκε καθόλου⁴⁸. Τά γεγονότα αυτά άκολούθησαν μηνύματα συμπαράστασης προς τόν Μητροπολίτη από τούς περισσότερους κοινοτικούς άρχοντες του νησιού, γεγονός βέβαια πού χειροτέρεψε πολύ τη θέση τής Καναλικής παράταξης στην όποίαν άνήκαν⁴⁹.

Τόν ίδιο καιρό οι μητροπολιτικοί ήταν άλλιώς άπασχολημένοι: προετοιμάζαν μία νέα ύποψηφιότητα, του Μιχαήλ Θεοτοκά. Η είδηση διαδόθηκε και σύντομα έπιβεβαιώθηκε. Η τσελεπιδική «Παγχακή» άνάγγελε ως έξής την ύποψηφιότητα του Θεοτοκά: «Άγαπητοί πατριώται όλης τής Χίου. Μάθετε ότι ο παράνομος Δεσπότης τής πατρίδος μας, όπου ο τόπος μας δέν τόν θέλει κατ' ούδένα τρόπον, έσχεδιάσε με τά έδώ όργανά του και βγά-

45. Ο Τούρκος φρουρός τής Βιβλιοθήκης άπαθανάτισε τ' όνομά του γράφοντας τό έλληνικά, ΑΖΗΖ ΧΩΡΟΦΥΛΛΕ, στην άριστερή, καθώς μπαίνουμε στη βιβλιοθήκη, κολώνα.

46. «Παγχακή», 16 Όκτ.

47. Ο Κυπραίος, άναφ. 435/14 Μαΐου 1908, είχε ζητήσει νά επέμβει τό 'Υπ. Έξωτερικών γιά ν' άντικατασταθή, τουλάχιστον από τη Ρωσία. Ήταν φανατικός καθολικός κ' είχε δώσει δείγματα μισελληνισμού.

48. Όπου παρατ. άναφ. 897. Ο Έκρημ Μπέης κανόνισε έσπευσμένα την άναχώρησή του δίχως νά περιμένει την όριστική λύση του κοινοτικού ζητήματος. Η βιαστική του άναχώρηση κατ' άλλους όφειλόταν στην εμφάνιση άγγλικού στόλου στη Ρόδο και κατ' άλλους σέ διαταγή τής 'Υ. Πύλης «προκληθείσαν εκ τής έπεμβάσεως αυτού εις τά κοινοτικά και τής διαταχθείσης σφραγίσεως τών Κοινот. Καταστημάτων», βλ. άναφ. 910/4 Όκτ.

49. «Πρόδος» Κων/πολης, 6 Σεπτεμβρίου 1908, όταν ακόμα ύποστήριζε τη μητροπολιτική παράταξη. Δημοσιεύονται μηνύματα συμπαράστασης από τις Δημογεροντίες: Ζιφιάς, Πόλεως Χίου, Βολισσού, Πειραμιάς, Ποταμιάς, Χαλάνδρων, Νενετουρίου, Άγ. Γάλα, Τρυπών, Καρδαμύλων, Οίνουσών και Βατικιών τις Έφοροεπιτροπές Άγ. Νικολάου, Μαφάρου, Καρδαμύλων τις ένორεις Ράχης, Παναγίας και την κοινότητα Όλύμπου, καθώς και από μέλη τής Κοινότητας Καρδαμύλων και 317 Χίους κατοίκους Κων/πολης.

λουν ως υποψήφιον βουλευτήν κάποιον νέον δικηγόρον Θεοτοκῶν, ὁ ὁποῖος μένει εἰς τὴν Κων/πολιν καὶ ἔχει θεῖον Συνοδικόν, καὶ ἐὰν ἐπιτύχη τέτοιος βουλευτής, τότε θὰ πάρη ψῆφον ἀθωώσεως ὁ Δεσπότης Δεληγιάννης. Λοιπὸν προσέχετε πρὸς θεοῦ εἰς Δεσποτικούς ἐκλεκτορας νὰ μὴν δώσῃ κανεὶς ψῆφον, διότι θὰ βγάλουν Δεσποτικὸν βουλευτήν»⁵⁰. Ἀκολουθοῦσε πλήρης κατάλογος τῶν ἀντιμετρηπολιτικῶν ἐκλεκτῶρων.

Ἡ ὑποψηφιότητα τοῦ Μ. Θεοτοκῶ ἦταν ἓνας ἐξυπνος ἐλιγμὸς τοῦ συνοδικοῦ Μητροπολίτη Χίου καὶ τοῦ Πατριαρχείου γιὰ ν' ἀντιμετωπιστῆ ἀποτελεσματικότερα ἢ ὑποψηφιότητα τοῦ Τσελεπίδη, πού, θέτοντας μάλιστα σὲ κυκλοφορία τὸ πρόγραμμά του τυπωμένο σὰν παράρτημα τῆς Παγγιακῆς, ἐνίσχυε συνεχῶς τὶς θέσεις του.

Ὁ Θεοτοκῶς καταγόταν ἀπὸ τὸ Πυργὶ ἀλλὰ ζοῦσε καὶ σταδιοδρομοῦσε στὴν Πόλη. Μὲ λαμπρὲς νομικὲς σπουδὲς καὶ εἰδικὸς στὸ θέμα τοῦ προνομιακοῦ καθεστώτος τῶν Πατριαρχείων, ἦταν ἤδη νομικὸς σύμβουλος τοῦ Ἐθνικοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου. Ὁ Μητροπολίτης Λέρου καὶ Καλύμνου ἦταν θεῖος του. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερο ἦταν πῶς ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης ὑποστήριξε τὴν ὑποψηφιότητά του⁵¹. Συγκέντρωνε δηλαδὴ ὅλα τὰ προσόντα γιὰ νὰ διεκδικήσῃ σοβαρὰ τὸν τίτλο τοῦ βουλευτῆ⁵². Τὰ μόνον μειονεκτήματά του ἦταν ὅτι δὲν γινώριζε καθόλου τὴν τουρκικὴ ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες λέξεις, καὶ τὸ χειρότερο, ἡ ὑποψηφιότητά του συνδέθηκε ἀμέσως μὲ τὸ Μητροπολιτικὸ ζήτημα. Ὁ Κυπραίος, γι' αὐτὸ τὸ θέμα, εἶναι κατηγορηματικός. «Ὁ κ. Θεοτοκῶς, κατὰ τὴν κρίσιν μου, καίτοι εἶναι πεπρωτισμένος διὰ πολλῶν γνώσεων, οὐχ ἤττον μὲν ψελλίζει ὀλίγα Τουρκικὰ καὶ οὐδεμίαν ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ ἐν τῇ νήσῳ, εἰ μὴ μόνον εἰς τὸ χωρίον Πυργὶ ἐξ οὗ κατάγεται, καὶ ἀμφιβάλλω ἂν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκλεκτορες τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν πέριξ χωρίων ψηφίσωσιν αὐτόν». Καὶ συνεχίζει: «Τὴν αὐτὴν ἀμφιβολίαν ἔχω καὶ περὶ τῶν ἐκλεκτῶρων Λέρου καὶ Καλύμνου, ἐν αἷς Ἀρχιερεὺς τυγχάνει ὁ τοῦ κ. Θεοτοκῶ θεῖος, διό-

50. «Παγγιακῆ», 16 Ὀκτωβρίου. Ἡ «Παγγιακῆ», κυκλοφοροῦσε κάθε Κυριακῆ· γι' αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ παρακολουθῆσι καθημερινὰ τὴν ἐπικαιρότητα. Ἰδιαίτερα γιὰ τὸ Θεοτοκῶ, πρέπει νὰ σημειώσουμε πῶς ἔφθασε στὴ Χίο στὶς 5 Ὀκτωβρίου.

51. Κυπραίος πρὸς Μπαλατζή, ἀναφ. 929/7 Ὀκτ. Βλ. ἐπίσης ἀναφ. 886/27 Σεπτεμβρίου. Ὁ Κυπραίος εἶναι τῆς γνώμης ὅτι «ἡ ὑπὸ τοῦ Οἴκου. Πατριάρχου γενομένη σύστασις περὶ ὑποστηρίξεως αὐτοῦ (τοῦ Θεοτοκῶ) ὡς βουλευτοῦ προέρχεται μᾶλλον ἐκ συστάσεων τοῦ Μητροπολίτου Χίου πρὸς πλειοτέραν ἐπιδείνωσιν τῶν ἐνανθῶ κοινωτικῶν πραγμάτων παρὰ ἐκ συνδιαλλακτικοῦ πνεύματος ὅπερ ὄφειλε καὶ ὄφειλε ὁ Μητροπολίτης Χίου νὰ τηρήσῃ». Πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι Πατριάρχης στὰ χρόνια αὐτὰ ἦταν ὁ Ἰωακείμ Γ' (2η περίοδος πατριαρχείας του).

52. Σχετικὰ μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ Μ.Γ. Θεοτοκῶ βλ. «Περὶ ὀδὸν τοῦ ἐν Χίῳ Συλλόγου Ἀργέντη» Ἀφιέρωμα εἰς Μ.Γ. Θεοτοκῶν, τομ. Ζ', Ἀθῆναι 1970.

τι ως θετικῶς γνωρίζω οὐδεμιᾶς συμπαθείας χαίρει ὁ θεῖος του ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του, οὔτε ἐπιρροήν τινα νὰ ἐξασκήσῃ δύναται⁵³.

Ἡ γνώση τῶν τουρκικῶν, ἐν τούτοις, δὲ φαίνεται νὰ ἦταν ἀνυπέρβλητο ἐμπόδιο. Ὅπωςδὴποτε μπορούσε νὰ ὑπερτηθηθεῖ, καθὼς συνέβη καὶ μ' ἄλλους Ἑλληγες βουλευτές, σύμφωνα μὲ ἄρθρο τοῦ Συντάγματος ποὺ πρόβλεπε ἕνα περιθώριο τεσσάρων ἐτῶν γιὰ τὴν ἐκμάθηση τῆς γλώσσας⁵⁴. Παρ' ὅλ' αὐτὰ οἱ ἐφημερίδες, τῆς Κωνσταντινούπολης ιδιαίτερα⁵⁵, ἀναφερόμενες στὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Θεοδοκᾶ κάνουν σκωπτικώτατα σχόλια γιὰ τὴν ἄγνοιά του τῆς τουρκικῆς, περιορίζοντας, ἄς σημειωθεῖ, τὴν κριτικὴ τους σ' αὐτὸ μόνο τὸ σημεῖο. Θάταν ἴσως παρακινδυνευμένο νὰ ἐξηγήσουμε τὸ γεγονός αὐτὸ σὰν ἕνα ἐπιπλέον δεῖγμα τοῦ ἀντιπατριαρχικοῦ ἀγώνα ποῦχε ξεσπάσει μετὰ τὴ συνταγματικὴ ἀλλαγὴ, κυρίως στὴν Κ/Πόλη, ὅμως δὲν παύει νὰ εἶναι ἀξιοπερίεργη ἡ ἀντίθεση στὸ Θεοδοκᾶ μόνο καὶ μόνο γιὰ τὶς ἐλλειπτεῖς Τουρκικῆς του γνώσεις. Γι' αὐτὸ καὶ τὴ σωστὴ διάσταση τῆς ἀντίθεσης αὐτῆς πρέπει ν' ἀναζητήσουμε στὴ σύνδεση τοῦ Θεοδοκᾶ μὲ τὸ μητροπολιτικὸ θέμα, γεγονός ἄλλωστε ποὺ ὅλοι δέχονται.

Ὁ Θεοδοκᾶς ἀποβιβάστηκε στὴ Χίο στὶς 5 Ὀκτωβρίου. Τὴν ἴδια ἐκεῖνη μέρα ὁ Χιακὸς λαὸς εἶχε κατέβει σὲ ὀθρυβῶδες συλλαλητήριο ὑποχρεώνοντας σὲ παραίτηση, ἀκόμα καὶ μὲ ζυλοδαρμό, ὅσους δὲν εἶχαν ἐγκαταλείψει ἀκόμα τὶς κοινοτικῆς τους θέσεις⁵⁶.

Ἡ ἄφιξη τοῦ Θεοδοκᾶ ἐκεῖνη τὴ μέρα στάθηκε μιὰ μοιραία σύμπτωση. Ἡ ἄτυχη ἐμπνευση τῶν κοινοτικῶν («ἀρχοντίσκων», καθὼς χλευαστικὰ τοὺς ἀποκαλεῖ ἡ «Παγγιακὴ», νὰ στείλουν μιὰν ἐπιτροπὴ τους, νὰ τὸν ὑποδεχεθεῖ, δὲ βοήθησε καθόλου τὴν κατάστασιν⁵⁷. Ἀντίθετα, ἐξέθεσαν ἀνεπανόρθωτα τὸ νέο ὑποψήφιο. Πῶς θὰ μπορούσε ὅμως νὰ γίνῃ διαφορετικὰ, ἀφοῦ τὰ ἴδια αὐτὰ ἄτομα ἐργάζονταν, κομματικὰ πιά, γιὰ τὴν ἀνάδειξή του σὲ βουλευτὴ;

53. Ὅπου παρ.

54. Πρόκειται γιὰ τὸ ἄρθρο 68 τοῦ Συντάγματος, ὅπου δίνεται σὰν ἐπεξήγηση: «Μετὰ τὴ λήξη τῆς πρώτης τετραετίας (τόσο διαρκούσε ἡ ἐντολὴ τῆς κυβέρνησης), ἕνας ἀπὸ τοὺς ὄρους ἐκλεξιμότητος στὴν ἀντιπροσωπεία θὰ εἶναι νὰ γνωρίζῃ ὁ υποψήφιος νὰ διαβάζῃ καὶ ὅσο τὸ δυνατό νὰ γράφῃ τουρκικά». Ἡ ἐξαίρεση αὐτὴ γινόταν γιὰ τὴν α' τετραετία τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Συντάγματος. Ἄς σημειωθεῖ, ἐπίσης, ὅτι τότε ἀκόμα ἡ τουρκικὴ χρησιμοποίησε τὴν ἀραβικὴ γραφὴ.

55. Ἐφημερίδες «Πατρίς», 6 Ὀκτωβρίου, καὶ «Πρόσδος», 8 καὶ 16 Ὀκτωβρίου.

56. Ὁ Κυπραῖος ἀναφέρει πὼς ἔγιναν ἀρκετὰ ἔκτροπα. Ὡς καὶ τὴ σύζυγὸ του φαίνεται πὼς ἔβρισε ὁμάδα «ταραξιῶν», βλ. ἀναφ. 923/6 Ὀκτ.

57. «Παγγιακὴ», 15 Νοεμβρίου, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ γράφει ἐκτενῶς γιὰ τὸ Θεοδοκᾶ. Βλ. ἐπίσης γράμμα τοῦ τελευταίου πρὸς τὴ γυναῖκα του Ἀνδρονίκη, στὶς 6 Ὀκτωβρίου. Στὸ γράμμα τοῦτο ὁ Θεοδοκᾶς δὲν ἀναφέρεται καθόλου στὴν ἐπιτροπὴ ποὺ τὸν ὑποδέχτηκε, ἀλλὰ κάνει τὴν παρακάτω, τὴ μοναδική, μνεία τῶν γεγονότων τῆς 5 Ὀκτωβρίου. «Χθὲς ὄλην τὴν ἡμέραν εἴχομεν ἱστορίας κοινοτικῆς, ὁ ὄχλος ὑπεχρέωσε τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι νὰ παραιτηθοῦν».

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ μοιραία σύμπτωση, ἡ ἡμερομηνία ἀφίξης τοῦ Θεοδοῦ φανεροῦναι καὶ κάτι ἄλλο: πὼς ἀργοπορημένα πολὺ ὁ Θεοδοῦκας πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ ὑποβάλει ὑποψηφιότητα. Ὅντως οἱ φίλοι του παραπονοῦνται πὼς ἔβαλε ἀργὰ ὑποψηφιότητα, ὅταν πιά εἶχαν ὑποσχεθεῖ τὴν ψῆφο τους στὸν Τσελεπίδη⁵⁸. Οἱ διαβεβαιώσεις αὐτὲς ἤχουν παράδοξα, μᾶλλον σὰν «ψευτοευγενικὲς» ὑπεκφυγές. Πάντως ὁ Θεοδοῦκας διαβεβαιώνει πὼς ἔχει ἀκόμη ἐλπίδες καὶ κρίνει πὼς ἡ παρουσία του στὴ Χίο ἦταν ἀπολύτως ἀπαραίτητη⁵⁹: πιστεύει ὅτι θὰ διασπάσει τοὺς «ὑπὲρ τοῦ Τσελεπίδου», πού, ὁμολογεῖ, «ἔχουν ἐργασθῆ θαυμασίως» καὶ καταλήγει πὼς «ἀν δὲν ἦσαν τὰ κοινοτικά ἀνώμαλα, τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο εὐχερέστερον»⁶⁰.

Τὸ σκοπὸ τῆς ὑποψηφιότητος Θεοδοῦκᾶ συμπεραίνει ἀπὸ τὴ δική του μεριά καὶ ὁ Πρόξενος Κυπραῖος: «Ἐπομένως γνωρίζων ταῦτα (τὰ κοινοτικά) ὁ Μητροπολίτης Χίου ἐκ προθέσεως κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν ἔφερεν ἐν μέσῳ τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ κ. Θεοδοῦκᾶ, μόνον καὶ μόνον ἵνα διασπάσῃ ψήφους τινὰς ἐκ τῶν τοῦ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὑποψηφίου ὑπὲρ τῶν τῆς συμπολιτεύσεως τοιούτων κ.κ. Καναλᾶ καὶ Βασιλειάδου»⁶¹.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγῳ καὶ ἡ ὑποψηφιότητά του καταπολεμεῖται ἀκριβῶς μὲ τὸ ἐπιχειρήμα πὼς εἶναι μητροπολιτικός, καὶ ἐπίσης πὼς ὁ Μητροπολίτης Λέρου, θεῖος τοῦ Θεοδοῦκᾶ, ὑποστηρίζει τὸ Μητροπολίτη Χίου⁶². Ἡ κωνσταντινουπολίτικη «Πρωτᾶ» μάλιστα, προχωρεῖ παραπέρα. Σ' ἀνταπόκρισή της ἀπὸ τὴ Χίο⁶³ ὑποστηρίζει πὼς στὴν δέξυτῃ τῆς κοινοτικῆς διαμάχης πολὺ συνέτελεσε καὶ ἡ μετάβαση τοῦ Θεοδοῦκᾶ στὴ Χίο, ὡς ὑποψήφιος. Ὁ λαὸς τὸν θεώρησε μητροπολιτικὸ ὑποψήφιο «ἀφ' οὗ ἔφερε συστατικά τῆς Αὐτοῦ Παναγιότητος (τοῦ Πατριάρχου), τοῦ Δεληγιάνου καὶ ἄλλων πρὸς μητροπολιτικούς, τὰς ἐνεργείας δὲ ταύτας ὑπέλαβεν ὁ λαὸς ὡς ἀπόπειραν ἀντιποικίσεως τῆς θελήσεως του καὶ διὰ τοῦτο σύσσωμος ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ Μ. Θεοδοῦκᾶ».

Δυὸ-τρεῖς ἡμέρες μετὰ τὴν ἀφίξή του τὰ πράγματα ἀλλάζουν. Ὁ Θεοδοῦκας ἐμφανίζεται νὰ θέλει ν' ἀναχωρήσει· δηλώνει πὼς «ὅ,τι εἶχε νὰ κάμῃ τὸ ἔκανε»⁶⁴. Τὸ ἐπιτελεῖο του ἴμως εἶχε ἀντιρρήσεις: ἐπιχειρηματολογοῦσε, ὁμολο-

58. Βλ. γράμματα Θεοδοῦκᾶ (Γ.Θ.) 6ης καὶ 8ης Ὀκτωβρίου.

59. Ὅτι ἄρπετε μήπως νὰ συμπεράνουμε πὼς ἔγιναν σκέψεις νὰ μὴν πάει καθόλου στὴ Χίο ὁ Θεοδοῦκας;

60. Γ.Θ., 6 Ὀκτ.

61. Κυπραῖος πρὸς Μπαλτατζὴ ἀναφ. 929/7 Ὀκτ. 1908. Τὴν ἴδιαν ἀποψηφὴ ὑποστηρίζει, σ' ἀνταπόκρισή της ἀπὸ τὴ Χίο ἡ «Πρωτᾶ» τῆς Κ/Πολῆς στίς 31 Ὀκτωβρίου. Τὴν ἀνταπόκριση, σὲ μορφή γράμματος ἀπὸ τὴ Χίο, ὑπογράφει κάποιος Λς Γ. Λς.

62. Γ.Θ., 7 Ὀκτ.

63. «Πρωτᾶ», 31 Ὀκτ.

64. Γ.Θ., 7 Ὀκτ.

γουμενώς πειστικά, πώς με την αναχώρησή του οι αντίπαλοι θά διέδιδαν ότι τράπηκε σέ φυγή «καί θ' ἀποθαρρύνουν τούς ἰδικούς μας, οἱ ὁποῖοι καθημερινῶς πρέπει νά ἐνθαρρύνωνται»⁶⁵. Δὲν εἶναι δύσκολο νά φαντασθοῦμε τί ἔκανε βιαστικό τὸ Θεοτοκᾶ. Κι' ἡ ἐπιχειρηματολογία τῶν δικῶν του δὲν ἦταν καί τόσο ἐνθαρρυντική. Γι' αὐτὸ καί ἡ ἀισιοδοξία ποὺ διαπιστώνουμε στὰ γράμματα τοῦ εἶναι πικρὴ καί βεβιασμένη.

Ἡ καθυστέρηση στὸ τύπωμα καί στὴν ἀποστολὴ τοῦ ἐκλογικοῦ του προγράμματος, πολὺ φυσικὴ, ἀφοῦ κι ἡ ἀπόφαση τῆς ὑποβολῆς ὑποψηφιότητος πάσθηκε ἀργά, προσθέτει καινούριες δυσκολίες. Σύμφωνα με δική του ἐκτίμηση, ἑκατὸ φυλλάδια ποὺ στάλθηκαν γρηγορότερα ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῆς σμυρναϊκῆς «Ἀμάθειας», ὅπου ἔγινε ἡ ἐκτύπωση τοῦ προγράμματος, καί μοιράστηκαν ἀμέσως, δημιούργησαν εὐνοϊκὴ ἐντύπωση. «Ποτὲ δὲν περιμένα, γράφει στὴ σύζυγό του, ὅτι με τὰ προγράμματα ἦτο δυνατόν νά μεταβάλλουν γνώμην οἱ ἄνθρωποι»⁶⁶. Ὁ Τσελεπιδῆς κυκλοφόρησε τὸ πρόγραμμά του μετὰ τὶς 20 Σεπτεμβρίου, ἡ ἡμερομηνία ποὺ ἀναγράφεται εἶναι 19 Σεπτεμβρίου, ἐνῶ τοῦ Θεοτοκᾶ, παρ' ὅλο ποὺ ἀναγράφει τὴν ἡμερομηνία 4 Ὀκτωβρίου, δὲν κυκλοφόρησε πρὶν ἀπὸ τὶς 9 Ὀκτωβρίου⁶⁷. Θά μπορούσαμε νά ὑποστηρίξουμε λοιπὸν παίρνοντας ὑπόψη καί τὶς ὅλες συνθήκες τῶν ὑποψηφιότητων, ὅτι τὸ πρόγραμμα τοῦ τελευταίου ἀποτελεῖ, κατὰ κάποιον τρόπο, ἀπολογία πρὸς ὅσα καταμαρτυροῦνται γιὰ τὴ «μητροπολιτικὴ» ὑποψηφιότητα κι' ἀπάντηση στὸ πρόγραμμα τοῦ Τσελεπιδῆ.

Ἡ σύγκριση τῶν δύο προγραμμάτων μᾶς δίνει μιὰν ἐνδιαφέρουσα εἰκόνα

65. Ὅπου παρ. Φαίνεται παράδοξο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Θεοτοκᾶς στὰ πρῶτα τοῦ γράμματα ἐμφανίζεται γεμάτος ἀισιοδοξία. Τὴν ἀισιοδοξία του, βέβαια, δὲ στηρίζει μόνο στὸν ἐνθουσιασμό τῶν συντοπιτῶν του Πυργούσιων, ἀλλὰ καί στὴ διαπίστωση ὅτι «πλείστοι ἀντιθετοὶ στρέφουν καθημερινῶς μετ' ἐμὸς μέρος». Καί προχωρεῖ στὸ συμπέρασμα πὸς τὴν «πλειοψηφίαν ἀσφαλῶς τὴν ἔχομεν ἐν Χίῳ, μένον τὰ νησιά τὰ ὁποῖα θά κρίνουν τὴν ἐκλογὴν ὑπὲρ ἡ κατὰ». Ὅπως ὅποτε δὲν πρέπει νά μᾶς διαφεύγει τὸ γεγονός ὅτι ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν ἦταν μητροπολιτικὴ καί ὅτι ἐστὶν ἀισιοδοξία τοῦ τελευταίου συνέλεξε κι' ἡ ἐπίσκεψη ποὺ τοῦ ἔκαναν οἱ «ἀρχηγὸς τῶν ἀντιθέτων», ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Κουβελὰ καί Τσελεπιδῆ, βλ. Γ.Θ., 7,8 καί 10 Ὀκτωβρίου. Γιὰ τὸ τελευταῖο τοῦτο περιστατικὸ ἡ «Παγχαϊκὴ» (15 Νοεμβρίου) ἰσχυρίζεται ἄλλα πράγματα. Ναί μὲν τὸν ἐπισκέφθηκε ἡ ἐπιτροπὴ Λαοῦ, ὅχι ὅμως γιὰ νὰ τοῦ προτείνει νά κηρυχθῆ ἀντιδеспοτικὸς καί νὰ τὸν ὑπερφηφίσει, καθὼς δήλωσε στὶς Κωνσταντινουπολίτικες ἑφημερίδες, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοῦ προτείνει μερικὰ μέλη τῆς νὰ τὸν συνοδεύσουν, κατὰ τὴν ἀναχώρησή του, ὡς τὸ πλοῖο, ὥστε ν' ἀποφευχθοῦν τυχὸν λυπηρὰ ἐπιπεσόδια.

66. Γ.Θ., 9 Ὀκτωβρίου.

67. Τὸ ἐκλογικὸ πρόγραμμα τοῦ Θεοτοκᾶ θ' ἀναφέρεται ὡς Ε.Π.Θ. καί τοῦ Τσελεπιδῆ ὡς Ε.Π.Τ. Οἱ παραπομπὲς στὸ πρῶτο θά γίνονται στὸ ἄρθρο τῆς Λ. Ἀλιβιζάτου-Θεοτοκᾶ, «Ἐκλογὲς βουλευτῶν στὴν Χίο ἐπὶ Τουρκοκρατίας — Ὑποψηφιότης Μ.Θεοτοκᾶ» στὴ «Χιακὴν Ἐπιθεώρησιν» τεύχος 30/Νοεμ. 1972. Οἱ παραπομπὲς στὸ δεύτερο, γίνονται στὸ μονόφυλλο παράρτημα τῆς «Παγχαϊκῆς».

του πῶς ἀντιμετώπιζε τὴν κατάσταση ὁ κάθε ὑποψήφιος. Ὁ Τσελεπίδης πῶς σύντομος, δὲν κάνει εἰσαγωγή, προχωρεῖ ἀμέσως στὴν ἀπαρίθμηση τῶν προβλημάτων μὲ τὰ ὁποῖα θ' ἀσχοληθεῖ. Ἀντίθετα, ὁ Θεοτοκάς αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ δώσει ὀρισμένες ἐξηγήσεις, νὰ προκαλέσει κάποια «ζύμωση», καθὼς θὰ λέγαμε σήμερα, ὥστε ν' ἀναπληρωθεῖ τὸ κενὸ ποῦ ἀναγκαστικὰ ὑπῆρχε λόγῳ τῆς παραμονῆς του στὴν Κωνσταντινούπολη. «Αἱ περιστάσεις εἶναι κρίσιμοι καὶ δειναί, σημειώνει, καὶ τὰ καθήκοντα ἡμῶν πολλαπλᾶ, καθήκοντα πρὸς τὸ Κράτος, πρὸς τὸ Ἔθνος, πρὸς τὰς πατρίδας ἡμῶν. Τῶν καθήκοντων τούτων ἡ ἐκπλήρωσις εἶναι δυνατὴ μόνον ἂν ὅλοι αἱ ἐπαρχίαι, ὅλον τὸ Ἔθνος ἐν ὁμοноίᾳ καὶ ἀγάπῃ συνεργασθῶμεν. . .» Καὶ συνεχίζει: «Αὕτη εἶναι ἡ πατρικὴ σύστασις καὶ συμβουλὴ τῶν Ἀρχηγῶν καὶ τῶν προκρίτων τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους ἣτις εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας εὐλαβῶς ἐγένινεν ἀποδεκτή». Σὰν ὑποψήφιος πατριαρχικός, σὰν ἄνθρωπος ποῦ δὲν εἶχε φθαρεῖ στὰ τοπικὰ κοινοτικὰ ζητήματα, ὁ Θεοτοκάς μεταφέρει τὶς πολιτικὰς κατευθύνσεις τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου, καὶ κάνει καὶ τὴν ὑπόδειξη ὅτι πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ οἱ Χιῶτες ν' ἀποτελέσουν ἐξαίρεση στὴ γενικὴ σύμπραξη ὅλων ἐλληνικῶν κοινοτήτων. «Ἄλλὰ δυστυχῶς ἡ ἀγαπητὴ πατρίς ἡμῶν [. . .] εὐρίσκειται πεισματωδῶς διηρημένη διὰ τὰ γωιστὰ τοπικὰ ζητήματα, καὶ πρὸς αὐτὰ συνεχεσίτηθ, ὡς μὴ ὄφειλε, καὶ τὸ τῆς ἐκλογῆς βουλευτοῦ». Ἡ ἄποψη ἦταν ὅτι τὰ τοπικὰ κοινοτικὰ θέματα δὲν ἔχουν εὐρύτερη σημασία ἀπὸ τὰ στενὰ ἐπαρχιακὰ ὄρια. Συνεπῶς τὰ τοπικὰ προβλήματα δὲν ἔπρεπε νὰ πολυαπασχολοῦν ἕναν Ἑλληνα βουλευτὴ, πολὺ περισσότερο ποῦ τοῦ ἐπιφυλάσσονταν ἕνας περίπλοκος καὶ δύσκολος ρόλος στὸ Ὄθωμανικὸ Κοινοβούλιο, ποῦ θὰ καλοῦνταν νὰ παρουσιασθεῖ σ' ἕνα ἀρραγὲς μέτωπο σχετικὰ μὲ τὴ λύση τῶν στρυφνῶν μειονοτικῶν προβλημάτων τῆς γερασμένης πολυεθνικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ Θεοτοκάς δίνει μεγάλη ἔμφαση στὸ Ἐθνικὸ πρόβλημα, προβάλλοντας τρεῖς πτυχές του: τὸ θέμα δηλαδὴ τῆς γλώσσας, τῆς στρατολογίας τῶν χριστιανῶν καὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς αὐτονομίας τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων⁶⁸. Ὁ Τσελεπίδης ἀναφέρει μόλις ὀγδοὺ τὸ θέμα τῶν προνομίων δίχως νὰ τὸ ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλλα προβλήματα γιὰ τὰ ὁποῖα ὑποσχόταν ν' ἀγωνιστεῖ. «Ἄς σημειωθεῖ πῶς ἕνα ἀπὸ τὰ συνθήματα κατὰ τοῦ Τσελεπίδη ἦταν τὸ ἐξῆς: «Μαῦρον εἰς τὸν καταπατοῦντα τὰ προνόμια Τσελεπίδην. — Ἄσπρον εἰς τὸν ἀνεξάρτητον βουλευτὴν μας Θεοτοκᾶν»⁶⁹.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς ὁ Τσελεπίδης ἔδινε περισσότερο τὴν ἐντύπωση τοπικοῦ παράγοντα ποῦ ἀγωνιζόταν αὐτῶν τῶν γενικῶν συμφερόντων τῆς ἰδιαίτερας ἡμῶν πατρίδος καὶ τῆς ὅλης ἐπαρχίας». Ὅμως εἶναι ἀξιοπεριεργὸ τὸ γεγονός ὅτι, παρὰ τὴν παραπάνω διαπίστωση, δὲν ἀναφέρει τίποτα στὸ πρόγραμμά

68. Ὁπου παρ. Ε.Π.Θ. § Β, σελ. 213.

69. Βρίσκεται, σὲ μορφή *feuille-volant*, στὸ Ἄρχεῖο Θεοτοκᾶ.

του για την τοπική κοινοτική διαπάλη. Ἀντίθετα, δὲ θάπρεπε νὰ παρίδουμε τὴν εὐκρινή, ὅσο καὶ ἐλάχιστη ὠφέλιμη γιὰ τὸν ἐκλογικὸ τοῦ ἀγῶνα, δῆλωση τοῦ Θεοτοκά πῶς: «καθῆκον μου θεωρῶ νὰ ἴσταιμαι μακρὰν αὐτῶν (τῶν κοινοτικῶν ζητημάτων) καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ καταβάλλω πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν διὰ νὰ ἐκλείψωσι ταῦτα, ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον καὶ ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάμιξις μου, ἐν τῷ αὐτῇ περιπτώσει νὰ παραδέχωμαι καὶ νὰ ἐκτελῶ τὴν γνώμην καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς πλειοψηφίας ἐκείνων οἷτινες θὰ μὲ τιμῆσωσι διὰ τῆς ψήφου αὐτῶν»⁷⁰. Ἡ δῆλωση αὐτή, ἐλάχιστη διαφωτιστικὴ γιὰ τὶς προθέσεις του, ἦταν μᾶλλον ἀτυχῆς καὶ σὰν ἔμπνευση: ἐνῶ τὸ νησι ἔβραζε ἀπὸ ἀντιμητροπολιτικὸ μένος, ὁ Θεοτοκάς κάνει μιὰ «σκοτεινὴ» ἀναφορὰ στὸ θέμα, κηρύσσοντας σὰν πεποίτησὴ του τὴ μὴ ἀνάμιξη τῶν βουλευτῶν στὰ τοπικὰ προβλήματα καὶ τὴν εὐχὴ του νὰ ἐκλείψουν οἱ κοινοτικὲς διαφωνίες, γιὰ νὰ καταλήξει πῶς στὴν ἔσχατη περίπτωσι θὰ ἐπιδιώξει τὴ λύση τοῦ προβλήματος σύμφωνα μὲ τὴ γνώμην ἐκείνων πού θὰ τὸν ψήφιζαν. Μ' ἄλλα λόγια, εὐκόλα ἔβγαζε κανεὶς τὸ συμπέρασμα ὅτι θὰ ἐπεδίωκε λύση ὑπὲρ τοῦ Μητροπολίτου, μιὰ πού εἶχε συνδεθεῖ τ' ὄνομά του μὲ τὴ μητροπολιτικὴ μερίδα, γεγονός πού τὸν καθιστοῦσε ἐξαιρετικὰ «ὑποπτο» στοὺς ἤδη φιλοποπτους χιῶτες, ἀκόμη καὶ στοὺς συγχωριανούς του Πυργούσιους⁷¹. Γι' αὐτό, γράφει στὴν γυναίκα του, «οἱ ἡμέτεροι ἀναγκάζονται νὰ λέγουν ὅτι κι' ἐγὼ δὲν τὸν θέλω ἄλλως δὲν εἰσακούονται»⁷². Καὶ ἐπίσης: «Τὸ κατὰ τοῦ Μητροπολίτου ρεῦμα εἶναι ἰσχυρότατον καὶ οἱ χωρικοὶ εἶναι σχεδὸν ὁμόφωνοι κατ' αὐτοῦ καὶ ἐπειδὴ ἐμὲ θεωροῦν ὡς δεσποτικὸν παραπειθόνται οἱ πλείστοι νὰ ψηφίζουν τοὺς ἀντιθέτους. Οἱ ἀντίθετοι ἔχουν πλείστους πράκτορας καὶ διαθέτουν πολλὰ χρήματα πρὸς ἄγρην ψήφων»⁷³. Σ' αὐτὸ τὸ γράμμα εἶναι πού ὁ Θεοτοκάς θέτει μ' ἐπιμονή, τὸ θέμα Μητροπολίτης — ὑποψηφιότητά του. Τὰ σύννεφα τῆς ἀποτυχίας ἔχουν πυκνώσει, δὲν ἐπιτρέπουν καμιά ἐλπίδα. Συνεχίζει: «Ὁ ἀγὼν εἶναι πολὺ μεγαλύτερος ἀφ' ὅ,τι ὑπέθετα, ἐπαναλαμβάνω, ἕνεκα τοῦ δεσποτικοῦ ζητήμα-

70. Ὅπου παρ. Ε.Π.Θ. § Α, σελ. 213. Κατὰ τ' ἄλλα τὰ δύο προγράμματα δὲν παρουσιάζονται διαφορές. Καὶ οἱ δύο ὑποψήφιοι διακηρύσσουν ὅτι θ' ἀγωνιστοῦν γιὰ τὴ λύση τῶν γνωστῶν τοπικῶν προβλημάτων (ἐγγεῖος φόρος Μαστιχοχώρων, τέλος Λιμενικῆς Ἐταιρείας, κλπ.).

71. Γ.Θ. 10 Ὀκτωβρίου.

72. Στὸ ἴδιο. Ἐπίσης βλ. καὶ Γ.Θ., 7 Ὀκτ.

73. Γ.Θ., 16 Ὀκτ. Ὅσον ἀφορᾷ στὴ δικὴ του χρηματοδότησις ἡ μοναδικὴ μνεὶα πού γίνεται στὰ στοιχεῖα πού ἔχουμε, εἶναι τὸ γράμμα του τῆς 8 Ὀκτ. «Χθὲς ἐγίνε συνεισφορὰ διὰ τὰ ἐκλογικὰ ἔξοδα, ἐγὼ ἔγραψα 40 λίρας· ἄνω τῶν 100 ἐμαζεύσαμεν ἐντὸς 10 λεπτῶν». Ἐξἄλλου οἱ ἀντιμητροπολιτικοὶ χρησιμοποιοῦν τὸ ἴδιο ἐπιχείρημα: «Τὸ 1/10 μόνις τῶν ἐκλεχθέντων ἐκλεκτῶρων ἐν Χίῳ παρ' ὅλας τὰς [...] χρηματικὰς θυσίας εἶναι Θεοτοκαῖοι», βλ. «Πρωτὰ», 31 Ὀκτ.

τος⁷⁴. 'Εγώ φωνάζω ὅτι εἶμαι ἀνεξάρτητος, διότι δὲν ἤμπορῶ νὰ ὀμιλήσω κατὰ τοῦ Δεσπότη καὶ οἱ κατ' αὐτοῦ δὲν μὲ πιστεύουν. "Ἄν δὲν ἐπιτύχωμεν αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ αἰτία"⁷⁵.

Οἱ ἐκλογὲς ἄρχισαν τελικὰ στὴ Χίο στὶς 14 Ὀκτωβρίου μὲ καθυστέρηση ἡμερῶν, ποὺ πέτυχαν οἱ μητροπολιτικοὶ μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι πρέπει ν' ἀρχίσουν σ' ἄλλα μαζὶ τὰ μέρη τοῦ νησιοῦ οἱ ἐκλογές. Τὴν καθυστέρηση ἐπεδίωξαν γιὰ νὰ κερδίσουν περισσότερες ψήφους· νόμιζαν πὼς «πλεῖστοι ἀντίθετοι στρέφουν καθημερινῶς μὲ τὸ μέρος μας», καθὼς ἔγραφε ὁ Θεοδοκάς⁷⁶. Καὶ πέτυχαν τὴν καθυστέρηση γιὰτὶ μέλη τῆς μητροπολιτικῆς μεριδᾶς κατεῖχαν τὰ κοινοτικά συμβούλια καθὼς καὶ τὶς ἐφορευτικὲς ἐπιτροπές. Γιὰ τὸ πότε θὰ προσέρχονταν οἱ ἐκλογεῖς εἶχε γίνει συζήτηση στὴν Κεντρικὴ Ἐποπτικὴ Ἐκλογικὴ Ἐπιτροπὴ, ποὺ εἶχε σχηματιστεῖ. Στὴν ἀρχὴ ἀποφασίστηκε νὰ εἰδοποιοῦνται οἱ ἐκλογεῖς 24 ὥρες πρὶν, γιὰ νὰ προσέλθουν στὰ ἐκλογικὰ κέντρα. Σ' αὐτὸ ὅμως ἀντέδρασε ὁ Τσελεπίδης ἔντονα, μὲ ἔνσταση. Ἐγίνε συμβιβασμὸς καὶ ὀρίστηκε συγκεκριμένη ἡμερομηνία γιὰ κάθε χωριό, ἀρχίζοντας, καθὼς εἶδαμε, ἀπὸ τὶς 14 ὡς τὶς 24 Ὀκτωβρίου.

Καὶ βέβαια δὲν ἔλειψαν οἱ πιέσεις πρὸς τοὺς ψηφοφόρους κ' οἱ καλπονοθεύσεις ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς ποὺ κατεῖχαν τὶς θέσεις - κλειδιά. Ἐκταση πῆρε τὸ θέμα τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων: ψηφοφόροι ποὺ περιλαμβάνονταν στοὺς καταλόγους, ποῦχαν συντάξει οἱ κατὰ τόπους ἱερεῖς, ἀποκλείονταν γιὰτὶ δὲν εἶχαν καταγραφεῖ στοὺς καταλόγους τῶν ἐφορευτικῶν ἐπιτροπῶν. Ἐνας μάλιστα δημογέροντας στὴν Καλλυμασιά εἰδείξε τέτοιο ζῆλο, ποὺ ξέχασε νὰ καταγράψει καὶ τ' ὄνομά του⁷⁷.

Οἱ Κουβελικοὶ ἀντιλήφθηκαν φυσικὰ τὸ γεγονός καὶ παραπονέθηκαν στὸν Τοῦρκο Διοικητὴ, ζητώντας ταυτόχρονα τὴ συμπληρωματικὴ ἐγγραφή ὅσων εἶχαν διαγραφεῖ καὶ τὴ συμμετοχὴ τους στὴν ψηφοφορία. Τὸ αἴτημα τους ὀ-

74. Τὸ ἐπαναλαμβάνει ἀπ' ἀφορμὴ τὴ συγκέντρωση στὰ Μαστιχόχωρα ποὺ δὲν εἶχε καθόλου ἐπιτυχία. Στὸ Ἰδιο, Γ.Θ. 16 Ὀκτ.

75. Στὸν ἐκλογικὸ ἀγῶνα μπῆκαν, μὲ τὸν τρόπο τους, καὶ οἱ ὁμογενεῖς Χιώτες ποὺ τακτικὰ ἐπιχορηγοῦσαν τὰ διάφορα κοινοτικὰ καταστήματα. Ὁ Μ. Καλβοκορέσης, ποὺ βρισκόταν στὴ Χίο, εἰδοποίησε τὸν Κυπραῖο πὼς οἱ ἀδερφοὶ Ράλλη τοῦ ἔγραψαν ἀπὸ τὴν Ἀγγλία ὅτι σκέφτονται ἂν πρέπει νὰ συνεχίσουν νὰ δίνουν τὴ συνδρομὴ τους λόγω τῆς ἔλλειψης κοινοτικῆς ἀρχῆς. Τὸ γεγονός διαδόθηκε βέβαια, χωρὶς ὅμως νὰ κάνει καμὴν ἐντύπωση στοὺς Χιώτες. Ὁ Καλβοκορέσης ἔλλαξε τότε τακτικὴ: πληροφόρησε τὸν Κυπραῖο πὼς οἱ ὁμογενεῖς ἀπὸ τὴν Ἀγγλία ἀδερφοὶ Ράλλη, Ἀργέντης, Σεκιάρης καὶ ὁ ἴδιος θ' αὐξήσουν τὶς ἐπιχορηγήσεις κατὰ χιλιάδες λίρες Ἀγγλίας, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρξει σταθερότητα στὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση καὶ τὰ κατάλληλα πρόσωπα στὴ διοίκηση τῶν κοινοτικῶν. Βλ. ἀναφορὲς 953/14 Ὀκτ. καὶ 983/25 Ὀκτ. 1908.

76. Γ.Θ., 9 Ὀκτωβρίου.

77. «Παρχακίη», 5 Νοεμβρίου. Ἐπίσης βλ. ἀναφορὲς Κυπραίου πρὸς Μπαλτατζή, 952/14 Ὀκτωβρίου καὶ 966/18 Ὀκτωβρίου.

μως δὲν ἔγινε δεκτὸ γιατί εἶχαν λήξει οἱ προθεσμίες⁷⁸. Καί ἡ «Παγγιακή» συμπεραίνει: «Ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἡ νίκη ἐξησφαλισμένη ὑπὲρ τῆς Κουβελικῆς μερίδος (τὰ πνεύματα κατέχονταν τόσο πολὺ ἀπὸ τὰ κοινοτικά, ὥστε δὲν ἀναφέρεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὑποψήφιου Τσλεπιδῆ) ἡ ἐκλογικὴ ἀπογραφή ἔκαμε λάθος κατὰ 4 ἕως 6 ἐκλέκτορας, ἐκεῖ δὲ ὅπου ἠμφεσβητεῖτο, ἠξήθη κατὰ δύο τοιούτους ὡς εἰς Καρδάμυλα»⁷⁹. Τελικὰ κατὰ τὴν ἴδια ἐφημερίδα, βγγῆκαν 35 ἐκλέκτορες (μὲ τὶς Οἰνοῦσες καὶ τὰ Ψαρά) ἐπὶ 16.176 ἐκλογέων, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ βγοῦν πάνω ἀπὸ 45, γιατί οἱ ψηφοφόροι ἦταν περισσότεροι.

Ἐντούτοις ἡ προοπτικὴ ἐπιτυχίας φαίνεται πῶς μακρυνῆ τῶρα γιὰ τὸ Θεοτοκά: «Δὲν εἶμαι πολὺ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὰ ἐκλογικά», γράφει. «Ἐως τώρα ἰσοψηφοῦμεν μὲ τοὺς ἄλλους ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ὑπερτερῶμεν. Ἔχομεν πάντοτε ἐλπίδας πολλὰς»⁸⁰. Τὶς ἐλπίδες τοῦ ὁ Θεοτοκάς, ὅπως ὀλίποτε ὑπερβολικῶς, στήριζε στὶς ψηφοφορίες πὺ ἀπόμεναν νὰ γίνονιν στὸ τμήμα Μαστιχοχώρων καὶ στὸ τμήμα Καρδαμύλων. Στὸ πρῶτο ἀνήκε τὸ χωριὸ Πυργί, ἰδιαίτερη πατρίδα του, ὅπου ἡ ἐπιτυχία του ἦταν σχεδὸν ἐξασφαλισμένη. Ἀπὸ τὸ ἄλλο τμήμα καταγόταν ὁ Μητροπολίτης Χίου κι' αὐτὸ ἐξασκοῦσε κάποια ἐπιρροή στὸν πληθυσμὸ. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ τμήματος Καρδαμύλων, ἄς σημειωθεῖ, ἦταν ἀρκετὰ μεγάλος, ὥστε νὰ βάλει σ' ἀνησυχίες τὴν ἀντιμητροπολιτικὴ μερίδα: δραστηριοποιήθηκε ἀμέσως ὥστε νὰ διασπᾶση τὶς θεοτοκαϊκῆς ψήφους⁸¹.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Θεοτοκάς ἀπὸ νωρὶς εἶχε διαπιστώσει πῶς κι' οἱ συμπατριῶτες του ἀκόμα Πυργῶσινοι ἔτρεφαν ἀντιμητροπολιτικὰ αἰσθήματα⁸². Ἀφοῦ τοῦ εὐχγήθησαν εἰλικρινὰ νὰ πετύχει, τοῦ ὑπόδειξαν ἐπίσης πῶς αὐτὸς θὰ κρίνει ποιὸς εἶναι οἱ κατάλληλες ἐνέργειες γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μητροπολίτη⁸³. Ἐξάλλου ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς διαδόθηκε ἐπιτήδεια, δίχως φαίνεται νὰ εὐθύνεται γι' αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ Θεοτοκάς⁸⁴, πῶς τὴν ὑποψηφιότητά του ὑποστήριζε ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, ἐνῶ ἡ Ἑλλ. Πρεσβεία στὴν Κων/πολη καθὼς κι' ὁ ἴδιος ὁ Οἶκ. Πατριάρχης τὸν θεωροῦσαν ὡς τὸ μόνο κατάλληλο. Γιὰ τὴ στάση τοῦ Πατριάρχου στὸ μητροπολιτικὸ ζήτημα εἶχε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀντιδράσει βίαια ἡ «Παγγιακή»: «Διότι ἡμεῖς τοῦλάχιστον, ἔγραφε στὶς 30 Αὐγούστου, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐνοήσωμεν παντάπασιν ὅποια εἶναι σήμερον ἰ-

78. Ὁ Τοῦρκος διοικητῆς, λόγῳ τοῦ ἡπιοῦ καὶ συμβιβαστικοῦ χαρακτῆρα του, εἶχε γίνει στόχος τῶν Χίων Μουσουλμάνων, πῶς, ὑποκινούμενοι ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς, ζητούσαν τὴν ἀπομάκρυνσή του ὡς ἀνεπαρκῶς, βλ. ἀναφ. 944/11 Ὀκτ. Ἴσως αὐτὸ στάθηκε ἡ αἰτία νὰ πάρει τὴν παραπάνω ἀπόφαση, γιὰ νὰ φανεῖ εὐχάριστος στοὺς μητροπολιτικούς.

79. Στὸ ἴδιο, 966/18 Ὀκτ. Ἐπίσης «Παγγιακή», 5 Νοεμ. Στὸ φύλλο αὐτὸ τῆς «Παγγιακῆς» ὑπάρχουν λεπτομέρειες γιὰ τὶς ἐκλογὲς στὰ χωριά τῆς Χίου.

80. Γ.Θ. 18 Ὀκτ.

81. Κυπραῖος πρὸς Μπαλατζή, ἀναφ. 966/18 Ὀκτ.

82. Γ.Θ. 9 Ὀκτ.

83. Κυπραῖος κλπ., 981/25 Ὀκτ.

84. Στὸ ἴδιο.

δίως ή ήθνική δρᾶσις τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου, ὁπόταν πεισιμόνως καί παρὰ τὰ ζωτικά συμφέροντα αὐτοῦ τοῦ Γένους, ἐνοεῖ νά πολιτεύηται ἀπέναντι τοῦ Ὁρθοδόξου ποιμνίου, οὐχι ὡς ἐπιτάσσει τὸ δίκαιον καί ή ἀλήθεια, ἀλλ' ὡς ὁ ἀπαισιώτερος τῶν τυράντων, παρορῶν καί περιφρονῶν τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ καί θέλων βία νά ἐπιβάλῃ αὐτῶ, ὡς ἐγένετο μέχρι τοῦδε, ἀρχιερεῖς, οἵτινες τῶ εἶναι ἀπεχθεῖς ἐκ τε τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτῶν καί ἐπισήμου, ὡς ἀνωτέρων ἀρχηγῶν, βίου». Τά ὑπονοούμενα γιά χαμιδικῆς νοοτροπίας ἐπεμβάσεις τοῦ Πατριαρχείου εἶναι σαφέστατα. Ἡ τακτική πού ἀκολούθησαν προεκλογικά οἱ μητροπολιτικοί, ἀπειλώντας καί μ' ἀφορισμὸ ὅσους δὲ θά υπερψήφισαν τὸ Θεοτοκά, δὲ βελτίωνε καθόλου τὴν κατάστασιν⁸⁵. Πάντως στὰ Καρδάμυλα οἱ θεοτοκαῖοι ὑπερψηφίστηκαν. Κατὰ τὸν Κυπραῖο⁸⁶ τὸ γεγονός δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ χαρακτηριστῆρα πού πῆρε ή ἐκλογή: ὅσοι δηλαδή ψήφισαν τοὺς ἀντιμητροπολιτικούς σήμαινε ὅτι καταψήφισαν τὸ Μητροπολίτη, πράγμα ἐξευτελιστικὸ γιά τὸ χωριό τους ἀπ' ὅπου καταγόταν ὁ Δεσπότης, καί τὸ ἀντίθετο. Στὰ Μαστιγόχωρα ὅμως ὅπου κυρίως στήριζαν τίς ἐλπίδες τους οἱ Θεοτοκαῖοι ὑστέρησαν κατὰ πολὺ. Τὰ τελικά ἀποτελέσματα ἦταν συντριπτικά ὑπὲρ τοῦ Τσελεπίδη. Ἀπὸ τοὺς 35 ἐκλέκτορες οἱ 28 ψήφισαν Τσελεπίδη, ὁ 1 Θεοτοκά, κι, οἱ ὑπόλοιποι 6 ἀπέσχον⁸⁷.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω ἔγινε φανερό πὼς τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν ἀφοροῦσαν περισσότερο τὸ Μητροπολίτη παρὰ στὸ Θεοτοκά: Ἀ'Εκ τοῦ ἀποτελέσματος τούτου [. . .] καταφαίνεται [. . .] καί ή πραγματικὴ δύναμις τῶν μητροπολιτικῶν, μόλις εἰς τὸ 1/10 τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ ἀνερχομένη . . .»⁸⁸. Ἐντούτοις δὲν παύει νά ἀποτελεῖ γιά τὸ μελετητὴ ἐρώτημα ή ὑποψηφιότητα Θεοτοκά. Ὁ ἀνταποκριτὴς τῆς «Πρωίας» ἐπιχειρεῖ μιὰν ἐξήγηση: «Λυπᾶμαι κυρίως διότι ὁ φίλος Μ. Θεοτοκάς τῆς χειρίστης ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἐν τῇ πατρίδι, ἀλλὰ πταίει ὁ εὐλογημένος διότι τὸ μὲν ὑπὸ φιλοδοξίας, τὸ δὲ ὑπὸ ἀτομικῶν συμφερόντων ἐξωθούμενος ἐπίστευσεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Δεληγιάννη καί ἄλλων ὅτι θά ἐπιτύχῃ ἀσφαλῶς»⁸⁹. Τὴν ἴδιαν ἀποψη ὑποστηρίζει κι' ή «Παγγιακὴ»: «Εἴμεθα εἰς θέσιν νά βεβαιώσωμεν ὅτι ὅπως ἀφελῶς καί μὲ ἐλαφρᾶν τὴν καρδίαν ὁ κ. Μ. Θεοτοκάς ἐγένετο θύμα τῶν ἐπιτηδεῶν, τῶν μὴδὲν σεβασθέντων μέχρι σήμερον»⁹⁰.

Ἡ ἐξήγηση ὅμως αὐτὴ ἐλάχιστα φαίνεται πιθανή. Ὁ Θεοτοκάς δὲν ἦταν ὁ τυχαῖος φιλόδοξος ὑποψήφιος, πού θά ἐνεργοῦσε ἀπὸ προσωπικά κίνητρα καί

85. Στὸ ἴδιο.

86. Στὸ ἴδιο.

87. Κυπραῖος πρὸς Μπαλατζῆ ἀναφ. 1056/11 Νοεμ. Ἐπίσης βλ. «Παγγιακὴ», 15 Νοεμβρίου.

88. «Πρωία», 31 Ὀκτ.

89. Στὸ ἴδιο.

90. «Παγγιακὴ», 15 Νοεμβρίου.

θὰ προχωροῦσε σ' ἓναν ἀγώνα, μὲ ἐλάχιστες, ἂν ὄχι καθόλου ἐλπίδες. Κι' ἂν ἦταν αὐτὴ ἡ περίπτωση δὲ θὰ ξεκينوῦσε τὸν ἀγώνα τὸν Ὀκτώβρη, καμιά δεκαριά μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ τῶν ἐκλογῶν, τὴ στιγμὴ μάλιστα πού ὁ ἀντίβουλος εἶχε ἀρχίσει τὶς ἐνέργειες ἀμέσως μετὰ τὴν προκήρυξη τῶν ἐκλογῶν. Ἐξάλλου τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα τοῦ Θεοτοκά δὲν ἦταν σὲ κατὰστασὴ πού νὰ ὑπαγορέψουν τέτοιες βιαστικὲς κι ἀβέβαιες λύσεις. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ προσοχὴ μὲ τὴν ὁποίαν ἐκφράζεται, κι' εἶναι ἀξιοπρόσεχτο αὐτὸ, ἀκόμη καὶ πρὸς τὴ γυναίκα του, δὲ μᾶς ἐπιτρέπει παρὰ μόνον κατὰ μέρος νὰ προσεγγίσουμε τὴν ἀλήθεια.

Στὶς περιστάσεις ἐκεῖνες φαίνεται βέβαιο πὼς ὁ Θεοτοκάς δὲν κινήθηκε ἀπὸ προσωπικὰ κίνητρα: Ὁ Μητροπολίτης Χίου, γιὰ λόγους πού δὲν ἐξετάζουμε στὴ μελέτῃ αὐτῇ, ἔπρεπε, φαίνεται νὰ παραμείνει στὴ θέση του, ἐργαζόμενος γιὰ τὰ προνόμια τοῦ Ἐθνους⁹¹. Ἔτσι, εἴτε πιστεύε εἴτε ὄχι πὼς ὁ Ἑλληνας βουλευτὴς εἶναι ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἐθνους καὶ δὲν πρέπει ν' ἀναμιγνύεται στὶς στενὲς τοπικὲς διαμάχες, ὁ Θεοτοκάς ἔπρεπε νὰ παριστάνει τὸν ἀνεξάρτητο. Θὰ μποροῦσε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ διασπάσει τοὺς ἀντιμητροπολιτικούς ψήφους, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὁ Δεσπότης, καθὼς τελικὰ ἔγινε, ἀπογυμνωμένος ἀπὸ κάθε λαϊκὸ ἔρεισμα, γεγονός πού θὰ τὸν καθιστοῦσε ἐξαιρετικὰ εὐάλωτο στὰ πυρὰ τῶν Νεοτούρκων. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀποψη τοῦ Κυπραίου πού ἐξήγησε τὴν προσπάθεια διάσπασης τῶν ἀντίπαλων ψήφων μὲ τὸ «καλογερικὸ πείσμα» τοῦ Δεσπότη, φαίνεται μᾶλλον ἐλλιπής. Μποροῦσε ὁ Θεοτοκάς νὰ γίνε ἔργον ἐνὸς τέτοιου πείσματος; Πρέπει νὰ σημειώσουμε πάντως ὅτι μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Κων/πολὴ ἔγινε συνεδρίαση στὶς 30 Ὀκτωβρίου, μὲ τὴν συμμετοχὴ τοῦ Πατριάρχου γιὰ τὸ Μητροπολιτικὸ ζήτημα⁹².

Σημειώσαμε παραπάνω πὼς τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν ἀφοροῦσαν μᾶλλον στὸ Μητροπολιτὴ Χίου. Δὲ θάπρεπε λοιπόν, νὰ τὰ δοῦμε σὰν προσωπικὴ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τοῦ Τσελεπίδη ἢ τοῦ Θεοτοκά. Πρέπει ὅμως νὰ τὰ δοῦμε σὰν ἔνδειξη τοῦ πῶς ἀντιλήφθηκαν τὴ συνταγματικὴ ἐλευθερία οἱ Χιω-

91. Βλ. παραπάνω, σελ. 251, ὑποσ. 31. Τὸ ἐρώτημα πού πρόβαλλαν οἱ Νεότουρκοι σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἦταν κατὰ πόσο οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ «Rum-milleti» ἀντιπροσώπων πραγματικὰ τὸν ἑλληνικὸ πλῆθυσμό.

92. Στὴ συνεδρίαση αὐτὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Οἶκ. Πατριάρχου καὶ τὸ Θεοτοκά πῆραν μέρος καὶ ὁ Μητροπολίτης Ξάνθης, πού ἦταν Χιώτης, καὶ ὁ Φατῆς συνεργάτης τοῦ Θεοτοκά, καὶ πληρεξούσιος τοῦ Δεσπότη Χίου. Ὁ τελευταῖος δήλωσε, ἐκ μέρους τοῦ Δεσπότη, πὼς δὲν ἔνοουσε ἄλλη λύση παρὰ τὴν παραπομπὴ του σὲ δική, βλ. «Πρόεδρος» Κων/πολὴς 31 Ὀκτ. Ἔστερα ἀπὸ μερικὲς μέρες οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Μητροπολιτικῆς μεριδᾶς Καναλάς, Κουφουδάκης, Μερουνῆς καὶ Παπαδόπουλος ἔστειλαν τηλεγράφημα στὴν Ἱ. Σύνοδο, συστήνοντας τὴν παραίτητὴ τοῦ Χίου, γιὰ νὰ ἡσυχάσει ὁ τόπος. Τὸ τηλεγράφημα αὐτὸ συζητήθηκε στὴ συνεδρίαση τῆς Ἱ. Συνόδου στὶς 4 Νοεμβρίου, κατὰ τὴν ὁποία κατατέθηκε καὶ νέος Τουρκικὸς τεσεκερὲς — ὁ ἕνατος κατὰ σειρά — πού ζητοῦσε τὴ γρήγορη λύση τοῦ προβλήματος.

τες. Ἡ συνταγματικὴ ἐλευθερία εἶχε γι' αὐτοὺς ἓνα πολὺ συγκεκριμένο νόημα: τὴν ἀπαλλαγὴν τους ἀπὸ τὸ δεσποτικὸ Μητροπολίτη. Κι' ἡ βοήθεια τῶν Νεοτούρκων, ὅσο κι' ἂν ἡ μόνη χιακὴ ἐφημερίδα ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, ἡ «Παγ-χιακὴ», ποὺ ἄς σημειωθεῖ τυπωνόταν στὴν Ἀθήνα, δὲν κάνει ἐκτενὴ ἀναφορὰ στὸ θέμα, ἦταν ἐπιθυμητὴ ἀπὸ τὸ χιακὸ λαό. Καὶ ἀκριβῶς παρόμοιες ἀδυναμίες τῆς ἐθνικῆς διοίκησης τῶν κοινοτήτων ἦταν ποὺ δημιούργησαν τὶς εὐκαιρίες γιὰ νὰ ἐπεμβαίνουν οἱ Νεότουρκοι στὰ ἐσωτερικά τους, ἄλλοτε λιγότερο κι' ἄλλοτε περισσότερο φανερά.